

Kristofer Džon

SMRT TRAVE

Prevod: Mihajlović Milica

Christopher John DEATH OF GRASS (THE), 1955.

KENTAUR

1976.

UVOD

Kao što se to ponekad događa, smrt je izgadila jedan porodični razdor.

Kada je Hilda Kanstens posle trinaest godina braka ostala udovica početkom leta 1933. godine, prvi put je nakon toliko vremena pisala svome ocu. Njihova raspoloženja su se podudarila - njena čežnja za vestmurlandskim brdima posle mnogih tmurnih godišnjih doba provedenih u Londonu i njegoa usamljenost i želja da još jednom, pre nego što umre, vidi svoju jedinu kćer i upozna svoje unuke. Dečaci koji su se školovali u drugom mestu, nisu bili pozvani na očevu sahranu, tako da su se po završetku letnjeg polugoda vratili u malu kuću u Ričmondu samo da prenoće, pre nego što će sa svojom majkom otputovati na sever.

U vozu je Džon, mlađi sin, upitao:

"Ali KAKO TO da se sve ovo vreme nismo vidali sa deda-Beverlijem?"

Njegova mati je, kroz prozor posmatrajući prljavu, odurnu okolinu Londona, zadrhtala, verovatno zbog umora i vrelog dana.

Odgovorila je neodređeno: "Teško je shvatiti kako je moguće da se dogodi tako nešto. Svađa počne, niko je ne zaustavi; a zatim nastane ćutanje koje niko ne prekine."

Bez uzbuđenja je razmišljala o vrtlogu emocija u koji je bila zaplivala posle skrovitog i tihog devojaštva provedenog u dolini. Bila je tada sigurna u jedno: ma kakva nesreća je zadesila kasnije, nikada neće zažaliti zbog te strasti. Vreme je pokazalo da se dvostruko prevarila: prvo, u pogledu zadovoljstva koje su joj pružili brak i deca, i docnije, kada se sa zaprepašćenjem upitala kako je moguće da takvo zadovoljstvo proizađe iz onoga što je retrospektivno doživela kao traljav i rđavo vođen život. Ali ona tada u njemu nije videla traljavost koje je njen otac morao biti svestan; štaviše, on nije bio u stanju da prikrije svoje mišljenje o tome. Povod za razdor se nalazio u njegovom gađenju i njenoj ozlojeđenosti.

Džon upita svoju majku: "Ali ko je otpočeo svađu?"

Jedino joj je bilo žao što se ta dva čoveka nikada nisu upoznali. U mnogo čemu su ličili jedan na drugog, pa je smatrala da bi se zavoleli da ih njen ponos nije u tome sprečio.

"To sada nije važno", odgovorila mu je ona.

David istog trenutka prestade da čita svoje dečje novine. Iako godinu dana stariji od svog brata, bio je jedva nešto viši od njega; postojala je velika fizička sličnost između njih dvojice, te su mnogi mislili da su blizanci. Samo se David sporije kretao i sporije mislio od Džona; sem toga, više je voleo realan život negoli svet ideja.

Upitao je: "Kako izgleda ta dolina, mama?"

"Dolina? Divna je. To je... Ali ne! Biće bolje da se iznenadiš. Ionako ne bih umela da ti je opišem."

Na to Džon reče: "Ali molim te, mama!"

David je zamišljeno upitao: "Hoćemo li je videti iz voza?"

Njihova mati se nasmeja. "Iz voza? Čak ni krajičak. Gotovo sat vožnje automobilom udaljena je od Stejvljija."

"Koliko je velika?" upita Džon. "Da li je sa svih strana opkoljena brdima?" Mati im se samo nasmešila i rekla: "Videćete."

Džes Hilan, napoličar njihovog dede, automobilom ih je sačekao u Stejvljiju, i tako su krenuli u brda. Dan je bio gotovo na izmaku kada su najzad ugledali Slepog Džila; sunce je upravo zalazilo iza njihovih leđa.

Ovoj uvali bi bolje pristajalo ime Kiklopova dolina, jer je samo jednim okom gledala na zapad. Sa izuzetkom tog otvora, ličila je na tanjir ili duboku činiju čije su se strane - gola stena i opori vres - strmo dizale uvis prema nebeskom svodu. Nasuprot jalovosti koja je okruživala dolinu, njena plodnost se utoliko više isticala; zeleno žito se povijalo na letnjem povetarcu, a iznad njega, na terenu koji se postepeno peo, dečaci ugledaše još jarkije zelenilo pašnjaka.

Teško da je ulaz u dolinu mogao biti uži. Levo, na desetak jardi od puta, oštro se uzdizala okomita stena. Desno se penušala reka Lipi uz samu ivicu puta. Njena suprotna obala, udaljena petnaest jardi, zapljuskivala je drugu stranu ulaza u dolinu.

Hilda Kanstens se okrenula i pogledala svoje sinove.

"I? Šta kažete?"

"Gospode!" rekao je Džon, "ova reka... nije mi jasno odakle ona uopšte dolazi u ovu dolinu?"

"Zove se Lipi. Duga je trideset pet milja od kojih dvadeset pet teče pod zemljom, ako je verovati pričama. U svakom slučaju, izbija iz zemlje ovde u dolini. Ima mnogo takvih reka u ovim krajevima."

"Izgleda duboka."

"I jeste duboka. Povrh toga, vrlo je brza. Zato nema ni govora o kupanju. Tamo dalje je ograđena žicom zbog stoke, jer ako neko grlo upadne, nema mu spasa."

Džon je na to mudro primetio: "Pretpostavljam da plavi zimi."

Mati mu potvrdi glavom. "Nekada je redovno plavila. Da li je još tako, Džes?"

"Prošle zime smo mesec dana bili odsečeni", odgovorio je Džes. "Otkad imamo radio nije tako loše."

"Pa to je strašno", rekao je Džon. "Zaista ste odsečeni? Ali, mogli biste da izađete preko brda?"

Džes razvuče usne u osmeh. "Ima ih koji su to pokušali. Međutim, put je sa ove strane stenovit, a još stenovitiji sa one druge. Najbolje je sedeti na miru kada Lipi nađe."

Hilda Kanstens je pogledala svog starijeg sina. Bio se zagledao preda se, u dolinu koju su osvajale guste senke zalaska; odjednom se ukazaše zgrade na Hilenoj farmi, dok se Beverlijeva farma, koja se nalazila još dublje, nije mogla videti.

"Pa", reče ona, "kako ti se dopada, Davide?"

Teška srca je odvojio pogled i okrenuo se prema majci. Odgovorio joj je: "Mislim da bih voleo da živim ovde, zauvek."

Toga leta su se dečaci naigrali i najurcali.

Dolina je bila otprilike tri milje duga i oko pola milje široka na najudaljenijim tačkama. U njoj su se nalazile samo ove dve farme i reka, koja je ulazila na jugu i tekla dužinom od oko dve milje. Zemlja je bila plodna i dobro iskorišćena, ali je dvojici dečaka ipak ostalo mnogo prostora za igru; jedan od njih je imao dvanaest, a drugi jedanaest godina; sem toga ne treba zaboraviti ni okolna brda podesna za penjanje.

Tako su se popeli na dva ili tri okolna vrha da tu zastanu i izduvaju se, posmatrajući valovita brda i tresetišta izvan doline. Sama dolina je iza njihovih leđa izgledala majušna. Džon je uživao u osećanju visine, osamljenosti i neke vrste gospodarenja; jer su sa tih isturenih mesta farmerske kućice podsećale na igračke koje se mogu rukom dohvatiti i iščupati iz zemlje. Zbog svog bujnog zelenila dolina je ličila na oazu među planinama.

Davidu su takvi poduhvati pružali manje zadovoljstva, te je posle trećeg penjanja odbio da prati brata. Osećao se srećnim i zadovoljnim u dolini; okolne padine su ga podsećale na sklopljene zaštitničke šake, i zato mu se činilo u isti mah bespredmetnim i nezahvalnim doticati ih se.

Zbog ovako različitih pogleda braća su veliki deo vremena provodila odvojeno. Dok je Džon

lutao obroncima doline, David, na sve veće zadovoljstvo svog dede, nije napuštao farmu. Krajem druge nedelje, jednog toplog i oblačnog popodneva, dečak i starac su zajedno odšetali do njive kraj reke. Dečak je pažljivo pratio kako njegov deda čupka po koji klas žita i posmatra ga. Budući da je slabo video izbliza, bio je prisiljen da žito odmakne podalje.

"Rod će biti dobar", rekao je, "samo ako me oči ne varaju."

Desno od njih nije prestajala potmukla rika reke Lipi, koja se između stena probijala u dolinu.

David upita: "Hoćemo li biti ovde i u vreme žetve?"

"Zavisi. Možda hoćete. A da li bi ti to želeo?"

David mu oduševljeno odgovori: "Još kako, deda!"

Nastala je tišina koju je jedino remetila buka reke Lipi. Deda pogledom obuhvati dolinu koju su Beverlijevi obrađivali punih sto pedeset godina, a zatim okrete leđa zemlji i obrati se dečaku pored sebe.

"Neće nam dugo trebati da se upoznamo, Davide sine", rekao je on. "Šta misliš, da li bi voleo da obrađuješ ovu dolinu kada odrasteš?"

"Više negoli išta na svetu."

"Kad je tako biće tvoja. Farmi je potreban samo jedan vlasnik, a ja mislim da tvog brata ni u kom slučaju ne bi oduševljavao ovakav život."

"Džon želi da postane inženjer", reče David.

"Nadam se da će imati uspeha na tom poslu. A šta ti nameravaš da budeš?"

"Ništa određeno."

"Tako sam i pretpostavljao", rekao je deda, "ja lično nikad nisam osetio potrebu za nekim drugim životom, sem onog koji srećem na lipitaunskom trgu; ali isto tako ne znam za drugi život koji bi mi mogao pružiti toliko zadovoljstva. Ova zemlja je plodna, i vredi da se za nju založi čovek koji je dovoljan sam sebi i zadovoljan društvom nekolicine svojih suseda. Pod zemljom, tamo u gornjoj livadi, leže neke kamene ploče; kažu da je u stara vremena ova dolina služila kao uporište. Pretpostavljam da se danas ne bi mogla braniti od topova i aviona, pa ipak, kad god se kroz tesnac vratim u nju, imam osećanje da za sobom mogu da zatvorim vrata."

"Isto to sam osetio i ja", rekao je David, "kada smo ušli unutra."

"Moj deda je", produži Davidov deda, "ovde sahranjen po svojoj želji. Čak ni tada ljudi nisu rado gledali na to, ali su morali da se mire sa izvesnim stvarima koje im se nisu sviđale. Dok mi danas, do đavola, moramo da se borimo sa svim i svačim! Čovek treba da uživa pravo da bude sahranjen na sopstvenoj zemlji."

Pogled mu je odlutao preko zelenog klasja žita.

"Neće mi biti teško da je napustim, ako je budem ostavio svojoj rođenoj krvi."

Drugog popodneva Džon je stajao na južnom vrhu, i pošto se zadovoljio vidikom, krenuo je nizbrdo u dolinu.

Lipi je, od svog izvora do mesta na kome je konačno napuštala dolinu, proticala uz same južne padine, i zbog toga su one bile pristupačne jedino sa istočnog kraja doline. Ali se dečaku, koji se nalazio iznad reke, sada činilo da mu ona ne može da prepreči put dole do padina pored kojih je voda vrila i ključala. Još iz doline video je u strmini brda usek koji je ličio na pećinu. Zato je sada počeo da se spušta ka njemu, i tako izbio na novo uporište.

Silazio je spretno, ali pažljivo, jer mada je umeo brzo da misli i da se kreće, nije bio lakomislen. Nalazad je stigao do useka koji se nalazio nekih petnaest stopa iznad mračne vode pune kovitlaca, i tek tada otkrio da to nije nikakva pećina. Razočaran, potražio je neku novu nasladu za svoju ambiciju.

Upravo iznad same reke, stena je imala izbočinu u vidu neke vrste zaravni. Odatle bi možda mogao da spusti noge do same brze vode. Tako nešto je vredelo manje od pećine, pa ipak je bilo bolje nego vratiti se na farmu, a ne doživeti ništa neobično.

Još opreznije nastavio je da se spušta. Padina je bila strma, a buka reke Lipi podsećala je na preteće režanje psa. Kada se konačno našao na zaravni, ona je imala malo šta da mu pruži.

Međutim, sada je počela da ga opsega nova misao - samo jednu nogu zamočiti u vodu; to bi zadovoljilo nekakav cilj koji je sebi postavio. Neizgodno pripijen uz obronak brda, maši se rukom da otkopča sandalu na desnoj nozi. Dok je pravio taj pokret, leva noga mu je skliznula po glatkoj steni. Stao je izbezumljeno da se hvata svestan da pada, ali ništa nije nalazio pod rukama. Pao je, i Lipi - ledena čak i usred leta - primila ga je i počela divlje da ga baca.

Za dečaka tog uzrasta umeo je sasvim pristojno da pliva, međutim, nije imao nikakvih izgleda u borbi sa silinom ove reke. Struja ga je odvukla u dubine korita koje je reka sebi vekovima dubila, mnogo pre nego što su Beverlijevi ili drugi zemljodjelci stigli na njene obale. Prevertala ga je svojim tokom poput slamke, kao da hoće da iz njega istisne dah i život. Do svesti su mu jedino dopirali njena nesavladiva žestina i neujednačeni otkucaji njegovog vlastitog bila.

A zatim je iznenada zapazio da se mrak koji ga okružuje smanjuje, i da sunčeva svetlost prodire kroz vodu koja je još silovita, ali više nije tako duboka. Poslednjom snagom nekako je uspeo da se uspravi, i glava mu izbi na površinu. Stresavši se, udahnuo je, i video da se nalazi nedaleko od sredine reke. Nije mogao da stoji, jer je snaga reke bila isuviše velika, već je napola trčao a napola plivao nošen strujom, dok ga je Lipi vukla ka tesnacu koji je označavao kraj doline.

Po izlasku iz doline voda je mirnije tekla. Stotinak jardi niže, zahvaljujući donekle smanjenoj brzini struje, uspeo je da s mukom dopliva do suprotne obale i ispne se na nju. Skroz mokar i iscrpljen, razmišljao je o razdaljini preko koje ga je za tako kratko vreme prenela ova sunovraćena bujica. Još ju je tako razrogačeno posmatrao, kada do njegovih ušiju dopre tutanj dvokolica sa ponijem koje izbiše na put, a nekoliko trenutaka kasnije ču glas svog dede.

"Hej, Džone, nećeš valjda reći da si plivao?"

Dečak je nesigurno stao na noge i posrnuo ka dvokolicama. Deda ga je dočeka na ruke i podigao.

"Pretrpeo si mali potres, mladiću. Upao si u vodu?" Njegov mozak je i dalje bio paralisano; krajnim naporom je ispričao šta se dogodilo; glas mu je bio ravan, a rečenice nedovršene. Starac ga je slušao.

"Izgleda da si rođen za vešala. Odrastao čovek bi se oprostio sa životom da je upao kao ti. Kažeš da ti je glava bila na površini, dok su ti noge dodirivale dno? Otac mi je često pričao o nekoj hridini koja se pruža sredinom reke, ali se niko nije usuđivao da to proveriti. Reka je vrlo duboka duž obe obale."

Posmatrao je dečaka, koji stade da drhti više zbog naknadnog dejstva onoga što je doživeo, nego iz nekog drugog razloga.

"Ali dosta s pričom, inače možemo ovako do mraka. Moramo te vratiti kući i presvući u suvo odelo. Hajde, sinko!"

Kada deda pucnu malim bičem, Džon naglo reče: "Deda - o ovome nećeš ništa reći mami, je I' da? Molim te!"

Starac mu odgovori: "Ali kako da ne kažemo? I sama će videti da si mokar do gole kože."

"Mislio sam da mogu da se osušim... na suncu."

"Možeš, ali ne ove nedelje! Pa ipak... Kažeš, ne želiš da ona sazna da si se smočio? Bojiš se da će te grditi?"

"Ne."

Pogledi im se ukrstiše. "Dobro, u redu", reče deda. "Pristajem, čuvaću tvoju tajnu, mladiću. Hoćeš li da te odvedem do Hilenovih i da te tamo osušimo? Negde se moraš osušiti."

"Važi", reče Džon, "slažem se. Hvala ti, deda."

Točkovi dvokolica su škripali preko grubog kamenitog puta dok su deda i unuk prolazili kroz procep, kada ispred sebe ugledaše Hilenovu farmu. Tada starac prekide ćutanje.

"Želiš da postaneš inženjer, je li tako beše?"

Džon je skrenuo pogled sa nemirne ponornice koja ga je opčinjavala. "Da, deda."

"Ne bi se posvetio obrađivanju zemlje?"

Džon je smotreno odgovorio: "To me ne oduševljava mnogo."

Na to deda reče sa olakšanjem: "Dabome da te ne oduševljava. Tako sam i mislio."

Zaustio je da kaže još nešto, ali se trgao. Tek kada su se našli na domaku zgrada na Hilenovoj farmi, on reče:

"Drago mi je što to čujem. Volim ovu zemlju kako se samo može voleti ono što je najdraže, ali postoje izvesni uslovi pod kojima je ne vredi imati. I najplodnija zemlja na svetu može biti jalova, ukoliko stvori zlu krv među braćom."

Posle tih reči on zaustavi ponija, i viknu Džesa Hilena po imenu.

1.

Dvadeset pet godina kasnije, dva brata su stajala jedan pored drugog na obali reke Lipi. David je podigao svoj štap i njime pokazao padinu brda.

"Eno ih!"

Džon je pratio pogled svog brata do mesta na kome su se ukazale dve male prilike kako se s naporom kreću uzbrdo. Nasmejao se.

"Dejvi, kao i obično, gura napred, ali se kladim na Merinu izdržljivost; ona će prva stići na vrh."

"Ne zaboravi da je Meri godinu-dve starija."

"Rđav si ti stric. Isuviše upadljivo držiš stranu svom sinovcu."

Obojica razvukoše usne u osmeh. "Ona je dobra devojčica", reče David, "ali Dejvi - eh, on je Dejvi."

"Trebalo je da se oženiš i da imaš svoju decu."

"Nikada nisam imao vremena za udvaranje."

Džon reče: "Pretpostavljao sam da vi zemljoradnici to obavljate uzgred i bez po muke, dok sadite kupus."

"Ja, eto, ne sadim kupus. Nema nikakvog smisla danas sejati ma šta drugo sem pšenice i krompira. To traži država i ja joj to dajem."

Džon ga je pogledao sa interesovanjem. "Dopadaš mi se u ovoj svojoj ulozi čestitog i nezgrapnog farmera. Koliko imaš stoke? Kako se prodaje meso, mleko?"

"Maločas sam govorio o usevima. Mislim da je stoci za mužu svakako odzvonilo. Zauzima više zemlje nego što sama vredi."

Džon odmahnu glavom. "Ne mogu zamisliti dolinu bez krava."

"Stara iluzija gradskog čoveka", reče David, "da se selo ne menja. Selo se više menja od grada. U gradu se samo nazidaju drukčije zgrade - možda veće i ružnije, i to je sve. Kada selo promeni lik, ono ga promeni iz osnova."

"O tome bismo mogli raspravljati", reče Džon. "Na kraju krajeva..."

David pogleda preko ramena. "Eno dolazi En." Kada se toliko približila da ga je mogla čuti, on dodade: "Pitao si me, između ostalog, zašto se nisam oženio!"

En ih obojicu obgrli. "Ima nešto što mi se sviđa u ovoj dolini", reče ona, "a to je visok stepen uljudnog ponašanja. Da li zaista želiš da znaš zašto se do sada nisi oženio, Davide?"

"On tvrdi da nikada nije imao vremena za to", reče Džon.

"Ti si hibrid", rekla mu je En. "U dovoljnoj meri si farmer da znaš da žena treba da bude sastavni deo imetka; ali kako si u isti mah jedan od novopečenih univerzitetski obrazovanih zemljoradnika, dovoljno si ugladen da se osećaš krivim zbog takvog shvatanja."

"A kako ti misliš da treba da postupam sa svojom ženom", upitao je David, "pod pretpostavkom da sam se našao u prilici da je imam? Treba li da je upregnem u plug kada traktor otkaže?"

"To, čini mi se, zavisi od žene, od toga da li je u stanju da gospodari tobom ili nije."

"Mogla bi i ona tebe da upregne u plug!" primeti Džon.

"En, moraćeš mi naći neku simpatičnu devojku koja ume da gospodari. Uveren sam da imaš prijateljicu koja bi odgovarala jednom vestmorlandskom geaku?"

"Obeshrabrena sam", rekla je En. "I sam znaš da sam svim silama pokušavala, pa nikad ništa."

"E pa sad! Jedne su bile bez grudi i sa naočarima, prljavih noktiju i sa Nju Stejtsmenom pod levom miškom, a druge u smešno šarenom tvidu, najlonu i sa visokim potpeticama."

"A šta imaš da kažeš za Normu?"

"Norma je", reče David, "želela da vidi kako pastuv opslužuje jednu od kobila. Po njenom mišljenju bi to bio veoma zanimljiv doživljaj."

"Ali šta tu nije u redu ako je u pitanju žena jednog farmera?"

David je suvo odgovorio: "Ne bih umeo da objasnim. Tek, stari Džes se zaprepastio kada je to čuo. Mi imamo svoja gruba i ukalupljena shvatanja pristojnosti, pa makar i smešna ona bila."

"Upravo je tako kako sam rekla", obratila mu se En. "Još si delimično civilizovan. Ostaćeš neženja do kraja života."

David se nasmešio. "Jedno želim da znam - hoćete li dozvoliti Dejviju da postane varvarin ovakav kakav sam ja?"

Džon na to reče: "Dejvi će biti arhitekta. Potrebni su mi razumni planovi koje ću izvoditi kada ostarim. Treba samo da vidiš kakvo čudovište sada podižem."

"Dejvi će se sam opredeliti", rekla je En. "Mislim da trenutno namerava da postane planinar. A šta imaš da kažeš za Meri? Hoćeš li i nju da pridobiješ za isto zanimanje?"

"Ne mogu da zamislim Meri kao arhitektu", odgovorio je njen otac.

"Meri će se udati", dodao je njen stric, "kao svaka žena koja nešto vredi."

En ih je posmatrala. "Obojica ste pravi divljaci", primetila je. "Mislim da su svi muškarci takvi. Jedina razlika je u tome što je politura civilizacije na Davidu malo više oštećena."

"Nemoj tako", odgovorio je David, "šta ima loše u tome ako se smatra prirodnim da dobra žena treba da se uda?"

"Neću se iznenaditi ni ako se Dejvi oženi", rekla je En.

"Zajedno sa mnom studirala je jedna devojka", rekao je David. "Sve nas je tukla u teoriji i ako je tačno ono što sam čuo uglavnom je ona vodila farmu svog oca u Lankaširu negde od svoje četrnaeste godine, međutim, nije ni diplomirala. Udala se za nekog američkog pilota, i sa njim otišla da živi u Detroitu."

"Prema tome", primetila je En, "uopšte ne treba obraćati pažnju na svoje kćeri, jer će se one ionako poučavati za američke pilote i otići da žive u Detroitu."

David se blago nasmešio. "Pa, tako nekako!"

En ga je pogledala sa mešavinom trpeljivosti i očajanja, ali nije stavila nikakvu dalju primedbu. Zajedno su ćutke nastavili šetnju pored obale. U vazduhu se osećao polet meseca maja; nebo je bilo plavo i belo, dok su oblaci lagano prelazili preko azurnog pašnjaka. U dolini je čovek uvek svesniji neba, uokvirenog pervazom brda. Jedna senka je zaplovila preko tla ka njima, obavila ih, i ponovo ustupila mesto suncu.

"Ovde zaista vlada mir", reče En. "Blago tebi, Davide."

"Nemojte se vratiti u nedelju", predložio je on. "Ostanite tu. Dobro bi nam došla mala pomoć oko sađenja krompira, znate i sami da je Luka bolestan."

"Moje čudovište me čeka", rekao je Džon. "Sem toga deca neće nikada uraditi praznične zadatke dok smo ovde. Bojim se da se moramo na vreme vratiti u London."

"Na sve strane vlada takvo obilje. Pogledajte sve ovo, pa se setite jadnih, nesrećnih Kineza."

"Ima li šta novog? Da li ste slušali vesti pre nego što ste ovamo došli?"

"Amerikanci šalju brodovima nove zalihe žita."

"Ima li kakvih vesti iz Pekinga?"

"Ništa zvanično. Pretpostavlja se da je grad u plamenu. A u Hong Kongu su morali da odbiju napade vršene preko granice."

"Uvijen način izražavanja", rekao je Džon smrknuto. "Da li ste imali prilike da vidite one stare slike koje predstavljaju pošast pacova u Australiji? Deset stopa visoke ograde od pletene žice - i

stotine, hiljade pacova zgomilanih oko njih kao žabe skaču jedan preko drugog, sve dok im na kraju ne pođe za rukom da se prebace preko ograde ili dok se ograda ne sruši pod njihovim teretom. Upravo sada tako izgleda Hong Kong, s tom razlikom što uz ogradu ne pužu pacovi, već ljudska bića."

"Zar misliš da je dotle došlo?" upitao je David.

"Gore ne može biti. Pacovi su navaljivali isključivo vođeni slepim nagonom gladi. Ljudi su inteligentna stvorenja, i zato što su inteligentni moraju se preduzeti drastičnije mere da bi se zaustavili. Pretpostavljam da odbrana obiluje municijom za svoje topove i puške, ali je izvesno da je neće imati dovoljno."

"Misliš da će Hong Kong pasti?"

"Uveren sam u to. Pritisak će rasti sve dok se to ne dogodi. Mogu ih u početku mitraljirati iz vazduha, zasipati avionskim bombama, pa čak i baciti napalm-bombu; ali će svakog ubijenog čoveka zameniti stotina drugih, koji će u traganju za utočištem pristizati iz unutrašnjosti."

"Napalm-bombu!" rekla je En. "Oh, ne."

"Koje drugo rešenje postoji? Ili to ili izvršiti evakuaciju; međutim, nema dovoljno brodova da se čitav Hong Kong evakuiše na vreme."

David reče: "Čak i da Kinezi zauzmu Hong Kong, tu ne može biti dovoljno hrane ni za tri pristojna obroka, pa bi se opet našli na polaznoj tački."

"Tri pristojna obroka? Čak ni za jedan, po mom mišljenju. Ali šta sve to znači? Oni gladuju. Kada bi se ti nalazio u istom stanju, bio bi spreman da ubiješ za jedan jedini zalogaj."

"A Indija?" upitao je David. "A Burma i sva ostala Azija?"

"Niko ne zna kako će se stvari razvijati. Oni su bar na izvestan način opomenuti. Zbog toga što kineska vlada nije bila voljna da prizna da se nalazi pred problemom koji nije u stanju da savlada, dovela je zemlju u ovu najgoru moguću situaciju."

En je rekla: "Kako su mogli i pomisliti da će sačuvati tajnu?"

Džon je slegao ramenima. "Dekretom su ukinuli glad - sećaš li se? U početku se činilo da sve ide kako treba. U roku od jednog meseca izolovali su virus da ne bi osvojio pirinčana polja. Prilepili su na njega urednu etiketu - virus Čung Li. Još im je jedino bilo preostalo da pronađu neki način da satru njega, a da ne unište biljku. Ili da, kao druga mogućnost, odgaje biljku koja bi bila otporna na taj virus. I najzad, nisu imali nikakvog osnova da pretpostave da će se virus tako brzo raširiti."

"A kada im je žetva onako strašno podbacila?"

"Prikupili su zalihe za slučaj gladi - treba im odati priznanje za to. Pretpostavljali su da će izdržati do sledeće žetve. A zašto i ne bi mogli poverovati da će do tog vremena potući virus?"

"Amerikanci izjavljuju da su na putu da nađu izlaz."

"Oni mogu spasti preostali deo Dalekog istoka. Ali su zakasnili da spasu Kinu - a to znači i Hong Kong."

Enin pogled bio je uprt u obronak brda i dve prilike koje su se pentrale ka vrhu.

"Mala deca gladuju", rekla je ona. "Sigurno im možemo pomoći na neki način?"

"Kako?" pitao se Džon. "Šaljemo im hranu, ali je to kapljica vode u okeanu."

"Strašno je kad čovek pomisli da mi možemo da razgovaramo, da se smeujemo i šalimo", rekla je ona, "u jednoj ovako mirnoj i bogatoj zemlji, dok se sve to događa."

David reče: "A šta drugo možemo da uradimo, draga? I pre ovih događaja je svakog trenutka veliki broj ljudi umirao u mukama; jedina razlika je u tome što se sada broj uvišestručio. Smrt je uvek ista, svejedno da li je zadesila jedno ili sto hiljada."

En je rekla: "Čini mi se da si u pravu."

"Imamo sreće", umešao se David. "Virus je mogao isto tako napasti i žito."

"Pa ipak, posledice ne bi bile iste, šta misliš?" upitao je Džon. "Mi ne zavisimo od žita u doslovno istom smislu u kome Kinezi i uopšte Azijati zavise od pirinča."

"Svejedno, stanje bi bilo veoma rđavo. Hleb bi bio racioniran, sigurno."

"Hleb racioniran!" uzviknula je En. "A u Kini se milioni bore za nekoliko zrna pirinča."

Zaćutali su. Iznad njih se sunce ukazalo na parčetu neba bez oblaka. Pesma jedne vrste drozda razlegala se uz pratnju potmule i smirujuće huke reke Lipi.

"Nesrećnici", rekao je David.

"U vozu na putu ovamo", počeo je Džon, "jedan čovek je sa očitim uživanjem objašnjavao da su Kinezi prosto dobili ono što zaslužuju i to zato što su komunisti. Da nije bilo dece već bih mu rekao šta mislim o nekome ko ima takva shvatanja."

"Pitanje je da li smo mi išta bolji?" rekla je En. "Setimo ih se i povremeno nam je žao, ali se ostalo vreme ponašamo kao da je sve u najboljem redu i bavimo se svojim uobičajenim poslovima."

"Moramo", rekao je David. "Po mom mišljenju nije tačno da se čovek iz voza sve vreme naslađuje. Takvi smo mi ljudi. Ne ide loše sve dok smo svesni koliko smo srećni."

"U pravu si. Čini mi se da je i David nešto slično rekao?"

U taj mah su čuli jedno daleko 'ehej' nošeno povetarcom ranoga leta, i sve troje upraviše pogled u tom pravcu. Obrisu jedne figure ukazali su se u pravcu neba, i, dok su neko vreme posmatrali, još jedna se pojavila pored nje.

Džon se nasmešio. "Meri je prva stigla. Izdržljivost je pobedila."

"Hoćeš da kažeš to što je Meri starija", dobacio je David. "Hajde da im mahnemo, da bi znali da smo ih videli."

Mahnuli su im rukama, a dve prilike su odgovorile na njihov znak. Kada su nastavili šetnju, En je rekla:

"U stvari, ako se ne varam, Meri je odlučila da postane lekar."

"To je vrlo pametno", rekao je David. "Moći će da se uda za lekara, pa će zajedno otvoriti ordinaciju."

"A gde to", reče Džon, "u Detroitu?"

"Po Davidovom shvatanju, medicina je jedno od onih korisnih zanimanja", primetila je En. "S tim da žena istovremeno bude i dobra kuvarica."

David začepka po jednoj rupi svojim štapom. "Budući da živim bliže jednostavnim stvarima", rekao je on, "u stanju sam da ih bolje ocenim. Stavljam korisna zanimanja na prvo, drugo i treće mesto. Posle toga, nemam ništa protiv da se počne sa takvim izmotacijama kao što su oblakoderi."

"Nemoj tako", rekao je Džon, "da nije bilo inženjera koji su sagradili dovoljno veliki andrak u koji može da se smesti celo ministarstvo poljoprivrede, gde biste svi vi farmeri bili?"

David nije odgovorio na ovu šalu. Šetajući tako, stigli su do jednog mesta na kome se sa desne strane staze pružalo močvarno zemljište, dok je duž leve tekla reka. David se sagao ka jednom busenu trave čije su vlati izrasle gotovo dve stope uvis. Povukao je i lako iščupao dve-tri stabljike.

"Štetan korov?" upitala je En.

David je odmahnuo glavom. "Oryzoides, iz roda Leersia i vrste Oryzae."

"Da nije tvog botaničkog obrazovanja", rekao je Džon, "to prosto ništa ne bi značilo."

"Reč je o jednoj retkoj britanskoj travi", nastavio je David. "Veoma je retka u ovim krajevima - ponekad ćete je naći u južnim grofovijama - u Hemširu, Sariju i tako dalje."

"Kao da joj lišće truli", rekla je En.

"Ne samo lišće, već i koren", odgovorio je David. "Oryzae obuhvata tri roda od kojih je Leersia

jedan, a Oryza drugi."

"Imena im zvuče kao da je reč o nekom progresivnom ženskom soju", propratio je Džon.

"Oryza sativa", rekao je David, "je pirinač."

"Pirinač!" uzviknu En. "Prema tome..."

"To je pirinčana trava", produžio je David. Zatim je iščupao jednu dugu vlat i podigao je prema nebu. Sva je bila prošarana mrljama tamnije zelene boje čiji je centar bio mrk; vrh je bio skroz mrk i natruo "A ovo je virus Čung Li."

"Ovde", reče Džon, "u Engleskoj?"

"U ovoj zelenoj i lepoj zemlji", reče David. "Znao sam da je neki nazivaju i Leersia, ali nisam pretpostavljao da je ovako daleko dospela."

En je kao opčinjena posmatrala travu sa mrljama truleži. "Ovo", rekla je, "baš ovo."

David je preko močvarnog komada zemljišta pogledao polje sa žitom.

"Hvala bogu da virusi imaju poseban apetit. Ta prokletinja je prevalila pola sveta da se uvreži u ovom malom busenu trave možda u nekoliko stotina ovakvih busenja u čitavoj Engleskoj."

"Tako je", reče Džon, "žito je takođe trava, zar ne?"

"Žito", nadovezao je David, "i ovas i ječam i raž - da i ne pominjemo seno za stoku. Kinezima nije lako, ali bi moglo biti i mnogo gore."

"Da", reče En, "mogli bismo se mi nalaziti na njihovom mestu. To si hteo da kažeš, zar ne? Eto opet smo ih zaboravili. A verovatno je da ćemo već kroz pet minuta pronaći neki drugi izgovor da ih nanovo zaboravimo."

David je zgužvao travu i bacio je u vodu. Hitro je otplovila niz brzake reke Lipi.

"Ne ostaje nam ništa drugo", rekao je on.

2.

En, koja je bila van igre, uključi radio da čuje vesti u devet časova. Džon je najavio igru bez aduta koju po svoj prilici nije mogao da dobije, u želji da izbací Rodžera i Oliviju; njima je nedostajalo trideset poena da dobiju celu igru. Džon stade da se mršti nad svojim kartama.

Tada Rodžer Bakli hvalisavo reče: "Navali, mladiću! A kako bi bilo da sada elegantno odigram ovu devetku?"

Rodžer je bio jedini od Džonovih starih prijatelja iz armije sa kojim je održavao prisne veze. Kada ga je En upoznala, nije joj se svideo, tako da su se njihovi kasniji odnosi uglavnom sveli na trpeljivost. Gotovo podjednako su joj smetali utisak nekakve dačke razmetljivosti koji je ostavljao, kao i ređi trenuci izvesne životinjske depresije; a još odurnija joj je bila jedna njegova osobina koju je nazivala suštinskom odbojnošću, i koja je stajala iza oba ova vida njegove spoljne ličnosti.

Bila je sasvim sigurna da on zna šta ona oseća prema njemu, a i da mu je taj podatak sasvim nevažan, kao i toliki drugi. U svoje vreme, to ju je još više odbilo od njega i, da nije bilo jedne okolnosti, icala bi na Džona da prestane da se druži sa njim.

A ta okolnost je bila Olivija. Kada je Rodžer, vrlo ubrzo pošto su se njih dvoje upoznali, doveo kod njih ovu prilično krupnu, krotku i stidljivu devojkú koju je predstavio kao svoju verenicu, En je bila iznenađena, ali i uverena da se njihova veza - poslednja među više sličnih, bar sudeći po Džonovom izveštaju - nikada neće završiti brakom. Ali se u tome prevarila. Sprijateljila se sa Olivijom prvo zbog pretpostavke da će je Rodžer ostaviti na cedilu, a zatim da bi mogla da je zaštiti kada se posle venčanja on bude pokazao u pravoj boji. Međutim, osetila se poniženom kada je postepeno počela da shvata da ne samo što Olivija i dalje uživa u na izgled potpuno srećnom braku već i da se i sama našla u položaju da u mnogim svojim manjim krizama u velikoj meri zavisi od Olivijinog toplog i tihog razumevanja. Iako ništa više nije volela Rodžera, bila je spremnija da ga prihvati zbog Olivije.

Džon je malom kartom odgovorio na kralja. Olivija je krotko spustila osmicu. Džon se neko vreme dvoumio, a zatim je bacio puba. Kikoćući se pobedonosno Rodžer je asom pokrio obe karte.

Jedan glas preko radija, koji je imao naglasak sličan spikeru BBC govorio je:

"Izvanredan komitet za Kinu pri Ujedinjenim nacijama u svom poslednjem izveštaju koji je danas objavljen, tvrdi da najniža moguća cifra ljudi pomrlih od gladi u Kini mora biti dve stotine miliona..."

Rodžer reče: "Aha, neko je ovde slab u hercu. 'Ajde da probamo."

En uzviknu: "Dve stotine miliona! Neverovatno!"

"Šta je to dve stotine miliona?" pitao je Rodžer. "U Kini ima more Kineza. Kroz generaciju-dve sve će ih ponovo izroditi."

U ranijim prilikama, En je argumentom odgovarala na Rodžerov cinizam, ali je ovoga puta više volela da se uzdrži. Misli su joj bile obuzete užasima koje je stvarala njena mašta.

"U sledećoj tački izveštaja", nastavljao je spikerov glas, "tvrdi se da je izotop 717 kojim su probno poprskana pirinčana polja, gotovo u potpunosti savladao virus Čung Li. Prskanje svih pirinčanih polja ovim izotopom, kao hitnu operaciju, treba da izvede nedavno osnovana Pomoćna vazduhoplovna služba pri Ujedinjenim nacijama. Pretpostavlja se da su postojeće zalihe izotopa dovoljne da se u roku od nekoliko dana zaspú sva pirinčana polja koja su neposredno ugrožena, a ostala za mesec dana."

"Neka je bogu hvala na tome", rekao je Džon.

"Pošto si završio svoju molitvu Gospodu", primetio je Rodžer, "mogao bi da pokriješ ovog malog

herca."

Olivija se blago usprotivila: "Rodžere!"

"Dve stotine miliona", rekao je Džon. "Monumentalan spomenik ljudske gordosti i tvrdoglavosti. Da su šest meseci ranije dozvolili našim ljudima da prouče ovaj virus, danas bi bili živi."

"Kada je već reč o monumentalnom spomeniku ljudske gordosti", rekao je Rodžer, "a pošto i onako oklevaš da baciš svog herčevog keca, dozvoli da upitam ima li kakvih vesti o našem malom Tadž Mahalu? Do ušiju su mi doprli glasovi da nemate dovoljno radne snage."

"Postoji li nešto što ti ne čuješ?"

Rodžer je bio inspektor za javna pitanja pri Ministarstvu proizvodnje. Živeo je u svetu ogovaranja i prepričavanja koja su, po Eninom mišljenju, hranila njegovu prirodnu neljudskost.

"Samo beznačajne stvari", odgovorio je Rodžer. "Šta misliš, hoćete li je završiti na vreme?"

"Reci svom ministru", odgovorio mu je Džon, "da saopšti svom kolegi da su sva strahovanja izlišna. Njegova svita obučena u svečane odore biće spremna da ga prati na otvaranju po unapred utvrđenom planu."

"Samo, pitanje je", prokomentarisao je Rodžer, "da li će kolega mog ministra biti spreman za to."

"Novo zuckanje?"

"Ne bih tako nešto nazvao zuckanjem. Ko zna, možda će se ispostaviti da mu je vrat jači od sekire. U svakom slučaju, biće zanimljivo videti."

"Rodžere", upitala ga je En, "da li vam razmišljanje o ljudskim nedaćama pruža veliko zadovoljstvo?"

Čim je izgovorila ove reči, zažalila je što je dopustila sebi da bude izazvana. Rodžer je upro u nju ispitivački pogled; imao je varljivo blag izraz lica, sa bradom koja se, ako je posmatrate iz izvesnih uglova, povlačila unazad, i krupne smeđe oči.

"Ja sam dečak koji nikada nije porastao", rekao je on. "Kada ste bili u mojim godinama, siguran sam da ste se i sami smejali debeljku koji bi se okliznuo na koru banane. Međutim, danas mislite kako je slomio vrat i ostavio za sobom očajnu ženu sa tucetom samohrane dece. Morate mi dozvoliti da uživam u svojim igračkama kako najbolje umem i znam."

Olivija reče: "On je nepopravljiv. Nemoj mu zameriti, En."

Govorila je glasom popustljive majke koja se prema svom nevaljalom detetu odnosi trpeljivo, ali je to u isti mah i zabavlja. Međutim, ono što je prikladno kada je u pitanju dete, besno je razmišljala En, samim tim ne može se smatrati opravdanim stavom prema moralno zaostalom zreлом čoveku.

I dalje posmatrajući En, Rodžer je nastavio: "Ono što sve odrasle osobe tananih osećanja, kao što ste vi, moraju imati na umu jeste da se za sada događaji odvijaju u vašu korist - a to će reći, živite u svetu u kome je sve naklonjeno senzibilnim i civilizovanim bićima. Međutim, stvari se mogu okrenuti naopako. Setite se samo koliko traje kineska civilizacija i šta se tamo upravo događa. Kada stomak počne da krči, ponovo nastane njegovo vreme."

"Sklon sam da se složim", rekao je Džon. "Infantilan si, Rodžere."

"Sudeći po nekim postupcima", rekla je Olivija, "on i Stiv potpuno su istog uzrasta."

Stiv je bio devetogodišnji sin Baklijevih; Rodžer je toliko ludovao za njim da mu nije dozvolio da normalno pohađa školu. Dečak je bio prilično sitan, upadljivo inteligentan, i imao je nastupe nekog iskonskog divljaštva.

"S tom razlikom što će Stiv jednog dana sazreti", ukazala je En.

Rodžer je razvukao usne u osmeh. "Ako tako bude, nije moj sin!"

Po završenom prvom polugodu deca su se vratila kući, pa su Kanstensi i Baklijevi kolima

otputovali na more da tamo provedu vikend. Imali su običaj da zajednički iznajme karavan; karavan koji su u odlasku vukla jedna kola, a u povratku druga, pružao je utočište odraslima, dok je troje dece spavalo u posrednoj blizini pod šatorom.

U putu ih je vreme dobro služilo, tako da su u subotu ujutro ležali na suncem obasjanom šljunku, odakle su mogli čuti i videti more. Deca bi svaki čas odlazila da se okupaju ili da love rakove duž obale. Što se odraslih tiče, Džon i dve žene su se sa velikim uživanjem sunčali. Ali se Rodžer, koji je imao nemirniju prirodu, najpre pridružio deci, a zatim je legao na sunce i sve očitije ispoljavao dosadu i nemir.

Pošto je Rodžer više puta pogledao na svoj sat, Džon reče: "U redu. Hajde da se presvučemo."

"Zašto?" upitala je En. "Kuda nameravaš? Zar nisi obećao da ćeš kuvati?"

"Ima već pola sata kako se Rodžeru osušio jezik", rekao je Džon. "Mislim da bi bilo pametno da ga odvezem do sela. Siguran sam da su već otvorili."

"Ima dobrih pola sata kako su otvorili", umešao se Rodžer. "Odvešćemo se tvojim kolima."

"Ručak će biti gotov u jedan", dobacila je Olivija. "Za onog ko zakasni nema ništa."

"Ne brini."

Dok su se pred njima nalazile čaše, Rodžer reče:

"Sad mi je već bolje. Uvek sam na moru žedan. Verovatno da je tome uzrok so koja se nalazi u vazduhu."

Džon je otpio iz svoje čaše, a zatim je ponovo spustio na sto.

"Kao da ti nešto ne da mira, Rodž. Primetio sam to juče. Šta te to brine?"

Sedeli su u sali gostionice. Vrata su bila otvorena, tako da su mogli videti pošljunčanu stazu sa ove strane puta i široki travnjak iznad njega. Vazduh je bio topao i blag.

"Ovakvo vreme kukavica voli", Rodžer je citirao: "Dok tako sede pred krčmom 'Putnikov predah', devojke šetaju u lakom muslinu, a građani sanjaju o zapadu i jugu... Isti je slučaj i sa mnom. Uznemiren? Možda i jesam."

"Mogu li ti pomoći na neki način?"

Rodžer ga je za trenutak ispitivački posmatrao. "Prva dužnost jednog inspektora za javna pitanja", rekao je on, "jeste odanost, druga diskrecija, dok u treću, bednu kategoriju spada onaj ko ima brz jezik i običaj da se izlane. Moja nevolja je što uvek držim stisnute palčeve kada se zakunem na vernost i ćutanje onome ko nije moj lični prijatelj."

"O čemu je reč?"

"Da si ti na mom mestu", rekao je Rodžer, "ne bi mi se poverio, zato što je čestitost jedan od tvojih kamenova spoticanja. Stoga, ovo što ću ti reći moraš čuvati u najstrožijoj tajnosti. Za sada ni En ne sme ništa znati. Čak ni Oliviji nisam reč rekao."

"Ako je stvar toliko važna", reče Džon, "možda bi bilo bolje da ni meni ne kažeš ništa."

"Iskreno govoreći, mislim da bi bilo pametnije kada stvar ne bi držali u mraku, ali nije o tome reč. Jedino mi je stalo da, pošto stvar procuri, ne posumnjaju u mene. A da će procureti - o tome nema sumnje."

"Sad si me već zagolicao."

Rodžer ispi čašu do dna, sačeka da i Džon to isto učini, pa obe čaše odnese do šanka da se napune. Kada se vratio, otpio je jedan dug gutljaj pre nego što je ponovo progovorio.

A tada reče: "Sećaš se Izotopa 717?" "Onoga čime prskaju pirinčana polja?"

"Da. Postojala su dva različita mišljenja o tome kako da se savlada virus. Jedni su želeli da pronađu neko sredstvo koje će ubiti virus, dok su drugi smatrali da je najbolje odgajiti biljku koja bi bila otporna na virus. Očigledno je da je drugoj grupi bilo potrebno više vremena, pa je zato

pridobila manje pristalica. Zatim su pobornici prvog shvatanja pronašli izotop 717, zaključili da neosporno deluje na virus i bacili se na posao."

"Činjenica je da su uništili virus", rekao je Džon. "Video sam fotografije koje to dokazuju."

"Na osnovu onoga što sam ja čuo, virusi su čudne zverke. Da su pronašli pirinač koji je otporan na virus, problem bi bio rešen kako treba. Gotovo je sigurno da se može pronaći protivvrsta bilo čemu, ako se stvar svestrano prouči, ili ako se radi u dovoljno velikim razmerama."

Džon ga je posmatrao. "Nastavi."

"Očigledno je da je to složeni virus. Do sada je otkriveno najmanje pet njegovih faza. Kada je pronađen izotop 717 bile su poznate četiri faze koje je sve ovaj izotop uništavao. Petu fazu su otkrili tek kada se ispostavilo da virus ipak nije zbrisan."

"Ali u tom slučaju..."

"Čung Li", rekao je Rodžer, "daleko prednjači u svemu."

Džon reče: "Hoćeš da kažeš da još postoji živi ostatak ovog virusa na poljima? To ne može biti ništa drugo do ostatak, s obzirom na veliko dejstvo koje ima izotop 717."

"Samo ostatak", odgovorio je Rodžer. "Neosporno je da se razvoj događaja mogao okrenuti u našu korist. Tako se faza broj 5 mogla sporije razvijati, iako su prethodne četiri brzo napredovale. Međutim, po onome što čujem, ona se širi podjednako naglo kao i njene prethodnice."

Džon je lagano izgovorio svoju misao: "Prema tome, nalazimo se tamo odakle smo krenuli. Ili, ne baš sasvim odakle smo krenuli. Na kraju krajeva, ako su već pronašli sredstvo koje je savladalo prve četiri faze, zašto ne bi bili u stanju da uguše i petu."

"To isto i ja mislim", reče Rodžer. "Ali postoji nešto sasvim drugo što unosi nemir:"

"A to je?"

"Faza broj 5 je bila maskirana ostalim fazama pre nego što je izotop 717 počeo da deluje. Ne umem baš tačno da objasnim stvar, tek jači ogranci na neki način su sprečavali dejstvo faze broj 5. Kada ih je izotop 717 uklonio, faza broj 5 je bila u stanju da nastupi i pokaže svoje zube. Ona se razlikuje od svoje velike braće u jednom važnom pogledu."

Džon je čekao; Rodžer je otpio gutljaj piva.

A zatim je nastavio: "Virus Čung Li je imao apetit za rod *Oryzae* iz porodice *Gramineae*. Faza broj 5 je daleko manje probirljiva. Ona napreduje na svim biljkama iz porodice *Gramineae*."

"*Gramineae*?"

Rodžer se prilično tužno nasmešio. "I sam sam nedavno naučio ove izraze. *Gramineae* znači trave - sve trave."

Džon se seti Davida. "Imali smo sreće."

"Trave", reče on, "pa to znači i žitarice."

"Žito, ovas, ječam, raž - toliko za početak. A zatim dolaze na red meso, mlečni proizvodi, živina. Kroz godinu-dve, isključivo ćemo se hraniti ribom i pomfritom - ukoliko budemo imali masti da ispržimo krompir."

"Valjda će pronaći neki izlaz."

"Hoće", reče Rodžer, "dabome da hoće. Savladali su prvobitni virus, nije li tako? Pitam se u kom pravcu će faza 6 usmeriti svoj delokrug - možda će se okomiti na krompir?"

Džonu je pala na pamet jedna misao. "Ako već ćute o tome - a pretpostavljam da se stvar raspravlja na međunarodnom nivou - nije li to možda zato što su gotovo sigurni da imaju rešenje takoreći u fioci?"

"To je samo jedan način gledanja na ovo pitanje. Meni nešto govori da verovatno čekaju dok ne rasporede mitraljeze."

"Mitraljeze?"

"Moraju se pripremiti", rekao je Rodžer, "za sledećih dvesta miliona."

"Isključeno je da dođe do toga, sve dok postoje svetske rezerve koje se prikupljaju još od samog početka. Na kraju krajeva, da su Kinezi bili toliko razboriti i pozvali upomoć..."

"Sjajan smo mi soj", primetio je Rodžer. "Pronašli smo način da koristimo ugalj i benzin, i tek što su naše mašine počele da se kotrljaju bili smo spremni da se popnemo u voz na nuklearni pogon. Um je izgubio korak sa napredovanjem čovečanstva za poslednjih sto godina. Da sam Marsovac, ne bih se kladio čak ni hiljadu prema jedan na intelekt one vrste koji nije u stanju da potuče nešto tako sićušno kao što je virus. Nemoj misliti da nisam optimist, pa ipak volim da zadržim svoj ulog čak i kada su izgledi dobri."

"Čak i kada se stvar posmatra sa najnepovoljnije tačke gledišta", rekao je Džon, "ipak bismo se mogli prehraniti ribom i povrćem. Smak ne preti svetu."

"Misliš da bismo mogli?" upitao je Rodžer. "Svi mi? Nikako, po današnjoj potrošnji hrane."

"Onaj ko ima farmera u porodici u stanju je da prikupi nekoliko korisnih obaveštenja", rekao je Džon. "Jutro zemlje daje između jednog i dva tovara mesa, odnosno trideset tovara hleba. Dok na istom tom komadu zemlje rodi deset tona krompira."

"Ohrabrio si me", prokomentarisao je Rodžer. "Sada sam spreman da poverujem da faza 5 neće potpuno zbrisati ljudsku vrstu. Zbog toga mi ostaje da se pobrinem jedino za svoje najbliže. Odnosno, mogu da skrenem pažnju sa opštih pitanja."

"Do đavola!" rekao je Džon. "Pa ovo nije Kina."

"Nije", odgovorio je Rodžer. "Ovo je zemlja od pedeset miliona stanovnika koja uvozi gotovo polovinu svojih potreba u hrani."

"Moraćemo da pritegnemo kaiševe."

"Pritegnuti kaiš na kosturu", rekao je Rodžer, "glupo izgleda."

"Već sam ti rekao", ponovio je Džon, "ako poseješ krompir umesto žitarica, dobićeš količinski šest puta više."

"A sad poteci, i reci to vladi. Međutim, kad bolje razmislim, nemoj. Bilo kako bilo, nisam voljan da žrtvujem svoje zaposlenje. Sem u slučaju da sam skroz pogrešno obavešten. Ti si sada upućen u suštinu stvari. Čak i kada bih verovao da si jedini čovek koji raspolaže rešenjem, i kada bih znao da bi sve nas to rešenje moglo spasti od gladi, dvaput bih razmislio pre nego što bih ti savetovao da razglasiš činjenicu da sam ti ja provalio stvar."

"Dvaput, verovatno", rekao je Džon, "ali ne i triput. U pitanju bi bila i tvoja budućnost."

"Ah", produžio je Rodžer, "ali još neko bi mogao raspolagati istim podatkom; možda bi se pojavilo još koje spasonosno sredstvo; možda bi virus izumro sam po sebi; možda bi se pre ove katastrofe zemaljska kugla sudarila sa suncem - i tako bih ja ni za šta izgubio svoj posao. Prevedi to na politički jezik i prebaci na nivo vlade, pa ćeš shvatiti. Jasno je, ukoliko ne pronađemo način da zaustavimo virus, jedini razuman korak koji treba preduzeti jeste posejati krompir svuda i na svakom mogućem mestu. Ali u kom trenutku treba objaviti da se virus ne može zaustaviti? I ako načičkamo ovu zelenu i lepu zemlju Englesku povrtnjacima s krompirom, a neko ipak uspe da uništi virus - šta misliš da će reći birači, kada im se sledeće godine posluži krompir umesto hleba?"

"Nemam pojma šta će reći. Ali znam šta bi trebalo da kažu - hvala bogu što nismo kao Kinezi spali na to da postanemo ljudožderi."

"Zahvalnost", rekao je Rodžer, "nije najupadljivija crta racionalnog života - u svakom slučaju to nije, kada se stvari posmatraju sa političke tačke gledišta."

Džonov pogled je opet odlutao kroz otvorena vrata gostionice nekud daleko. Na travnjaku sa druge

strane puta, grupa seoskih dečaka igrala je kriket. Kao da su sami sunčevi zraci prenosili njihove glasove.

"Verovatno da obojica po malo preterujemo", rekao je on. "Daleko je od vesti da je faza 5 stupila u dejstvo, do ishrane krompirom, odnosno, gladi i ljudožderstva. Od trenutka kada su se naučnici stvarno bacili na posao, bilo im je potrebno samo tri meseca da pronađu izotop 717."

"Da", reče Rodžer, "i to je baš ono što me zabrinjava. Svaka vlada na svetu će se tešiti ovom umirujućom činjenicom. Do sada nas naučnici nikada nisu izneverili. I mi nećemo odista verovati da će nas obmanuti, sve dok to ne učine."

"Kada nešto do sada nikada nije izneverilo, ima mnogo osnove u pretpostavci da neće ni sada."

"Tako je", reče Rodžer, "pretpostavljam da neće." Podigao je gotovo praznu čašu. "Baci poslednji pogled svoj na sve sa nepomućenom ljubavlju. Svet bez piva? Ne da se zamisliti. Ispij, pa ćemo još po jednu."

3.

Vest o pojavi faze 5 virusa Čung Li razglasila se tokom leta, posle čega su usledile pobune velikih razmera u onim delovima Dalekog istoka koji su bili najbliži žiži zaraze. Zapadni svet je sve to posmatrao sa blagonaklonom zabrinutošću. Žito je brodovima odašiljano u ugrožene krajeve gde su oklopne divizije morale da ga štite. U međuvremenu se nastavilo sa ulaganjem napora u laboratorijama i terenskim istraživačkim centrima širom sveta da se uništi virus.

Farmerima su data uputstva da sa najvećom mogućom pažnjom prate sve promene koje izaziva virus; detaljno je razrađen zakon o teškim kaznama u slučaju da neko ne prijavi neku promenu, kao i o pristojnoj naknadi za uništene useve zaražene virusom. Bilo je utvrđeno da se faza 5, kao i prvobitni virus, prenosi i preko korena i preko vazduha. Postojala je nada da će se uništavanjem zaraženih useva i stvaranjem krčevina u vidu pojaseva određene veličine na okolnom zemljištu zaustaviti širenje virusa dok se ne pronađe sredstvo koje će ga potpuno iskoreniti.

Ova mera je imala umeren uspeh. Faza 5, kao i njene prethodnice, prebacila se na drugu polovinu zemaljske kugle, pa ipak je otprilike tri četvrtine normalne žetve prikupljeno na zapadu te godine. Na istoku su se događaji nepovoljnije odvijali. Početkom avgusta je bilo jasno da je žetva u Indiji užasno podbacila i da ovoj zemlji preči glad. Burma i Japan su se nalazili u jedva nešto boljem položaju.

Na zapadu je pitanje pomoći ugroženim oblastima počelo da dobija drukčiji vid. Svetske zalihe su već bile strahovito smanjene kada je prethodnog proleća pokušano da se pomogne Kini. Tako da se sada, zbog izgleda na slabu žetvu čak i u najmanje pogođenim oblastima, počelo javno govoriti o onome što se ranije samo naslućivalo.

Početkom septembra je Predstavnički dom Sjedinjenih Američkih Država odobrio amandman predsedničkog zakona o pomoći u hrani, zahtevajući da se primeni Plimsolov princip na prehrambene zalihe namenjene potrošnji u zemlji. Odlučeno je da se izvesna minimalna tonaža svih vrsta hrane smesti u skladišta i nameni isključivo upotrebi u okviru Sjedinjenih Američkih Država.

En nije mogla da se uzdrži, a da ne izrazi gnušanje.

"Milionima preči glad", govorila je ona, "a ti pregojeni starci uskraćuju hranu."

Obe porodice su se bile okupile na čaju, u bašti kod Baklijevih. Sa izvesnom zalihom kolača deca su se zavukla u žbunje odakle su se povremeno razlegali vriska i kikut.

"Kako sam i sam jedan od onih koji se nada da će doživeti da postane pregojeni starac", rekao je Rodžer, "nisam siguran da ja treba da se bunim protiv toga."

"Moraš priznati da ta odluka sadrži izvestan prizvuk bezdušnosti", rekao je Džon.

"Svaki akt samoodbrane je ima. Što se Amerikanaca tiče, nevolja je u tome što oni uvek drže svoje karte na stolu. Ostale zemlje koje proizvode žito jednostavno će sedeti na svojim zalihama i ćutati."

En reče: "Ne mogu da poverujem u to."

"Zaista? Onda recite kada su Rusi poslednji put poslali neki brod sa žitom na istok. Imam i ja dvatri stara šešira koja bi bila dobra za jelo."

"Izuzmimo njih - još postoje Kanada, Australija, Novi Zeland."

"Zemlje o kojima je reč mogu uputiti pomoć jedino ako se ogluš o politiku britanske vlade."

"Zbog čega bi im naša vlada zabranila da to čine?"

"Zato što nam žito samima može ustrebati. Mi se iz sveg srca - čak mogu reći očajnički - nadamo da je krv gušća od vode koja nas razdvaja. Ako se virus ne savlada do sledećeg leta..."

"Ali ovi ljudi sada gladuju?"

"Oni uživaju naše najdublje saosećanje."

Pogledala ga je razrogačeno, prvi put sa neprikrivenom netrpeljivošću. "Kako možete!"

Rodžer joj je vratio istim pogledom. "Jednom prilikom smo se složili da sam ja moralno zaostao čovek - sećate li se? Ako već idem na nerve ljudima oko sebe, ne zaboravite da i oni mogu ponekad da me razdraže. Tako, na primer, ne podnosim glupavo šepRTLjanje. Verujem u nagon samoodržanja i odbijam da čekam da mi stave nož pod grlo, a da prethodno ne zapodenem borbu. Ne vidim nikakvog smisla u tome da se detinja poslednja kora da izgladnelom prosjaku."

"Poslednja kora..." En ga je pogledala preko stola prekrivenog ostacima bogatog posluženja. "Ovo nazivate poslednjom korom?"

Rodžer joj je odgovorio: "Da sam se ja pitao, u ovoj zemlji se ne bi pojeo nijedan kolač za poslednja tri meseca, a hleb bi bio strogo racioniran. Povrh toga, ne bih ni zrno žita odvojio za Aziju. Gospode bože! Pa zar vi ljudi ne shvatate ekonomske činjenice ove zemlje?"

"Ako ostanemo po strani i dozvolimo da toliki milioni pomru od gladi, a da ni prstom ne mrdnemo, onda zaslužujemo da nas zadesi ista nesreća", rekla je En.

"Zbilja?" upitao je Rodžer. "Ko smo mi? Da li treba Meri, Dejvi i Stiv da poumiru od gladi zato što sam ja bezdušan?"

Olivija na to reče: "Zaista je bolje ne razgovarati o tome. Mi tu ništa ne možemo pomoći - mi kao pojedinci ni u kom slučaju. Jedino nam ostaje da se nadamo da događaji neće uzeti tako rđav obrt."

"Prema najnovijim vestima", rekao je Džon, "pronašli su neko sredstvo koje daje veoma dobre rezultate u borbi protiv faze 5."

"Eto!" uzviknula je En. "A kada stvari tako stoje, čime se uopšte može opravdati odluka da se ne šalje pomoć na istok? Time što ćemo možda morati idućeg leta da racioniramo hranu?"

"Veoma dobre rezultate", ponovio je Rodžer ironično. "A da li vam je poznato da su otkrivene još tri faze posle pete? Za mene lično postoji samo jedna nada - izdržati dok virus ne izumre sam po sebi, od starosti. Dešava se to ponekad. A da li će tada ostati i jedna vlat trave da se ponovo počne iz početka, sasvim je drugo pitanje."

Olivija se sagla da pogleda travnjak po kome su bile raspoređene stolice.

"Teško je poverovati", reče, "zar ne - da taj virus zaista uništava svaku travku gde god se pojavi?"

Rodžer je uzbrao jednu vlat trave i stao da je posmatra držeći je prstima.

"Optužuju me da nemam mašte", rekao je. "To uopšte nije istina. U stanju sam da i te kako dobro predstavim sebi sliku Indijaca koji umiru od gladi. Ali isto tako mogu da zamislim i ovu našu zemlju požutelu i голу, osiromašenu i opustelu i našu decu kako žvaću koru sa drveća."

Svi su neko vreme sedeli ćutke; odsustvo reči je popunjavala daleka ptičija pesma i veseli, razdragani povici dece.

Džon progovori: "Kako bi bilo da krenemo kući. Moram da razradim motor. Suviše dugo je mirovao." Pozvao je po imenu Meri i Davida. "Pa ipak: možda će nas ta nevolja mimoići, zar ne Rodž."

Rodžer reče: "I sam isto kao i svi vi sedim skrštenih ruku. Trebalo bi da počnem da učim kako se vodi borba bez oružja i koji je najbolji način da se raskomada ljudsko telo na anatomske delove, pečenja radi. A ja, eto, i dalje sedim i gubim vreme."

Na putu kući En je odjednom rekla: "Zverski je to stav. Zverski!"

Džon je opomenuo klimnuvši glavom i pokazao na decu. En reče: "Dobro, imaš pravo. Ali to je ipak užasno."

"On mnogo priča", rekao je Džon. "Međutim, sve te njegove priče ne znače ništa."

"Mislim da znače."

"Olivija je potpuno u pravu. Mi, kao pojedinci, ne možemo ništa učiniti. Jednostavno treba čekati i

nadati se najboljem."

"Nadati se najboljem? Nećeš valjda reći da si počeo da pridaješ značaj njegovim mračnim proročanstvima!"

Džon nije odmah odgovorio, već je neko vreme posmatrao razbacano jesenje lišće i negovanu travu londonskih predgrađa. Njihov automobil je projurio pored jednog mesta na kome je trava bila prekopana u dužini od deset do petnaest jardi i videla se gola zemlja: još jedno od manjih ratišta u borbi protiv faze broj 5.

"Ne, zaista ne mislim tako. Nemoguće je da se to dogodi."

Kako je zima smenjivala jesen, tako su sa istoka stizale sve gore vesti. Najpre su Indiju, a zatim Burmu i Indokinu zahvatili glad i varvarstvo. Ubrzo za njima stradali su Japan i istočne države Sovjetskog Saveza, dok je Pakistan, poput očajničkog talasa, krenuo u osvajanja na zapad; i mada su osvajači bili samo izgladnele i nenaoružane skitnice, zaustavljeni su tek kada su dospeli do Turske.

One zemlje koje još relativno nije bio napao virus Čung Li, zabezeknuto su posmatrale prizor, jedva verujući užasima. U zvaničnim izveštajima isticana je veličina ovog okeana gladi u kome bi se svaka pomoć svela na jednu kapljicu, ali je izbegavano pitanje da li je realno moguće pružiti žrtvama pomoć u hrani. Oni koji su se zalagali da se upute izvesne zalihe nalazili su se u manjini, i to u manjini koja je bivala sve nepopularnija kako su stizala obaveštenja o razmerama ovih pustošenja i kako je postajalo jasnije da će se ona proširiti i na zapadni svet.

Tek pred sam Božić su brodovi sa tovarima žita ponovo zaplovili prema istoku. Za ovim događajem je usledila ohrabrujuća vest iz zapadne hemisfere da se u Australiji i Novom Zelandu, zahvaljujući rigoroznom sistemu budnosti i uništavanja, virus drži pod kontrolom. Kako su tog leta prilike bile naročito povoljne, postojali su izgledi da žetva bude jedva nešto ispod prosečne.

Sa ovom veću se digao novi talas optimizma. Objašnjavano je da su strahote koje su zadesile istok uglavnom bile moguće zato što Azijati nisu bili u dovoljnoj meri istrajni i efikasni. Možda je nemoguće potpuno odstraniti virus sa oranica, ali je činjenica da su Australijanci i Novozelandski pokazali da su ga na svom terenu ograničili. Ako bude zaveo slične mere predostrožnosti, zapadni svet će moći da preživi beskonačno dug vremenski period, a da mu jedino bude uskraćeno obilje u hrani. U međuvremenu se u laboratorijama i dalje vodila borba protiv virusa. Svakim danom se bližio trenutak velike pobeđe nad nevidljivim neprijateljem. U toj atmosferi trezvenog optimizma, Kanstensi su krenuli na svoje uobičajeno putovanje na sever da u Slepom Džilu provedu Božić.

Prvog jutra po dolasku, Džon je sa svojim bratom pošao u obilazak farme.

Susreli su prvi komad ogoljene zemlje na manje od sto jardi od farmerske kuće. Njegov prečnik je iznosio oko deset stopa; crno, izmrzlo i golo tle zjapilo je prema zimskom nebu.

Ljubopitljiv, Džon pođe ka njemu, a David za njim.

"Ima li mnogo ovakvih pojava ovde kod tebe?" upitao ga je Džon.

"Može ih biti desetak."

Trava oko ove razjapljene rane, iako načeta mrazom, bila je naizgled sasvim zdrava.

"Rekao bih da ga sa uspehom savlađuješ."

David odmahnu glavom. "Ništa to ne znači. Manje-više je dokazano da se virus isključivo razmnožava u sezoni bujanja, mada niko ne zna da li može ili ne može opstati u latentnom stanju u biljci za vreme mrtve sezone. Sam bog zna šta će nam proleće doneti. Dobra trećina ovih mojih okuženih rana pojavila se jesenas."

"Znači li to da zvanični optimizam nije ostavio utisak na tebe?"

David je upro svoj štap u голу zemlju. "Ovo ostavlja utisak na mene."

"Savladaće ga. Budi uveren."

"Državni savet je bio izdao naređenje", rekao je David, "da se, na svim obradivim površinama na kojima su se ranije sejale žitarice, sada posadi krompir."

Džon klimnu glavom. "Čuo sam za to."

"Maločas su opozvali naredbu posle sinoćnih vesti."

"Verovatno na osnovu izveštaja da se stvari povoljno razvijaju."

David mu je smrknuto odgovorio: "Ma koliko oni verovali u svoje izveštaje, ja sledećeg proleća sadim krompir i repu."

"A ne pšenicu, ječam?"

"Ni jedno jedino jutro."

Džon je zamišljeno primetio: "Ukoliko do tada virus bude potučen, cena žitaricama će ogromno skočiti."

"Misliš li da niko o tome ne vodi računa? Pa zašto su onda povukli naredbu?"

"Nije im lako, slažeš se?" upitao je Džon. "Ako zabrane da se seju žitarice, a virus bude savladan, ova zemlja će morati da uveze sve potrebne količine u žitu, i to po kakvim cenama."

"To je prava kocka", reče David. "S jedne strane zemlje, a s druge visoki porezi."

"Izgledi ipak moraju biti vrlo dobri."

David odmahnu glavom. "Za mene nisu najbolji. Ja ne odstupam od krompira."

David je ponovo dotakao ovu temu po podne, na sam dan Božića. Meri i mali David su bili izašli na mrazni vazduh da bi bolje savladali obilat božićni ručak. Troje odraslih, kojima je više godio miran način varenja, zavalili su se u fotelje i, bez imalo poleta, slušali Hajdnovu simfoniju sa gramofonskih ploča.

"Kako ti, Džone, napreduje ono tvoje čudovište?" pitao je David. "Da li si ga na vreme završio?"

Džon je potvrdio glavom. "Gotovo mi se smučilo kada sam ga ugledao u svoj njegovoj odvratnosti. Ali mislim da će ovo koje sada podižemo po nekim elementima daleko isprednjačiti u pogledu one krajnje ružnoće."

"Pa zar baš moraš da ga gradiš?"

"Prinučeni smo da prihvatimo svaku ponudu koju dobijemo. Čak se i jedan arhitekt mora prilagoditi čudima čoveka koji je spreman da potroši novac, a ja sam samo običan izvođač radova."

"Ali ti ipak nisi vezan - mislim ti lično?"

"Jedino zbog potrebe za novcem."

"A da li bi mogao da uzmeš jednu godinu neplaćenog odsustva, ako zaželiš?"

"Kako da ne. Samo što bi tada ostao nerešen jedan mali problem: ishraniti porodicu."

"Mnogo bih voleo da ovde kod mene provedeš godinu dana."

Džon se odjednom uspravio u fotelji. "Kako?"

"Učinio bi mi uslugu. U tom slučaju nećeš morati da brineš za novac. Postoje samo tri načina na koje jedan farmer može potrošiti svoju krvavo stečenu zaradu - da proširi imanje, da je straći na pijanke, ili da gomila novac. Nikada nisam pozeleo da imam zemlje van ove doline, a što se trošenja tiče, ne zanima me."

Džon je lagano izgovarao svoju misao: "Da ne govoriš tako zbog virusa?"

"Možda je glupo", rekao je David, "tek meni se ne sviđa ovo stanje. Imao sam prilike da vidim slike koje predstavljaju zbivanja na istoku."

Džon je pogledao En. Ona reče:

"Ali reč je o istoku, zar ne? Čak i da dođe do stiske - naš svet je disciplinovaniji. Mi smo navikli na racioniranje i nestašicu. Štaviše, trenutno nema nikakvog znaka o nekoj stvarnoj nevolji. Malo je previše tražiti od Džona da ostavi svoj posao i zanemari sve nas da bi došao ovamo i godinu dana živeo na tvoj račun - samo zato što događaji mogu okrenuti naopako."

"Sedimo ovde", reče David, "oko vatre, na miru i punih stomaka. Znam da je teško zamisliti budućnost u kojoj nećemo biti u stanju da nastavimo ovakav način života. Pa ipak, zabrinut sam."

"Do sada još nikada nije bilo bolesti", rekao je Džon, "koja je napala biljni ili životinjski svet, a da se nije iscrpila i ostavila potomke raznih vrsta da žive i množe se. Seti se crne smrti."

David je odmahnuo glavom. "Čisto nagađanje. Ima stvari koje ne znamo. Šta je ubilo velike reptile? Ledeno doba? Sukob vrsta? A zašto ne bi mogao biti i virus? Zatim, šta se dogodilo sa silnim biljkama koje su za sobom ostavile fosile, ali ne i potomstvo? Opasno je zasnivati svoje argumente na činjenici da do sada nismo naišli na takav virus tokom ovog kratkog vremena proučavanja. Čovek može provesti čitav svoj vek, a da ne vidi tamo neku kometu, jer prosto nije vidljiva golim okom. To ipak ne znači da komete ne postoje."

Džon reče sa izrazom odlučnosti: "To je vrlo lepo od tebe, Dejv, ali ne mogu da prihvatim tvoju ponudu, razumećeš me. Možda i ne mislim toliko na okolnosti koje bi izazvao takav korak, ali moram priznati da iskreno volim svoj poziv. A kako bi bilo da ti provedeš jednu godinu kod nas u Hajgejtu i uživaš ne radeći ništa?"

"Za mesec dana bih od tebe napravio farmera."

"Od Dejvija, može biti."

Zidni sat, koji je pospano otkucavao, nalazio se sto pedeset godina na istom mestu, sem za vreme velikih spremanja u proleće. Zamisliti da će virus odneti pobjedu, razmišljala je En, još je manje moguće ovde nego što se to činilo u Londonu.

Ona reče: "Na kraju krajeva, pretpostavljam da bismo mogli doći ovamo, ako se stanje pogorša. Ali za sada o tome nema ni govora."

"Moram priznati da o tome već duže vreme ozbiljno razmišljam", rekao je David. "Kada sam prvi put došao ovamo u dolinu, deda Beverli mi je rekao jednu stvar - da je, kad god bi pri povratku u dolinu prošao kroz tesnac, redovno osećao da može za sobom zatvoriti vrata."

"Ima nečeg u tome", rekla je En.

"Ako događaji krenu kako ne valja", nastavio je David, "neće biti mnogo sigurnih pribežišta u Engleskoj, ali će ova dolina biti svakako jedno od njih."

"Zbog toga nameravaš da sadiš krompire i repu", primetio je Džon.

David reče: "To nije sve." Pogledao ih je. "Da li ste videli onu gomilu građe pored puta, odmah čim se prode kroz tesnac?"

"Za nove zgrade?"

David je ustao i napravio nekoliko koraka da kroz prozor baci pogled na zimski pejzaž. I dalje posmatrajući okolinu, on reče:

"Ne. Ne zanimaju me nove zgrade. Već ograda."

"Ograda?"

David se naglo okrete. "Plot, ako vam se tako više dopada. U ovu dolinu će se ulaziti kroz kapiju - i to kroz kapiju koju će moći da odbrani nekolicina u borbi sa gomilom."

"Da li ti to ozbiljno misliš?" upitao ga je Džon.

Stao je da posmatra tog svog starijeg brata koji je uvek bio neuporedivo manji pustolov od njega i imao manje mašte. Kao i uvek, i ovoga puta je njegovo držanje bilo krajnje dostojanstveno i smireno; činilo se da jedva obraća pažnju na smisao reči koje je tog trenutka izgovorio.

"Sasvim ozbiljno", odgovori David.

En se usprotivila. "A ako se na kraju sve svrši kako treba..."

"Na selu je", reče David, "svet oduvek uživao da ima nešto čemu će se smejati. Biće to Kanstensova ludorija. Nisam izgubio iz vida i mogućnost da ću ispasti budala. Ali, neosporno je da me jede neki crv, i ja moram da ga uništim. A to što će mi se ljudi smejati nije ni najmanje važno."

Njegova tiha odlučnost ostavila je utisak na njih; bili su svesni - En naročito - da se u njima dvoma probudio jedan nagon koji im govori da treba da postupe onako kako im David predlaže: da se presele kod njega ovamo u dolinu, namaknu rezu na kapiju i okrenu leđa spoljnom svetu punom trvenja i neizvesnosti. Ali je nagon bio veoma slab; nisu mogli zaboraviti sve svoje životne obaveze. Zato En bezvoljno reče:

"Deca treba da idu u školu."

David je pokazao da mu je i samom padala na pamet ova misao. Stoga ga njena primedba nije ni iznenadila ni zadovoljila. On reče:

"Nije to jedini razlog..." I sama Davidova ubeđenost počela je da bleedi; kao da je postao svestan da se njegova zamisao ne može ostvariti.

"Na kraju krajeva, ako se stanje pogorša, bićemo opomenuti na bezbroj načina. Mogli bismo doći pravo ovamo, čim se skupe crni oblaci."

"Samo nemojte zakasniti", reče David.

En obuze neka jeza i ona se strese. "Kroz godinu dana će nam sve to izgledati nestvarno."

"Da", reče David, "možda i hoće."

Činilo se kao da je neka omama obuzela svet koji je nastavio mirno da živi tokom te zime. U zapadnim zemljama su izrađivani planovi za racioniranje hrane i u nekim slučajevima bili primenjivani. Kolači su iščezli iz Engleske, ali je hleb još bio pristupačan svima u dovoljnim količinama. Štampa se i dalje kolebala između optimizma i pesimizma, ali su oscilacije bivale sve kraće. Važno pitanje, koje je sve češće doticano, bilo je: koliko vremena se predviđa da će proteći pre nego što se život može vratiti na normalu, pošto virus bude uništen.

Po Džonovom mišljenju bilo je simptomatično to što još niko nije govorio o vraćanju u život umravljenih kompleksa zemljišta u Aziji. On je izneo ovo svoje zapažanje Rodžeru Bakliju, za ručkom, jednog kasnog februarskog popodneva. Sedeli su u Rodžerovom klubu koji se zvao 'Trezor'.

Rodžer je rekao: "Tačno; trudimo se da ne mislimo previše na to, zar ne? Ponašamo se kao da nam je pošlo za rukom da otfikarimo ostali deo sveta, a da ostavimo samo Evropu, Afriku, Australiju sa ostrvima i obe Amerike. Prošle nedelje sam video neke slike iz centralne Kine. Još do pre nekoliko meseci, one bi bile objavljene u štampi. Međutim, sada ih nisu publikovali, i sigurno je da se neće pojaviti u javnosti."

"Kako su izgledale?"

"Bile su u boji. Vrlo ukusne kompozicije u mrkim, sivim i žutim gamama. Predstavljale su samu голу zemlju i ilovaču. Šta da ti kažem - na svoj način ulivale su više straha od ranijih slika na kojima su se mogli videti izgladneli ljudi."

Konobar se dogegucao do njih, i usporenim ritualom koji je odisao strpljenjem uslužio ih starim pivom. Pošto se on uklonio, Džon je upitao:

"Ulivale su strah?"

"Prepao sam se od njih. Do tada nisam u potpunosti shvatao u kakvu savršenu pustoš je virus u stanju da pretvori izvestan prostor. Razmišljajući o njemu automatski pretpostavljaš da će bar neku travčicu ostaviti da raste, pa ma to bio samo retki busen, tu i tamo. Ali on ne ostavlja ništa za sobom. Razume se, zbrisane su samo trave, ali se čovek iznenadi kada uvidi kolike ogromne komplekse zemljišta pokrivaju razne trave."

"Da li se šta zucka o nekom rešenju?"

Rodžer je neodređeno odmahnuo glavom. "Najtačnije bi bilo ovo: glasovi u zvaničnim krugovima su isto toliko mutni kao i vesti u štampi, ali je činjenica da sadrže izvesnu notu uverljivosti."

Džon reče: "Moj brat pravi barikadu na svom imanju. Da li sam ti to već rekao?"

Rodžer se nagao napred i ljubopitljivo ponovio: "Farmer? Šta podrazumevaš pod tim - pravi barikadu?"

"Pričao sam ti o njegovom imanju - zove se Slepí Džil - koje je okruženo brdima i ima jedan jedini prilaz: uski tesnac. On sada podiže ogradu da zatvori taj tesnac."

"Samo nastavi. Zanima me."

"To je, u stvari, sve. Brine ga šta će se dogoditi na proleće kada sve počne da buja - nikada do sada ga nisam video takvog. Eto, na primer, nije posejao žitarice ni na jednom pedlju zemlje, već je isključivo zasadio repu i krompir. Čak je izrazio želju da svi dođemo kod njega na godinu dana."

"Dok ne prođe ova kriza? Zabrinut je."

"Priznajem", rekao je Džon, "da od tada, s vremena na vreme, mislim na njegov predlog... Dejv je oduvek imao više smisla za realnost od mene, i kada se čovek bolje unese u stvar, dolazi do zaključka da ne treba olako uzimati slutnje jednog zemljoradnika kada je reč o ovako nečem. Mi u Londonu znamo samo ono što nam se servira."

Rodžer ga je pogledao i nasmešio se. "Ima pomalo istine u tvojim rečima, Džoni, samo ne smeš zaboraviti da ja pripadam taboru onih koji serviraju. Reci mi, molim te - ako te budem blagovremeno iz pouzdanih izvora obavestio da će nastupiti katastrofa, misliš li da možeš obezbediti mesto za našu malu trojku u skloništu svog brata?"

Džon reče oštro: "A misliš li ti da će doći do katastrofe?"

"Za sada nema nikakvog znaka. Oni koji treba da budu obavešteni o tome zrače istim optimizmom koji susrećeš i u novinama. Naprosto, dopada mi se mogućnost sa Slepim Džilom kao neka vrsta politike obezbeđenja. Motriću na sve što se bude zuckalo. Čim na onoj drugoj strani budem čuo nešto što i najmanje liči na opomenu, obojica ćemo uzeti odsustvo na neodređeno vreme, pokupiti svoje porodice i šišnuti na sever, važi? Kako ti to zvuči? Da li bi nas tvoj brat primio?"

"Kako da ne." Džon je razmišljao o ovoj ideji. "Šta misliš, možeš li na vreme saznati da predstoji katastrofa?"

"Sigurno. Neprestano ću te obaveštavati. Budi uveren da ću u ovakvom slučaju radije preterati u opreznosti. Maska mi je pomisao da me glad zatekne usred Londona."

Konobar je prošao pored njih gurajući sto za serviranje natovaren probranim vrstama sireva. Atmosfera u trpezariji ovog londonskog kluba bila je ispunjena tromom pospanošću podneva. Žagor glasova je imao prizvuk zadovoljstva i bezbrižnosti.

Džon je odmahnuo rukom. "Teško je zamisliti da se može dogoditi nešto što će poremetiti ovakav život."

Rodžer takođe prošeta pogledom po sali; oči su mu imale blag, ali jasan izraz.

"Slažem se, zaista se ne da zamisliti. Na kraju krajeva, kao što se to u štampi veoma često ponavlja, mi nismo Azijati. Biće zanimljivo posmatrati nas Britance, ljude stisnutih usana, kada se skupe oblaci bure. Nepomerljiv je ovaj naš način života. Ali šta će se dogoditi kada se i na nama javi pukotina?"

Konobar im je doneo naručene kotlete. Bio je to ratoboran čovečuljak, koji je posedovao manje otmenosti od većine svojih kolega u tom klubu.

"Da", reče Rodžer, "biće zanimljivo - ali ne dovoljno zanimljivo da poželim da stanem i posmatram."

Proleće je kasnilo te godine; period suvog, hladnog i oblačnog vremena trajao je tokom celog marta. Kada je u drugoj nedelji aprila nastupilo toplo i vlažno vreme, ljudi su sa zaprepašćenjem zaključili da virus Čung Li nije izgubio ni najmanje od svoje snage. Kako je trava počela da niče po poljima, vrtovima ili pored autostrada, tako su se na njenim vlatima ukazivale mrlje tamnije zelene boje, proširivale se i pretvarale u mrki trulež. Ovaj novi dokaz nije se mogao prenebregnuti.

Džon je potražio Rodžera.

Pitao ga je: "Čuje li se šta sa one strane?"

"Zaista čudno, ali vesti su vrlo dobre."

Džon na to reče: "Moj travnjak ga je pun. Počeo sam da kosim travu, ali sam ubrzo uvideo da je sva trava u našem kraju zaražena."

"I moja je", reče Rodžer. "To je neki topli ton mrke boje, kao kad nešto gnjili. Da, uzgred budi rečeno, ukinute su kazne ako se ne pokosi zagađena trava."

"Pa kako onda vesti mogu biti povoljne? Po meni sve to ne sluti na dobro."

"Sutra će biti objavljene u novinama. Komitet UNESKO tvrdi da je nađen izlaz. Otkriven je virus koji se hrani svim fazama virusa Čung Li."

Džon reče: "Da nije toga, stanje bi bilo zaista užasno. Možda ne misliš...?"

Rodžer se nasmešio. "To je bila prva stvar na koju sam pomislio. Ali je bilten u kome je vest objavljena potpisala četa ljudi, i među njima su neki koji ne bi pristali da krivotvore rezultate ni manje značajnog eksperimenta, čak ako bi time mogli da spasu svoje stare roditelje sigurne smrti. Stvar je čista, neosporno."

"Spaseni smo za dlaku", reče Džon Iagano. "Strah me je i da pomislim šta bi se dogodilo ovoga leta da nije ove vesti."

"A meni ne smeta da o tome razmišljam", reče Rodžer. "Bilo mi je jedino stalo da izbegnem učešće u toj stvari."

"Nalazio sam se u nedoumici da li da pošaljem decu natrag u školu. Pretpostavljam da sada to mogu mirno učiniti."

"Po mom mišljenju biće sigurnije da ih pošalješ", odgovorio je Rodžer. "Nestašica je neizbežna, zato što će biti teško moguće da se novi virus primeni na dovoljno velikom terenu sa ciljem da se spase ovogodišnja žetva. London će se, po svoj prilici, naći u većem škripcu od bilo kog drugog grada."

Izveštaju UNESKO je dat najveći mogući publicitet, dok je istovremeno britanska vlada objavila svoju ocenu situacije. Sjedinjene Američke Države, Kanada, Australija i Novi Zeland posedovale su zalihe u žitu i sve su bile spremne da svom stanovništvu nametnu zakon o racioniranju hrane, kako bi postojeće zalihe mogle trajati dok ne prođe nestašica. U Britaniji je zaveden sličan, samo oštriji zakon o racioniranju žitarica i mesa.

Još jednom je nastupilo olakšanje. Obe vesti zajedno, podatak da je virus potučen i vest o zavodjenju racioniranja, delovale su ohrabrujuće i ulivale nadu. Kada je stiglo pismo od Davida, njegov sadržaj je zazvučao gotovo smešno i besmisleno.

Pisao je:

"Nijedna vlat trave više ne postoji u dolini. Juče sam zaklao i poslednju kravu - pretpostavljam da je neko u Londonu imao toliko razuma i tokom protekle zime preduzeo mere za proširenje prostora u hladnjačama; samo ni to neće biti dovoljno da se smesti meso goveda koja će se naći pod nožem tokom sledećih nekoliko nedelja. Ja svoje meso stavljam u salamuru. Čak i da sve bude kako treba, proći će godine pre nego što ova zemlja bude ponovo znala šta je to meso, mleko ili sir.

Bio bih srećan kada bih mogao da verujem da će se sve srećno završiti. Nije reč o tome da ja ne verujem ovom izveštaju - poznat mi je ugled ljudi koji su ga potpisali - ali se čini da izveštaji, sami po sebi, ne znače baš mnogo kada svojim očima vidim crno umesto zelenog.

Ne zaboravi da si dobrodošao kad god odlučiš da spakuješ svoje stvari i kreneš ovamo. Dolina mi ne zadaje ni najmanje brige. Možemo se hraniti krompirom, repom i svinjetinom držim svinje zato što je to, bar koliko mi je poznato, jedina stoka koja se može hraniti krompirom. Ovde nam neće biti loše. Brine me šta će biti sa svetom izvan ove doline."

Džon je dao pismo En i prišao prozoru dnevne sobe da pogleda baštu. En se mrštila čitajući.

"Još uzima sve to preterano ozbiljno, šta misliš?" upitala je ona.

"Očigledno." Džon je posmatrao svoj nekadašnji travnjak, koji je sada bio običan komad mrke zemlje prošaran po kojim busenom korova. Ljudi su se već bili svikli na takav prizor.

"Nije ni čudo", reče En, "živi tamo sam sa Hilenovima i farmerskim radnicima... šteta je što se nije oženio."

"Hoćeš da kažeš da je izgubio ravnotežu? Nije on jedini čovek koji pesimistički gleda na virus."

"Kako samo završava", rekla je En. Čitala je glasno:

"U neku ruku smatram da bi bilo pravednije da virus pobedi. Godinama postupamo sa zemljom kao da je svinjski brlog - pljačkamo je. A ona je, na kraju krajeva, jedan život za sebe."

Džon reče: "Mi živimo odvojeni od prirode -- nikada nismo imali prilike da vidimo mnogo trave i zbog toga smo ravnodušni. Utisak koji se dobija na selu mora biti upečatljiv."

"Čini se kao da on želi da virus pobedi."

"Čovek sa sela od pamtiveka ne voli čoveka iz grada i ne veruje mu. Njegova predstava o građanima su razjapljena usta kojima se završava lenjo telo. Mislim da bi mnogi seljaci bili presrećni kada bi gradski stanovnik malko otpatio. Samo što će u ovom slučaju ta patnja, ako do nje dođe, biti sve samo ne mala. Ali sam ipak uveren da David ne želi da nas potuče Čung Li. Prosto je obrvan mračnim mislima."

En je neko vreme ćutala. Džon se okrete prema njoj i pogleda je. Sedela je zagledana u prazan televizijski ekran, čvrsto držeći Davidovo pismo u jednoj ruci.

"Možda je s godinama postao pomalo strašljiv i nepoverljiv. Malodušnost se često javlja kod neoženjenih farmera."

En upita: "Ona ideja - da nam Rodžer javi ako stvari krenu naopako kako bismo mogli svi otputovati na sever - da li još važi?"

Džon, iznenađen, odgovori: "Dabome da važi! Mada se čini da za sada nema nikakve opasnosti."

"Da li se možemo osloniti na njega?"

"A zašto da ne? Čak i kada bi bio spreman da izloži opasnosti naše živote, misliš da bi to učinio sa svojim - Olivijinim i Stivovim?"

"Pretpostavljam da ne bi. Samo..."

"Ako nas nevolja stigne, sigurno je da nam neće biti potrebna Rodžerova opomena. Miljama unapred videćemo je kako dolazi."

En reče: "Mislila sam na decu."

"Ne brini za njih. Dejviju se čak svidelo konzervirano meso koje nam šalju Amerikanci."

En se nasmešila. "Tako je; u svakom slučaju, ne gine nam konzervirano meso, bar se nadam."

Kao i obično, otputovali su na more sa Baklijevima kada su deca sredinom drugog polugođa došla kući za raspust. Bilo je to čudno putovanje kroz zemlju u kojoj se jedino videla očajna golotinja tla okuženog virusom i izukrštanog poljima, na kojima su zanemarene žitarice bile zamenjene krompirom i repama. Međutim, putevi su bili zakrčeni saobraćajem, tako da je, kao retko kad, bilo teško naći neko mesto na obali sa malo manje sveta.

Vreme je bilo toplo, ali je vladao gotovo polumrak zbog crnih oblaka iz kojih je neprestano pretela kiša. Nisu se mnogo udaljili od karavana.

Smestili su se na samom špicu jedne visoravni, sa koje se video šljunak i pružao širok pogled na Kanal La Manš. Dejvija i Stiva je mnogo privlačilo razno brodovlje na moru; nekoliko milja od obale bila je usidrena flota malih brodova.

"To su ribarski brodići", objasnio je Rodžer. "Oni treba da nadoknade meso koje nam nedostaje, zato što više nema nimalo trave kojom se hrane krave."

"Pri tom je i riba racionirana od ponedeljka", rekla je Olivija. "Zamislite - riba racionirana!"

"Bilo je krajnje vreme", prokomentarisala je En. "Cene su postale prosto nemoguće."

"Uhodani mehanizam britanske nacionalne privrede i dalje dejstvuje tiho i efikasno", rekao je Rodžer. "Rekli su nam da se razlikujemo od Azijata i, neka je bogu hvala, bili su u pravu! Kaiš se priteže rupica po rupica, i niko se ne žali."

"Ionako ne bi imalo nikakvog smisla žaliti se, zar ne?" pitala je En.

Džon reče: "Situacija je potpuno izmenjena otkada su izgledi na uspeh sasvim dobri. Ali ne znam da li bismo ostali smireni i pribrani da je stanje obrnuto."

Meri, koja se brisala u karavanu posle kupanja, provirila je kroz prozor i pogledala ih.

"Uvek su u školi pravili riblju paštetu od jedne konzerve sardela na dvadeset funti krompira - a sada kao da jedna konzerva dolazi na dvesta funti krompira. Čemu sve to vodi, tata?"

"Pašteti od krompira", rekao je Džon, "dok će prazna konzerva kružiti oko stola da svi malo šmrknete. I to je vrlo hranljivo."

Dejvi upita: "Nikako ne shvatam zašto su racionirali slatkiše. Bombone se ne prave od trave, zar ne?"

"Isuviše veliki broj ljudi je počeo da se hrani slatkišima", objasnio mu je Džon. "Između ostalih i ti. Zato sada dobijaš onoliko koliko je propisano, i još nešto malo što tebi i Meri odvojimo mama i ja. Budi srećan i zadovoljan. Šta bi da si siročče."

"Koliko će trajati zakon o racioniranju?"

"Još nekoliko godina, zato je bolje da se navikneš."

"Ovo se zove podvala", reče Dejvi, "doneli su zakon o racioniranju, a da čak nema ni ratnog uzbuđenja."

Deca su se vratila u školu i život se nastavio kao i obično. Jedno vreme, ubrzo pošto su Džon i Rodžer sklopili pakt, Džon je telefonirao svom prijatelju kad god bi prošla dva ili tri dana, a da se njih dvojica ne sastanu, ali je sada izobičajio to da čini.

Racioniranje hrane je postepeno bivalo sve strožije, ali je bilo dovoljno zaliha da se utoli ona osnovna glad. Stizale su vesti da u drugim zemljama koje je zadesila slična nesreća izbijaju pobune zbog gladi, naime u zemljama koje se prostiru duž Sredozemnog mora. London je razmetljivo reagovao na ove vesti, upoređujući nedisciplinovanost ovih naroda sa redovima Londonaca koji strpljivo i bez buke čekaju da dobiju ono malo propisane hrane.

"I ovoga puta", pisao je jedan dopisnik Dejli Telegrafa, "palo je u deo britanskim narodima da daju primer svetu kako se hrabro i istrajno snosi nevolja. Možda će se stanje još više pogoršati, ali mi znamo da nas neće izdati strpljenje i istrajnost."

5.

Džon je bio otišao da obiđe gradilište na samoj ivici Sitija, na kome se zidala njegova nova zgrada. Kako je došlo do kvara na visokom kranu, bili su zastali svi radovi. Pravila nisu određivala da on bude prisutan, ali budući da je lično bio odgovoran za izbor kрана čiji tip nisu nikada ranije upotrebljavali, želeo je da dođe na lice mesta.

Upravo se nalazio u kabini kрана i posmatrao kako odmiče gradnja temelja, kada je ugledao Rodžera koji mu je mahao sa zemlje. Odmahnuo je i on njemu; tada je Rodžer stao da mu daje neke znake, po kojima je čak i sa te visine mogao zaključiti da je reč o nečem veoma važnom.

Obratio se mehaničaru koji je radio pored njega: "Kako sada funkcioniše?"

"Malo bolje. Mislím da će se razraditi."

"Vratiću se ubrzo."

Rodžer ga je čekao dole kod merdevina.

Džon ga upita: "Navratio si da vidiš u kakvu smo gužvu upali?"

Na Rodžerovom licu nije se pojavio smešak. Osvrnuo se oko sebe posmatrajući gradilište koje je vrvilo od raznih radova. "Možemo li negde da progovorimo koju reč nasamo?"

Džon je slegao ramenima. "Mogao bih da uklonim tehničara iz njegove kancelarije. Ali, ima jedna kafanica odmah tu na drugoj strani puta, bolje je da odemo tamo."

"Gde god hoćeš. Samo smesta. Važi?"

Rodžerov izraz lica bio je kao i uvek blag i smiren, ali mu je glas imao oštrinu po kojoj se videlo da je u pitanju nešto hitno. Zajedno su prešli na drugu stranu puta. U kafani 'Pod lozom' nalazio se mali intiman bar koji je i inače slabo korišćen, a koji je sada, u pola dvanaest, bio prazan.

Džon je naručio dva dupla viskija i doneo ih na sto za kojim je sedeo Rodžer; sto se nalazio u najjudaljenijem uglu od šanka. Zatim se obratio svom prijatelju:

"Rđave vesti?"

"Moramo otići odavde", rekao je Rodžer. Otpio je gutljaj viskija. "Balon je prsnuo."

"Kako to?"

"Kopilani!" reče Rodžer. "Prokleti kopilani, krvnici jedni. Mi nismo kao Azijati! Mi smo Englezi plave krvi i igramo kriket!"

Po njegovom gorkom i neobuzdanom besu, u kome nije bilo ničeg lažnog, Džon je shvatio da je katastrofa neizbežna. Rekao je oštro:

"Ali o čemu je reč? Šta se događa?"

Rodžer je ispio čašu do dna. Kelnerica je prošla pored njihovog stola i on je naručio još dva dupla viskija. Kada je piće stiglo on reče:

"Ono što je najbitnije od svega jeste to da je Čung Li dobio najpre gem, zatim set i najzad meč. Propali smo."

"A šta je sa kontra-virusom?"

"Čudne su pojave, ti virusi", reče Rodžer. "Vremenski traju kao i carstva ili kraljevine, obično sasvim kratko. Njihova sila se završava sa jednim vekom ili za tri do četiri meseca - a zatim nestaju bez traga. Retko se u istoriji javlja Rim čija vlast traje pola milenijuma."

"I?"

"Virus Čung Li je sličan Rimskom Carstvu. Da je protiv-virus bio makar Francuska ili Španija, sve bi se moglo podneti. Na žalost, njegova sila je trajala koliko i moć Švedske. On još postoji, ali u blagom i izmenjenom obliku na koji se virusi obično svode. Čak i ne prilazi virusu Čung Li."

"Kada se saznalo za to?"

"Sam bog zna. Pre izvesnog vremena. Vlasti su pokušale da ovu vest sačuvaju u tajnosti, dok se ne odgaji izvesna virulentna vrsta trave."

"Pa valjda i dalje rade na tome, šta misliš?"

"Nemam pojma. Pretpostavljam da su digli ruke. To sada nije važno."

"I te kako je važno."

"Već mesec dana", rekao je Rodžer, "ova zemlja živi od tekućih zaliha hrane, dok se u skladištima nalazi manje rezervi nego što je potrebno za četiri dana. U stvari, isključivo smo zavisili od brodskih isporuka iz Amerike i Komonvelta. I ranije sam to znao, ali sam podatak smatrao nevažnim."

Kelnerica je ponovo zauzela svoje mesto iza šanka i počela da ga briše; zviždukala je usput neku popularnu melodiju. Rodžer je prigušeno nastavio.

"Mislim da je moja greška bila razumljiva. Pod normalnim okolnostima, mi bismo izrazili zahvalnost na ukazanoj pomoći. Već se ogroman deo sveta srozao u varvarstvo; ljudi su bili voljni da podnesu izvesne žrtve u nadi da će spasti ostatak sveta.

Međutim, ljubav prema bližnjem počinje od svoje kuće. Zbog toga sam i rekao da nije važno da li će uspeti da povrate snagu protiv-virusu. Činjenica je da svet koji raspolaže hranom ne veruje u taj uspeh, pa stoga i ne želi da rasipa ona dobra koja će mu samom biti potrebna već sledeće zime. Poslednji brod sa hranom sa one strane Atlantika prispeo je u liverpulsku luku juče. Nije isključeno da još nekoliko brodova iz Australije plovi po morima u pravcu Evrope, ali se može dogoditi, mada ne sasvim sigurno, da ih opozovu pre nego što stignu do nas."

Džon reče: "Shvatam." Pogledao je Rodžera. "Da li si na to mislio kada si upotrebio izraze kopilani, krvnici? Šta će, moraju da se brinu za svoj narod. Nama je teško..."

"Ne, nisam na njih mislio. Spominjao sam ti da imam vezu gore na vrhu. Bio je to Hagerti, sekretar predsednika vlade. Pre nekoliko godina učinio sam mu jednu veliku uslugu. A on mi je za uzvrat nisko podvalio: pogrešno me je obaveštavao o događajima.

Tajna je čuvana strogo u okvirima vlade. Naši su još pre nedelju dana znali šta će se dogoditi. Nastojali su da pronađu snabdevače hranom da bi dobili u vremenu - i uzdali se u čudo, šta li. Ali su jedino uspeli da sačuvaju tajnu - jer, kada bi se vest o pravom stanju stvari raširila po svetu, ne bi uspeli da nametnu neophodnu kontrolu unutar zemlje i samim tim bi u nekoliko bio ometen njihov osnovni poduhvat. Takva politika je odgovarala interesima svijuu - svet sa one druge strane okeana mogao je da preduzme izvesne važne korake pre nego što pukne vest - razume se, njihove mere se ne daju uporediti sa našim, ali ih je najbolje sprovesti na miru."

"A kakve su naše mere?" pitao je Džon. "U čemu se one sastoje?"

"Juče je pala vlada. Veling je izabran za predsednika, ali se Lukas još nalazi u kabinetu. Sve to vrlo mnogo podseća na dogovor i dvorsku revoluciju. Lukas ne želi da okrvavi ruke - i to je sve."

"O kakvoj krvi govoriš?"

"Na ovim ostrvima živi oko pedeset četiri miliona stanovnika, a u Engleskoj oko četrdeset pet. Samo jedna trećina bi se mogla ishraniti usevima kao što su krompir i razne repe. Da nas je toliko, ne bi bilo zime. Jedina teškoća je - kako odabrati one koji će preživeti?"

Džonu se smračilo pred očima: "Pa, mislim da je stvar jasna - izabraće same sebe."

"Treba mnogo vremena za taj metod. Pri tom rđavo deluje na red i disciplinu. A mi smo se vrlo olako odnosili prema disciplini u samoj zemlji, iako njeni koreni duboko zadiru. Nikad se ne zna šta se može dogoditi za vreme krize."

"Veling..." reče Džon; "nikada mi se nije sviđao."

"Trenutak izbaci čoveka. Ni samom mi se ne dopada ta svinja, ali je neko njegovog kova i soja bio neizbežan. Lukas se nikada i ni na šta ne bi mogao odlučiti." Rodžer je gledao negde pravo ispred

sebe. "Vojska će danas zauzeti položaje oko londonskih predgrađa, kao i u svim većim stambenim centrima. Počev od zore sutra ujutro, svi putevi će biti blokirani."

Džon reče: "I to on smatra najboljim rešenjem... pa nema na svetu te vojske koja bi bila u stanju da zaustavi jedan grad kada nagrne pod pritiskom gladi. Šta misli da će time dobiti?"

"A vreme. Onoliko dragocenih časova koliko mu je potrebno da dovrši pripreme za drugu etapu svoje akcije."

"A to je?"

"Atomske bombe za manje gradove, hidrogenske bombe za mesta kao što su Liverpool, Bermingam, Glazgov, Lids - a dve do tri hidrogenske za London. Nije važno što će ih potrošiti - i onako nam neće biti potrebne u doglednoj budućnosti."

Džon je ostao bez reči nekoliko trenutaka, a zatim je lagano rekao:

"Ne verujem. Niko to ne bi mogao učiniti."

"Lukas ne bi. On je kao predsednik vlade predstavljao prosečnog čoveka - skučenog čoveka iz pregrađa, njegove predrasude i emocije. Međutim, Lukas će i dalje ostati član Velingove vlade, samozadovoljno perući ruke, dok planovi budu sazrevali. Šta se drugo može očekivati od osrednjeg čoveka?"

"Nikad neće naći posadu za takve avione."

"Ulazimo u novu eru", odgovorio mu je Rodžer. "A možda i u veoma staru. Širokogrudost i lojalnost su luksuz civilizovanog sveta. Od sada će lojalnost biti veoma uska, i što uža ona bude bivala, ljudi će postajati svirepiji. Kada bi to bio jedini način da spasem Oliviju i Stiva, i ja bih pristao da pilotiram jednim takvim avionom."

Džon reče revoltirano: "Ne!"

"Kada sam govorio o kopilanima i krvnicima", rekao je Rodžer, "govorio sam isto toliko sa divljenjem koliko i sa gađenjem. Od sada sam spreman da delujem kad god to nužda bude zahtevala i iskreno se nadam da ćeš i sam izraziti istu spremnost."

"Ali, kakva ideja sručiti hidrogenske bombe na gradove - i to na svoj rođeni narod..."

"Jeste, i da to postigne Velingu je potrebno vreme. Pretpostavljam da će mu biti potrebno najmanje dvadeset četiri časa - a možda i čitavih četrdeset osam. Ne budi budala, Džoni! Nije bilo baš tako davno kada je svoj narod bio samo onaj koji je živeo u istom selu. Štaviše, Veling se dosetio da svoj akt zavije u veo plemenitosti."

"Plemenitost? Koješta. Hidrogenske bombe i plemenitost?"

"Ljudi će svakako poumirati. U Engleskoj će najmanje trideset miliona morati da umre, da bi se ostalih petnaest nekako održavali u životu. Koji je oblik smrti najlakši - od gladi, ako te ubiju da bi te pojeli - ili od hidrogenske bombe? Smrt od bombe je neosporno brza. Sem toga, na taj način je moguće odjednom uništiti trideset miliona ljudi i sačuvati polja na kojima će se gajiti usevi za preostalih petnaest. To je suština njihove teze."

Iz drugog dela kafane začula se laka muzika; to je kelnerica za šankom uključila tranzistor. Svakodnevni život se nastavljao neokrnjen i neporemećen.

"Nemoguće je izvesti tako nešto", reče Džon.

"Uglavnom se slažem s tobom", reče Rodžer. "Mislim da će vest procureti i da će šavovi gradova poprskati pre nego što se Velingovi bombarderi postroje u borbenu liniju. Samo, nemam nikakvih iluzija da će tada stanje biti iole bolje. Po mojoj proceni, to znači da će umreti pedeset miliona umesto trideset i da će preživeli voditi daleko varvarskiji i primitivniji život. Ko će imati moć da zaštiti polja s krompirom od gomila skitnica? Ko će sačuvati sitan krompir za seme do iduće godine? Veling je podlac, ali podlac koji jasno vidi stvari. On na svoj način pokušava da spase zemlju."

"Ti misliš da će se vest razglasiti?"

Džon je u mašti video slike Londona koji je uhvatila panika, En i sebe zarobljene u njemu - nemoćne da dođu do svoje dece.

Rodžer je razvukao usta u prazan osmeh. "Zabrinuo si se, je li? Smešno je reći, ali uveren sam da će nas manje mučiti sudbina miliona nesrećnih Londonaca kada se jednom nađemo daleko od njih. I što pre budemo pobešli, to bolje."

Džon reče: "Deca..."

"Meri se nalazi u Bekenhamu, a Dejvi u onom mestu u Hartfordširu, ne sećam se kako se zvaše. Mislio sam i na to. Dejvija možemo uzeti na putu za sever. Tvoj zadatak će biti da odeš po Meri, i to smesta. Ja ću u međuvremenu svratiti do En i objasniti joj o čemu je reč. Dok vi stignete ona će popakovati najpotrebnije stvari. Olivija, Stiv i ja doći ćemo tvojoj kući našim automobilom koji ćemo prethodno natovariti. Pošto ti stigneš sa Meri, utovarićemo zajedno tvoj auto i krenuti na put. Ako ikako bude moguće, gledaćemo da umaknemo iz Londona mnogo pre mraka."

"Čini mi se da drugog izlaza nema", reče Džon.

Obojici je pogled lutao po unutrašnjosti bara - u uglačanoj bakarnoj posudi nalazilo se cveće, kalendar se lepršao na lakom povetarcu, dok je pod još bio vlažan posle ribanja.

"Reci zbogom svemu ovome", reče Džon. "To je svet jučerašnjice. Od danas ćemo biti seljaci, i to ako budemo imali sreće."

Rodžer mu je rekao da je i Bekenham uključen u oblast koja će biti izolovana. Uveli su ga u radnu sobu g-ce Erington, upraviteljice koledža, gde je trebalo da je sačeka. Soba je bila jednostavna, ali je odisala ženstvenošću. On se setio da se Eni mnogo dopao način na koji je g-ca Erington uredila svoju sobu. Upraviteljica je bila veoma visoka žena, i posedovala smisao za blagi humor.

Kada se pojavila na vratima, klimnula mu je glavom u znak pozdrava i rekla:

"Dobar dan, g. Kanstens." Tačno je pola jedan, registrovao je u svojoj svesti Džon. "Oprostite što ste morali da me pričekate."

"Nadam se da zbog mene niste prekinuli ručak?"

Ona se nasmešila. "Danas to nikom ne pada teško, g. Kanstens. Došli ste zbog Meri?"

"Da. Želeo bih da je povedem sa sobom."

G-ca Erington reče: "Molim vas sedite." Sa puno obzira blago ga je pogledala. "Želite da je povedete? Zašto?"

U tom trenutku je osetio svu gorku težinu tajne koja mu je bila poverena. Ne sme ničim da nagovesti ono što će se neposredno dogoditi; Rodžer je to zahtevao od njega i on je to obećao. Bilo je presudno za njihov plan, kao i za Velingov čudovišan poduhvat uništenja, da se ništa ne sazna.

A ta nužnost je zahtevala da ovu visoku, blagu ženu i sve njene štićenice ostavi da umru.

Jedva je izgovorio: "Porodičan razlog. Jedan rođak se nalazi na prolazu kroz London. Razumećete..."

"Moram vam reći, g. Kanstens, da nastojimo da odsustvovanja ove vrste svedemo na najmanju meru. Priznaćete i sami da ona mnogo remete svakodnevni život koledža. Preko vikenda je već sasvim druga stvar."

"Da, shvatam šta hoćete da kažete. Ali - reč je o njenom stricu. On putuje večeras avionom u inostranstvo..."

"Zaista? Na dugo?"

Džon je življe nastavio: "Možda se neće vratiti nekoliko godina. Mnogo bi voleo da vidi Meri pre nego što oputuje."

"Zašto ga niste ovamo doveli?" rekla je oklevajući g-ca Erington. "Kada ćete je vratiti?"

"Mogao bih još večeras."

"Dozvoljavam u tom slučaju... Zamoliću nekog da je pozove." Prišla je vratima i otvorila ih.

Viknula je prema hodniku: "Helena? Hoćete li, molim vas, zamoliti Meri Kanstens da dođe ovamo? Otac joj je došao u posetu." A zatim se obrati Džonu: "Ako će odsustvovati samo jedno popodne, neće joj biti potrebne stvari, zar ne?"

"Ne", reče on, "stvari nisu važne."

G-ca Erington je ponovo sela. "Moram vam reći da sam veoma zadovoljna vašom kćerkom, g. Kanstens. Devojčice njenog uzrasta se menjaju - počinju da ispoljavaju ponešto od onoga što će tek postati. Meri je u poslednje vreme pokazala odličan uspeh. Uverena sam da može postići sjajnu akademsku karijeru ako to bude želela."

Akademsku karijeru, razmišljao je Džon - baš će joj to biti neophodno da sačuva majušnu oazu od pustinje ostalog sveta!

Džon reče: "Drago mi je što to čujem."

G-ca Erington se nasmešila. "Mada je, verovatno, i vama ova tema akademska. Pitanje je da li će joj mladić koji joj se bude približio dozvoliti da se posveti tako jalovom životu."

"Ne vidim ničeg jalovog u tome, g-ce Erington. Vaš život je do kraja ispunjen."

Nasmejala se. "Ispalo je bolje nego što sam se nadala! Počinjem da se radujem penziji."

Meri je ušla, blago se poklonila g-ci Erington, a zatim pritrčala Džonu.

"Tata! Šta se dogodilo?"

G-ca Erington reče: "Tvoj otac želi da te izvede na nekoliko časova. Tvoj stric se nalazi na proputovanju kroz London; odlazi u inostranstvo i želeo bi da te vidi."

"Čika David? U inostranstvo?"

Džon reče brzo: "Dogodilo se sasvim neočekivano. Sve ću ti usput objasniti. Možeš li poći u stanju u kome se nalaziš?"

"Mogu."

"Kad je tako neću vas više zadržavati", rekla je g-ca Erington. "Da li je možete vratiti do osam časova, g. Kanstens?"

"Gledaću na svaki način."

Pružila mu je svoju dugu nežnu ruku. "Zbogom."

Džon se dvoumio: čitavo njegovo biće ustalo je protiv njega: zar da uzme njenu ruku i ostavi je bez i najmanjeg nagoveštaja o onome što će se dogoditi? Pa ipak se nije usudio da joj kaže; a i da kaže, razmišljao je, ne bi mu poverovala.

Zato reče: "Ako slučajno ne vratim Meri od osam časova, biće to zbog saznanja da će čitav London progutati zemljotres. I zato vam, ako se ne pojavimo, savetujem da skupite svoje devojčice i odvedete ih nekud na selo. I to po svaku cenu."

G-ca Erington ga je pogledala sa blagim zaprepašćenjem, pitajući se šta se to moglo dogoditi sa njim da se upusti u ovako apsurdno i neukusno krevljenje. I sama Meri ga je iznenađeno posmatrala.

Upraviteljica na to reče: "Pa, da, ali se ipak nadam da ćete se vratiti do osam."

On odgovori sav potišten: "Kako da ne."

Kada je automobil napustio školsko imanje Meri reče:

"Nije u pitanju čika David. je l' da, tata?"

"U pravu si."

"Pa šta je onda, tata?"

"Ne mogu ti za sada reći. Ali tek toliko: odlazimo iz Londona."

"Danas? Znači li to da se večeras neću vratiti u školu?"

Otac joj nije odgovorio. "Dogodilo se nešto strašno?"

"Zaista strašno. Odlazimo da živimo u dolini. Kako ti se to dopada?"

Ona se nasmešila. "Ne bih tako nešto nazvala strašnim."

"Strahota će zadesiti", reče on lagano, "druge."

Stigli su kući ubrzo posle dva časa. Još dok su koračali baštenskom stazom En im je otvorila vrata. Izgledala je sledena i nesrećna. Džon ju je obgrlio oko vrata.

"Prva etapa je završena bez nezgoda. Sve se lepo odvija, draga. Nemaš za šta da se brineš. Da li su stigli Rodžer i ostali?"

"Nešto nije u redu sa njegovim automobilom. Pukao mu je zatvarač na cilindru, ili tako nešto. Odjurio je u garažu da požuri radnike. Svi dolaze ovamo čim se to obavi."

"Šta je rekao, koliko će to otprilike trajati?" oštro je upitao Džon.

"Najviše jedan sat."

Meri upita: "Da li i Baklijevi putuju sa nama? Šta se to događa?"

En reče: "Otrči gore u svoju sobu, dušo. Spakovala sam tvoje stvari, ali sam ti ostavila vrlo malo prostora za poneku stvarčicu koju sam zaboravila, a koja je po tvom mišljenju naročito važna. Samo, dobro razmisli šta ćeš uzeti. Ostalo je vrlo malo mesta."

"Koliko ćemo se baviti na putu?"

En reče: "Možda dugo. Ili tačnije, smatraj kao da se nikada nećemo vratiti."

Meri ih je pogledala za trenutak. A zatim ozbiljno reče: "A Dejvijeve stvari? Hoću li i njih da pregledam?"

"Da, dušo", reče En. "Proveri da nisam zaboravila nešto važno."

Kada se Meri popela na gornji sprat, En se bacila u naručje svom mužu.

"Džone, to ne može biti istina!"

"Nadam se da ti je Rodžer sve ispričao?"

"Jeste. Pa ipak, oni to ne mogu učiniti. Tako nešto je nemoguće."

"Misliš da ne mogu? Maločas sam obećao g-ci Erington da ću vratiti Meri još večeras. S obzirom na to da znam ono što znam, u čemu se ja razlikujem od njih?"

En je začutala, a zatim reče:

"Pre nego što se sve ovo završi... hoćemo li zamrzeti jedni druge? Ili ćemo se prosto naviknuti na svakakve gadosti i tako nećemo shvatiti u šta se pretvaramo?"

Džon reče: "Ni sam ne znam. Nemam pojma ni o čemu, sem da moramo spasavati sebe i decu."

"Za šta da ih spasemo?"

"O tome možemo kasnije razmišljati. Preživljavamo surove trenutke - odlazimo, a da ne kažemo ni jednu jedinu reč onima koje ostavljamo i koji ne slute šta će se dogoditi - pa ipak drugog izlaza nema. Kada stignemo u dolinu sve će biti drukčije. Ponovo ćemo se naći u prilici da živimo kao ljudi."

"Kao ljudi?"

"Život neće biti lak, ali, nadam se, ni rđav. Od nas će zavisiti kakvim ćemo ga učiniti. Ako ništa drugo, bićemo svoji gospodari. Naš opstanak neće više zavisiti od obesti države koja obmanjuje, zlostavlja i podvaljuje svojim građanima, da ih najzad, kada joj postanu teret, poubija."

"Tako je."

"Kopilani!" reče Rodžer. "Dvostruko sam im platio da brzo obave posao, pa ipak sam morao tri četvrti časa da se vrzمام okolo dok su tražili svoj alat."

Bilo je četiri časa popodne. En reče:

"Imamo li vremena da popijemo čaj? Baš sam htela da pristavim kotlić."

"Teoretski", reče Rodžer, "naše je sve vreme ovoga sveta. Pa ipak, mislim da je bolje preskočiti čaj. Ima nečeg zloslutnog u atmosferi. Sigurno je da nismo jedini koji znamo o čemu je reč, i pitam se koliko ih je još prokljuvilo stvar. U svakom slučaju, biću mnogo srećniji kada zbrišemo iz Londona."

En klimnu glavom. "Dobro." Uputila se pravo u kuhinju. Džon je viknuo za njom:

"Ima li šta da ti pomognem?"

En ga je pogledala. "Pristavila sam kotlić pun vode. Samo da ga sklonim."

"Eto, u tome leži sva naša nada", reče Rodžer. "U ženi koja večno uspostavlja ravnotežu. Zauvek napušta svoj dom, pa ipak je kotlić za čaj staviti na mesto. Muškarac bi ga pre ritnuo da se zakotrlja po podu, a zatim bi upalio kuću."

Najzad su krenuli; Džonov automobil je išao napred, jureći prema severu. Opredelili su se za Veliku severnu autostradu; voziće do iznad Velvina, a zatim će skrenuti na zapad u pravcu Dejvijeve škole.

Dok su prolazili kroz Istočni Finčli, En i Džon začuše Rodžerovu sirenu; on je trenutak docnije projurio pored njih i zaustavio se ispred samih njihovih kola. U prolazu Olivija je isturila glavu kroz prozor i doviknula im:

"Radio!"

Džon je uključio svoj radio-aparat.

"...energično se ističe da su neosnovani svi glasovi koji kruže. Celokupno stanje se nalazi pod kontrolom. Država poseduje bogate zalihe hrane."

Putnici iz Rodžerovih kola su napustili automobil i stali pored Džonovog. Rodžer reče:

"Neko je zabrinut."

"U toku su setve žita koje nije napao virus", nastavio je spikerov glas, "u više srezova širom Engleske, Velsa i Škotske; postoje svi izgledi da ćemo imati još jednu žetvu do kraja jeseni."

"Seju u julu!" uzviknuo je Džon.

"Genijalna zamisao", rekao je Rodžer. "Kada rdave vesti uzmu maha, valja objaviti da se dobra vila upravo spušta niz dimnjak. U ovakvom trenutku nije važno što je to providna koještarija."

Spiker je neznatno promenio ton glasa:

"Mišljenje vlade je da se opasnost može isključivo izroditi ako široke mase uhvati panika. Kao preventivna mera protiv takvih pojava donete su razne privremene uredbe koje smesta stupaju na snagu.

Prva među njima odnosi se na ograničenje kretanja. Privremeno je zabranjeno saobraćanje između pojedinih gradova. Postoji nada da će do sutra biti izrađen prioritetni pravilnik za neophodna kretanja; međutim, preliminarna zabrana je apsolutna..."

Rodžer reče: "Doskočili su! Napred - moramo pokušati da se probijemo. Nadajmo se da ćemo biti brži od njih."

Njihova dva automobila su ponovo krenula Severnim kružnim putem na sever, preko Severnog Finčlija i Barneta. Jednoličan smirujući glas sa radija nastavio je da mrmlja razna uputstva a zatim se začula muzika na kino-orguljama. Po ulicama se odvijao svakodnevan saobraćaj, dok su prolaznici obavljali uobičajene kupovine ili su se jednostavno šetali. Tu, u poslednjim predgrađima Londona nigde se nije mogla zapaziti panika. Nered, ako ga je uopšte bilo, morao se pojaviti u centralnom Londonu.

Na drumsku blokadu su naišli čim su napustili Rotam Park. Preko ceste su bile postavljene barijere, iza kojih su se videli vojnici obučeni u uniforme svetlomrke boje. Dva automobila se

zaustaviše. Džon i Rodžer pešice priđuše blokadi. Tu su već zatekli desetak putnika koji su se uveliko prepirali sa rukovodećim oficirom. Drugi, koji su se zasitili rasprave, bili su spremni da okrenu automobile i vrate se.

"Prokletih deset minuta!" reče Rodžer. "Nismo mogli više zakasnuti, inače bi broj vozila bio mnogo veći."

Rukovodeći oficir je bio prijatan mlad čovek jako razmaknutih očiju koji je neprikriveno uživao u prizoru kao u kakvom neobičnom doživljaju.

"Žao mi je", govorio je on, "ali mi samo sprovodimo u delo dobijena naređenja. Niko ne može izići iz Londona."

Na čelu grupe koja je protestovala nalazio se čovek pedesetih godina, krupne građe i sa izrazito jevrejskim likom; on je rekao:

"Ali ja radim u Šefildu! Tek sam juče doputovao u London."

"Molim vas, slušajte pažljivije vesti preko radija", odgovorio mu je oficir. "Biće doneta posebna uredba za slučajeve kao što je vaš."

Rodžer je tiho rekao: "Ne vredi, Džoni. Okruženi ovolikom gomilom, ne možemo ga čak ni podmititi."

Oficir je nastavio: "Ne smatrajte zvaničnim obaveštenjem ovo što ću vam sada reći, ali meni je saopšteno da je čitava mera običan manevar. Njen cilj je da se spreči panika; čista predostrožnost. Verovatno je da će koliko sutra kretanja biti ponovo odobrena."

Čovek krupne građe reče: "Ako je u pitanju običan manevar, zašto ne biste pustili nas nekolicinu? Šta mi činimo, ništa?"

Mladi oficir je razvukao usne u osmeh. "Žao mi je. Ali se podjednako može izaći pred preki vojni sud zbog prenebregavanja dužnosti za vreme vršenja manevara, kao i za vreme rata! Savetujem vam da se vratite u grad i ponovo pokušate sutra."

Rodžer je dao znak glavom, i tako su se on i Džon vratili do svojih automobila. Rodžer reče:

"Veoma lukavo izvedeno. Nezvanično, u pitanju je običan manevar i na taj način je zadovoljena radoznalost trupa. Voleo bih da znam da li će i njih ostaviti da izgore sa ostalima? Pretpostavljam da hoće."

"Da li bi imalo smisla da im kažemo šta se u stvari događa?"

"Ne bi nas nikud odvelo. Sem toga lako bi se moglo dogoditi da nas pritvore zbog širenja lažnih glasina. Postoji nova uredba i o tome - jesi li je čuo?"

U taj mah su stigli do svojih automobila. Džon reče:

"Šta onda da radimo? Kako bi bilo da napustimo kola i pokušamo pešice, preko polja?"

En upita: "Šta kažu? Zabranjuju prolaz?"

"Nesumnjivo je da poljima kruže patrole", reče Rodžer. "I to verovatno tenkovske. Ne bismo uspeli pešice."

En reče ledenim glasom: "Šta sad da preduzmemo?"

Rodžer je pogledao i nasmejao se. "Smirite se, En! Sve se nalazi pod kontrolom."

Džon mu je bio zahvalan zbog snage i samouverenosti kojom je odisao njegov smeh. Svima je laknulo.

Rodžer reče: "Prvo što moramo učiniti jeste ukloniti se odavde pre nego što nas zarobe silna vozila." Automobili su počeli da pristižu iza njih jedan za drugim. "Vraćićemo se do Čiping Barneta, odakle se u desno pod ostrim uglom odvaja jedan put. Mi ćemo napred. Tamo ćemo se videti."

Taj put je bio tih: urbs in rure. Džon i Rodžer su parkirali svoja kola na jednom skrovitom mestu. S druge strane puta dizale su se moderne zasebne vile, dok se duž ove druge pružala mala plantaža.

Baklijevi su izašli iz svojih kola; Olivija i Stiv su prišli En.

Rodžer reče: "Pre svega - ovaj put se ukršta sa autostradom broj 1 i odveo bi nas do Hatfilda. Međutim, smatram da za sada ne treba krenuti tim pravcem. Sigurno je da je i on blokiran i da se večeras ne bismo mogli probiti, kao ni kada bismo se opredelili za autostradu broj 1."

Drumom je prošišao pored njih jedan vangard, a odmah za njim i jedan ostin koga je Džon zapazio kod blokade na drumu. Rodžer je klimnuo glavom za njima.

"Veoma mali broj će pokušati, ali nikuda neće stići."

Stiv reče: "Zašto ne bismo probali da slomijemo barijeru, tata? U bioskopu sam video kako se to radi."

"Ovo nije bioskop", reče Rodžer. "Veoma mali broj ljudi će pokušati da se probije kroz blokadu večeras. Tokom noći će biti još manje gužve i stanje u svakom pogledu povoljnije. Neka vaš automobil ostane ovde. Ja ću se sa našim vratiti u grad - setio sam se nečeg važnog što moram uzeti."

En reče: "Ne mislite, valjda, da se vratite!"

"Neodložno je. Nadam se da se neću zadržati više od nekoliko časova."

Džon je isuviše dobro poznao Rodžera da bi pomislio da je ovaj napravio neki propust u svom prvobitnom planu kada je rekao da se mora vratiti po nešto važno. Morao je iskrsnuti neki novi faktor.

On reče: "Nema razloga da se na ovako zabačenom mestu dogodi ma šta nepredviđeno, šta ti misliš?" Rodžer je odmahnuo glavom. "Kad je tako, poći ću s tobom. Dvojica su jača od jednog kada se putuje na jug."

Rodžer je za trenutak razmislio o njegovom predlogu. A zatim je rekao:

"Dobro, pristajem."

"Ali ne znate na šta ćete naići u Londonu!" umešala se En.

"Možda su već počele demonstracije. Uverena sam da ne može biti u pitanju ništa tako važno zbog čega bi vredelo izložiti se tolikoj opasnosti?"

"Od sada", reče Rodžer, "ako nam je stalo da sačuvamo glave, moraćemo se izlagati opasnostima. Ako baš želite da znate, reći ću vam: vraćam se po vatreno oružje. Stvari se odvijaju mnogo brže nego što sam pretpostavljao. Ipak, siguran sam da nema nikakve opasnosti vratiti se večeras u London."

En reče: "Želela bih da ostaneš sa nama, Džone."

"Ali En..." počeo je Džon.

Rodžer se uplete. "Ako imamo nameru da upropastimo svoje živote gubeći vreme na kojekakva preganjanja, nemam ništa protiv. Naša grupa mora imati svog vođu i njegove naredbe će stupati na snagu onog časa kada budu izgovorene. Baci novčić, Džoni."

"Neću ja. Baci ga ti."

Rodžer je iz džepa izvadio pola krune. Zamahnuo je uvis.

"Glava ili pismo?"

Posmatrali su svetlucanje srebrne pare u vazduhu. "Glava", reče Džon. Novčić je tresnuo o tucanik druma i otkotrljao se u slivnik kraj puta. Rodžer se sagao da pogleda.

"Ti si dobio", reče.

"I?"

Džon je poljubio En i izašao iz kola. "Vratićemo se što pre budemo mogli", reče.

En je gorko primetila: "Tako brzo smo opet postali čergari?"

Rodžer se nasmejao. "Velika era ovoga sveta", reče on, "počinje iznova, zlatne godine se vraćaju."

"Zateći ćemo ga u poslednji čas", reče Rodžer. "Nikada ne spušta kapke pre šest. To je sasvim mala radnja - vlasnik i šegrt - ali drži po neku retku robu."

Vozili su se kroz kaos najprometnijeg sata u centralnom Londonu. Saobraćajna svetla i saobraćajci sa belim dolacticama nametali su izvestan mehanički red ovom haosu. Ni po čemu se nije videlo da se događa nešto neobično. Kada se ispred njihovog automobila upalilo zeleno svetlo, uobičajeni talas neopreznih pešaka prelio se preko ulice.

"Ovce", reče Džon, "spremne za klanje."

Rodžer ga iskosa pogleda. "Nadajmo se da će tako i biti. Stvari treba posmatrati otvoreno i u celini. Nekoliko miliona je predodređeno da umre. Naš cilj je da im se ne pridružimo."

Čim su prošli pored svetla, on je skrenuo u uzanu bočnu ulicu. Bilo je tada pet minuta do šest.

"Hoće li pristati da nas usluži?" upitao je Džon.

Rodžer je zaustavio automobil uz sam ivičnjak preko puta male radnje u čijem su se izlogu nalazile sportske puške. Stavio je menjač u ler, ali je ostavio mašinu da radi.

"Hoće", odgovori on, "milom ili silom."

U radnji su zatekli samog vlasnika, malog grbavca sa ravnodušnim izrazom lica karakterističnim za svakog prodavca, ali na kome su odudarale oprezne oči. Imao je oko šezdeset godina.

Rodžer reče: "Dobro veče, g. Piri. Uхватili smo vas u poslednji čas?"

G. Piri je držao ruke položene na tezgi. "Tako nekako, g. Bakli. Upravo sam hteo da zatvorim. Čime vas mogu uslužiti?"

Rodžer reče: "Trenutak, da se setim. Dajte mi nekoliko revolvera, nekoliko dobrih snajperki; i municije, razume se. Da li držite automatske puške?"

Piri se blago nasmešio: "Imate li dozvolu?"

Rodžer je napravio nekoliko koraka i stao sa druge strane tezge nasuprot starcu. "Da li je to uopšte važno?" upitao ga je. "Dobro vam je poznato da nisam onaj koji voli da puca. U žurbi sam navratio po oružje i platiću vam više nego što je pravo."

Piri je neprimetno odmahnu glavom; nije skidao oka sa Rodžerovog lica.

"Ne bavim se takvim poslovima."

"Svaka čast, a da li biste mi prodali onu tamo malu pušku od 22 milimetra?"

Rodžer je uperio prst. Piri je skrenuo pogled u istom pravcu; Rodžer je to iskoristio i skočio uhvativši ga za grlo. Džon je u prvi mah pomislio da je čovečuljak popustio pred iznenadnim napadom, ali je trenutak docnije video kako je Piri odgurnuo Rodžera i povukao se unazad. U desnoj ruci je držao revolver.

On reče: "Ne mičite se s mesta, g. Bakli. Ni vaš prijatelj. Kada neko izvrši napad na prodavca oružja nađe se u sosu, ovaj nesumnjivo mora biti čovek prilično vešt u rukovanju oružjem. Molim vas da me ne prekidate dok budem telefonirao."

Kretao se u stranu sve dok mu se slobodna ruka nije našla na domaku telefona.

Rodžer reče oštro: "Samo trenutak. Imam nešto da vam ponudim."

"Ne verujem u to."

"Da li vam je život mio?"

Piri je rukom uhvatio telefonsku slušalicu, ali je još nije dizao. Nasmehio se. "Svakako."

"Šta mislite, zbog čega sam pokušao da vas nokautiram? Valjda možete zamisliti da se na tako nešto ne bih odlučio da nisam doveden do očajanja."

"Spreman sam da poverujem u vaše reči", reče Piri učtivo. "Nikom drugom ne bih dozvolio da mi se toliko približi da može skočiti na mene, prosto zato što se obično ne pretpostavlja da će visoki

državni činovnik pasti u očajanje. Bar ne u tako silovito očajanje."

Rodžer reče: "Ostavili smo svoje porodice u jednom automobilu nedaleko od velike Severne autostrade. Ima mesta za još jedno lice, ako nemate ništa protiv da pođete sa nama."

"Koliko mi je poznato", reče Piri, "privremeno je zabranjen svaki izlazak iz Londona."

Rodžer je potvrdio glavom. "Baš iz toga razloga nam je potrebno oružje. Hoćemo da se probijemo noćas."

"A nemate oružja."

"Tako je", reče Rodžer, "iz prve ste pogodili."

Piri je digao ruku sa telefona. "Da li biste bili ljubazni da mi kratko objasnite zašto vam je tako hitno potrebno oružje i zbog čega želite da napustite London."

Dok ga je Rodžer upućivao u stvar, Piri je slušao ne prekidajući ga. Na kraju je blago rekao:

"Kažete, postoji farma u nekoj dolini? Navodno u dolini koja se može braniti?"

"Desetina je može odbraniti", upleo se Džon, "od armije."

Piri je spustio revolver koji je držao u ruci. "Danas popodne nazvao me je telefonom", rekao je on, "načelnik lokalne policije. Pitao me je da li mi je potreban čuvar u radnji. Činilo mi se da je veoma zabrinut za moju bezbednost, ali jedino objašnjenje koje mi je dao bilo je da kruže neki glupi glasovi iz kojih se može izroditi zlo."

"Nije insistirao da vam uputi čuvara?" upitao ga je Rodžer.

"Nije. Pretpostavljam da bi bilo sumnjivo kada bi se po mojoj radnji vrzmao policajac." Učtivo je klimnuo glavom Rodžeru u znak potvrđivanja. "Sada vam je jasno zašto sam vas tako spremno dočekao."

"I na čemu smo?" požurivao je Džon. "Da li nam verujete?"

Piri je uzdahnuo: "Verujem da vi verujete. Sem toga, i sam sam se pitao da li postoji bilo kakav moguć način da se iziđe iz Londona. I pored toga što se donekle ograđujem od vaše priče, nisam rad da ovde ostanem na silu. Moram priznati da vaša priča nije probudila u meni ono poverenje kakvo bi, možda, trebalo da probudi. Jer kada čovek živi sa vatrenim oružjem, kao što je to moj slučaj, izgubi naviku da očekuje plemenitost od drugih."

Rodžer reče: "U redu. Koje puške ćemo poneti?"

Piri se lako okrenuo i podigao telefonsku slušalicu. Rodžer se automatski uputio ka njemu. Piri je pogledao pušku koju je držao u svojoj ruci i dobacio je Rodžeru.

"Hoću da telefoniram svojoj ženi", reče on. "Stanujemo u Šumi sv. Džona. Ako mislite da ćete se probiti sa dva automobila, zašto im se ne bi mogao priključiti i treći? Jedna kola više mogu korisno poslužiti."

Okretao je brojčanik. Rodžer mu je skrenuo pažnju: "Pazite šta ćete reći."

Piri je govorio u slušalicu: "Alo, draga. Spreman sam da ovog časa zatvorim radnju. Nešto mislim kako bi bilo lepo da večeras posetimo Rozenblumove - da, Rozenblumove. Spakuj stvari, hoćeš li? Odmah dolazim."

Spustio je slušalicu. "Rozenblumovi", objasnio je potom, "žive u Lidsu. Milisent vrlo brzo shvata."

Rodžer ga je pogledao sa poštovanjem. "Blagi bože, kakva brzina! Ne sumnjam u to da ćete oboje, vi i Milisent, biti veoma korisni članovi naše grupe. Da, dužan sam da vam saopštim još i to da smo ranije odlučili da je ovakvoj družini potreban vođa."

Piri je potvrdno klimnuo glavom.

"I to ste vi?"

"Ne. Džon Kanstens, ovde prisutan."

Piri je kratko promerio Džona. "Vrlo dobro. Sada dolazi na red oružje. Ja ću ga odabirati, a vi možete početi da ga prenosite u automobil."

Baš su iznosili poslednji sanduk sa municijom, kada se jedan policijski narednik uputi prema njima. On je radozno posmatrao male kutije.

"Dobro veče, g. Piri", rekao je. "Prebacujete robu na neko drugo mesto?"

"Za potrebe policije", odgovorio je Piri. "Tražili su da im izvršim izvesne isporuke. Pogledajte koji put i na moju radnju, Hoćete li? Vrat ćemo se docnije po još neku robu."

"Učiniću sve što budem mogao, gospodine", rekao je policajac sa nevericom, "samo, imam ja svoj reon, shvatate."

Piri je stavio katanac na ulazna vrata. "Ne ljutite se na moj vic", reče on, "ali vaši su prvi počeli da šire glasine."

Kada su krenuli, Džon reče: "Sva sreća da nije pitao kakva posla imaju vaša dva pomagača."

"Tipičan policijski narednik", rekao je Piri, "postaje veoma sumnjičav, ukoliko se jednom probudi njegova radoznalost. Ali ako uspete to da izbegnete, nema šta više da vas brine. Vozite ka glavnoj ulici Šume sv. Džona. Posle ću vam ja pokazati put."

Zaustavili su kola iza jednog starog forda, kako im je Piri naložio. Piri je zatim viknuo: "Milisent!" zvonkim, jakim glasom; jedna žena je izašla iz svog automobila i prišla njihovom. Bila je dobrih dvadeset godina mlađa od Piriya i otprilike njegove visine; imala je taman ten i privlačne, mada donekle oštre crte.

"Jesi li se spakovala?" upita je Piri. "Mi se nećemo više vraćati."

Primila je njegove reči kao da je u pitanju neko sasvim obično saopštenje. Odgovorila je sa blagim akcentom koknija: "Nadam se, sve što će nam biti neophodno. O čemu je reč? Zamolila sam Hildu da se pobrine za našu mačkicu."

"Jadna maca", reče Piri. "Ali, na žalost, moramo je napustiti. Sve ću ti objasniti usput." Zatim se obratio svojim saputnicima. "Ubuduće ću se voziti svojim kolima zajedno sa Milisent."

Rodžer je zabezegnuto gledao u prastara kola koja su bila parkirana ispred njihovih. "Ne želim da ispadnem grub", rekao je on, "ali zar ne bi bilo bolje kada biste svoje stvari preneli u naš automobil? Lako možemo svi da se smestimo."

Piri se nasmešio, napuštajući Rodžerov automobil. "Naći ćemo se kod leve raskrsnice, odmah iznad Rotam Parka" rekao je. "Tamo ćemo vas sačekati, u redu?"

Rodžer je slegao ramenima. Piri je dopratio svoju ženu do automobila ispred Rodžerovog. Rodžer je upalio svoj motor i lagano krenuo za njima. Nešto kasnije, on i Džon su bili zaprepašćeni kada je Pirijev ford poleteo neverovatnom brzinom, skrenuo na raskrsnici i odjurio glavnom ulicom. Rodžer je pohitao za njim, ali pošto je zapao u reku vozila izgubio ga je iz vida.

Nisu ga više videli sve do Velike severne autostrade. Tamo ih je čekao Pirijev ford koji će ih ubuduće poslušno slediti.

Odvojeno su večerali, svaka porodica u svom automobilu. Kada jednom budu napustili London zajedno će obedovati, dok bi na ovom mestu mogli da skrenu pažnju na sebe. Sem toga, svako je parkirao svoja kola na pristojnoj razdaljini.

Rodžer je objasnio Džonu svoj plan i ovaj se složio sa njim. Do jedanaest časova drum na kome su se nalazili ispraznio se; krajnja londonska predgrađa su mirovala. Ali oni ipak nisu krenuli pre ponoći. Noć je bila bez mesečine, ali su put osvetljavale svetiljke sa bandera koje su bile rasporedene na širokim razmacima. Deca su spavala na zadnjim sedištima automobila. En je sela

pored Džona na prednje sedišta.

Drhtala je. "Sigurna sam da postoji još neki način da se izvučemo odavde."

On je bio zagledan ispred sebe u slabo osvetljen drum. "Meni ništa drugo ne pada na pamet."

Pogledala ga je. "Nisi više onaj koji si bio. Savršeno mirno smišljaš ubistvo... a sama ideja je pre groteskna negoli užasna."

"En", reče on. "Dejvi je trideset milja udaljen od nas, ali isto tako može biti i trideset miliona milja daleko ako padnemo u iskušenje da ostanemo u ovoj mišolovci." Pokazao je glavom na zadnje sedišta na kome je šćućurena ležala Meri. "Sem toga, nismo u pitanju samo nas dvoje."

"Ali ništa ne govori u prilog tvojoj tezi, naprotiv."

On se nasmejao. "Nećeš valjda reći da i to spada u moralni vid stvari. Činjenica je da bismo bez Piriija imali veoma slabe izgleda. Smatram da su sada sasvim pristojni. Jedan pogodak iz vatrenog oružja je upravo ono što nam treba."

"Zar baš moraš pucati sa namerom da ubiješ?"

Počeo je da obrazlaže: "U pitanju je bezbednost..." Tada je primetio kako jedan automobil hoće da ga pređe; Rodžer mu se nečujno približio, a zatim je proturio glavu kroz otvoren prozor.

"Sve je u redu?" upitao je. "Smestili smo Oliviju i Stiva kod Milisent."

Džon je izašao iz svojih kola rekavši En:

"Upamti - ti i Milisent ćete dovesti naša dva automobila čim čujete sirenu. Možete se prethodno upoznati sa putem, ako želite, mada nema šta da iskrсне u ovo doba noći."

En ga je razrogačeno pogledala. "Srećno!"

"Ne boj se", rekao je on.

Ušli su u Rodžerov automobil u kome ih je Piri već čekao. Zatim je Rodžer lagano krenuo napred pored parkiranog Džonovog automobila i nastavio vožnju praznim drumom. Ranije u toku večeri išli su u izvidnicu, tako da su znali gde se odvajao poslednji krak ispred blokade na drumu. Tu su zaustavili motor, a zatim su Džon i Piri tiho izašli i nestali u noći. Pet minuta docnije Rodžer je ponovo upalio mašinu i bučno dao gas u pravcu blokade na drumu.

Tokom prthodnog izviđanja su utvrdili da blokadu brane jedan kaplar i dva vojnika. Pretpostavljali su da dvojica spavaju; treći je stajao pored drvene barijere, dok mu je automatska puška bila spala sa ramena.

Automobil se naglo zaustavio. Čuvar je podigao automatsku pušku u položaj pripravnosti.

Rodžer je proturio glavu kroz prozor. Stao je da više:

"Kakva posla ima ovo prokletno čudo nasred drumu? Makni ga, čoveče, čuješ li?"

Izigrao je pijanog i neuračunljivog čoveka. Čuvar mu je odozgo doviknuo:

"Oprostite, gospodine. Put je zatvoren za saobraćaj. Svi putevi iz Londona su zatvoreni."

"Svejedno, otvori tu prokletinju kad ti kažem! Naređujem ti da je otvoriš. Hoću svojoj kući."

Iz svog položaja u levom jarku Džon je posmatrao prizor. Za čudo, nije osećao nikakvu naročitu napetost, naprotiv, kao da je slobodan plivao, privezan za scenu jedino svojim divljenjem Rodžerovim galamdžijskim prigovaranjima.

Pored prvog vojnika pojavila se još jedna figura, a trenutak docnije i treća. Svetlost automobilskih farova odbijala se od drumu pokrivenog tucanikom; obrisi tri ljudske figure ocrtavali su se maglovito, mada ipak prilično jasno, na drugoj strani drvene barijere. Drugi glas, verovatno kaplarov, reče:

"Mi samo izvršavamo naređenja. Ne želimo nikakvu gužvu. Ukloni se, prijatelju, hajde! U redu?"

"Do đavola to tvoje u redu! Šta hoćete vi bedni, mali, olovni vojnici, da podižete ograde preko drumova?"

Kaplar je odgovorio pretećim glasom: "Više nema razgovora. Rečeno vam je da se vratite. Neću više da čujem nijednu reč."

"Zašto ne pokušaš da me vratiš?" upitao ga je Rodžer.

Glas mu je bio dubok i gadan. "Suviše je u ovoj zemlji tih prokletih i nekorisnih vojnika koji prave svakakve prljave stvari, a jedu bogata sledovanja!"

"U redu, prijatelju", odgovorio mu je kaplar, "što si tražio to ćeš i dobiti." Glavom je dao znak ostaloj dvojici. "Napred. Okrenućemo automobil ovom razmetljivom kućkinom sinu."

Prebacili su se preko barijere i našli se nasred svetlog kruga farova.

Rodžer reče: "Samo napred, čuvari!" Glas mu je imao prizvuk nipodaštavanja.

U tom trenutku, odjednom, Džon oseti napetost. Bela linija sredinom drumu delila je njegov delokrug od Pirijeovog. Kaplar i prvi stražar nalazili su se na njegovoj strani; treći vojnik mu je bio bliži od ostale dvojice. Koračali su napred zaklanjajući oči od bleska farova.

Osećao je kako mu znoj izbija ispod miške i duž nogu. Podigao je pušku uvis i pokušao da je drži mirno. Svakog delića sekunde on će morati da pokrene prst i ubije ovog nepoznatog i nevinog čoveka. Ubijao je u ratu, ali nikada iz takve blizine i nikada svog sunarodnika. Činilo mu se da mu se potoci znoja slivaju niz čelo; bojao se da će mu znoj zaslepiti vid, ali se nije usuđivao da pomeri nišan sa svog cilja da bi ga obrisao. Glineni čovečuljci u 'varšavskom strelištu', glineni čovečuljak koga mora razneti zbog En, Meri i Dejvija. Grlo mu je bilo suvo.

Rodžerov glas se ponovo prolomio kroz noć, ali je ovoga puta bio bridak i trezan: "U redu!"

Prvi pucanj se razlegao pre nego što je Rodžer izgovorio ovu drugu reč, a ostala dva su usledila još dok je kroz vazduh odzvanjalo ono 'redu'. Džon je i dalje stajao sa uperenom puškom i pošto su se tri figure skljkale na osvetljenom drumu. Pokrenuo se tek kada je ugledao Piriya koji je napustio svoj položaj i nadneo se iznad tri leša. Tek tada je spustio pušku i izašao na drum.

Rodžer je napustio svoj automobil. Piri je upro pogled u Džona.

"Moram da vam se izvinim što sam prekoračio na vašu stranu, ortače", rekao je on. Glas mu je bio hladan i jasan kao i uvek. "Bili su tako privlačna meta!"

"Mrtvi?" upitao je Rodžer.

Piri je potvrdio glavom. "Kako da ne."

"Kao prvo, sklonićemo ih u jarak", rekao je Rodžer. "A zatim ćemo razvaliti barijeru. Po svoj prilici, ne možemo doživeti nikakvo iznenađenje, mada ne volim da se izlažem rizicima."

Telo koje je Džon vukao bilo je mlitavo i teško. U početku je izbegavao da ga pogleda u lice, da najzad, u senci kraj puta, baci jedan kratak pogled na njega. Dečak, nije mu bilo više od dvadeset godina; lice mlado i bez bore sem rupice na slepoočnici iz koje je oticala krv. Ostala dvojica su već bila sručila svoje toware i prišla barijeri. Bili su mu okrenuti leđima. On se saže i poljubi mladića u nepovređenu slepoočnicu, a zatim blago spusti telo.

Nije im trebalo mnogo vremena da uklone barijeru. Sa one druge strane ležao je razbacan raznovrstan materijal; i njega su bacili u jarak. Zatim je Rodžer poleteo natrag ka automobilu, pritisnuo na sirenu i ostavio je da svira nekoliko sekundi. Njen oštar zvuk razlegao se kroz noć kao posmrtno zvono.

Rodžer je priterao kola na ivicu puta. Čekali su. Nekoliko trenutaka kasnije začuli su šum automobila koji su im dolazili u susret. Džonov vakshol se prvi pojavio, a odmah za njim i Pirijeov ford. Vakshol se prvi zaustavio; En se spremala da izađe kada je Džon otvorio vrata od kola, ušao u njih. Snažnim pokretom ruke spustio je menjač brzina.

En upita: "Gde su?"

Gledala je sa strane kroz prozor.

"U jarku", odgovorio je on, dok je automobil kretao.

Potom su se nekoliko milja vozili ćutke.

Držeći se dogovora, izbegavali su glavne drumove. Zaustavili su se na udaljenoj stazi u blizini Stejplforda pored koje se prostirala šuma. Tu, ispod razgranatih grana hrastova, popili su po šolju kakaoa iz termosaa pri slabom svetlu sijalica u automobilima. Rodžerov sitroen se mogao preobratiti u postelju, tako da su tri žene legle da spavaju, dok su se deca udobno osećala na zadnjim sedištima druga dva automobila. Muškarci su uzeli ćebad i opružili se ispod drveća.

Piri je predložio da naizmenično stražare. Rodžer je smatrao da to nije potrebno.

"Mislím da nam se ovde ne može ništa dogoditi. A san nam je potrebniji nego išta. Sutra nam predstoji dug dan vožnje." Pogledao je Džona. "Šta kažeš ti, šefe?"

"Da odspavamo - ovoliko koliko nam je ostalo od noći."

Smestili su se. Džon je legao na stomak, jer je u vojsci naučio da je to najpodesniji položaj za spavanje na neravnom terenu. Ni najmanje mu nije smetalo valovito zemljište.

Ali je san teško dolazio, i kada bi ga obrvao, kidali su ga besmisleni snovi.

6.

Sakson Kot se nalazio na maloj uzvišici; bio je to najkraći prilaz brdu u ovom delu zemlje. Kao i mnoge druge osnovne škole, Sakson Kot je bio preuređeni zamak koji je sa izvesne udaljenosti još posedovao eleganciju. Dobro održavan put - o njemu su se po Dejvijevoj pričanju starali nastavnici i profesori, bila je to za njih Neka vrsta rekreacije - vodio je preko mrke pustinje, nekadašnjih sportskih terena, do dva džordžijanska krila zgrade koja su zatvarala ružniji i stariji centralni deo ove građevine.

Zato što bi konvoj od tri automobila privukao pažnju na sebe, odlučeno je da samo Džon ode svojim kolima do škole, dok bi se Rodžer i Piri diskretno parkirali na drumu kod raskrsnice od koje se odvajao put do škole. Međutim, Stiv je zahtevao da i on pođe po Dejvija, zbog čega je Olivija odlučila da ga prati. Sem njih dvoje i Džona krenule su i En i Meri.

Nisu zatekli upravitelja u njegovoj kancelariji. Vrata su bila otvorena na njegovoj radnoj sobi koja je kao kakva prazna prestoni dvorana, gledala na raspuštenu palatu. Mali dečaci su se šetkali gore-dole po holu i glavnim stepenicama; u njihovom glasnom i uzbuđenom žagoru ima izvesne nesigurnosti, razmišljao je Džon. Iz jedne učionice u koju se ulazilo iz hola, dopiralo je monotono ponavljanje latinskih glagola, ali su se čuli i drugi glasovi koji su se slivali u uobičajenu školsku vrevu.

Baš kada je Džon zaustio da upita jednog dečaka gde može naći upravitelja, ovaj se pojavio žurno silazeći niz stepenice. Odmah je shvatio da mala grupa posetilaca njega čeka, pa se sa više dostojanstva spustio niz nekoliko poslednjih stepenika.

Dr Kesop je bio mlad upravitelj, imao je manje od četrdeset godina i uvek je elegantno izgledao. I toga dana je sačuvao uobičajenu eleganciju, ali su lepo odelo i uredno nameštena koledžska kapa samo još više isticali njegovu zabrinutost i potištenost. Prepoznao je Džona.

"G. Kanstens - o, gle, pa tu je i g-da Kanstens. Ali, ja sam mislio da vi živite u Londonu? Kako ste uspeli da izađete iz grada?"

"Već nekoliko dana se nalazimo na selu kod prijatelja", rekao je Džoni. "Ovo su g-đa Bakli i njen sin. Došli smo po Davida. Želeo bih da ga povedem sa sobom na izvesno vreme - dok se ovo stanje ne sredi."

Dr Kesop se ni najmanje nije usprotivio kao što je to učinila g-ca Rington pri pomisli da će izgubiti jednu učenicu. Rekao je oduševljeno:

"Pa da, slobodno ga vodite. To je vrlo pametno."

"Da li su još neki roditelji dolazili po svoju decu?" upitao je Džon.

"Nekoliko njih. Čudno, ali uglavnom su bili iz Londona." Zavrteo je glavom. "Teret bi mi spao s duše kada bih bio u stanju da sve dečake pošaljem kućama i zatvorim školu za neko vreme. Ove vesti..."

Džon je klimnuo glavom. Preko radija u automobilu čuli su uzdržan bilten, u kome se govorilo o nekakvim neredima u centralnom Londonu i u izvesnim gradovima u unutrašnjosti čija imena nisu navedena. Svi su stekli nedvosmislen utisak da je ovo obaveštenje isključivo dato kao opomena da će svako kršenje javnog reda biti strogo kažnjeno.

"Ovde bar sve izgleda mirno", rekao je Džon. Galama oko njih je postala još veća kada su se otvorila vrata jedne učionice iz koje je pokuljala grupa dečaka; očito je čas bio završen. "Na grlat način", dodao je.

Dr Kesop je ostao ravnodušan prema ovoj opasci, nije je primio ni kao šalu niti kao primedbu na školsku disciplinu. Osvrtao se oko sebe rasejano posmatrajući dečake i ne shvatajući o čemu je reč,

tako da je Džon zaključio da njegovo čudno ponašanje nije samo odraz brige i neraspoloženja već i straha.

"Pretpostavljam da ste morali čuti još neke vesti?" upitao je dr Kesop. "Nešto što nije objavljeno preko radija? Imam utisak... jutros uopšte nismo dobili poštu."

"Mislim da će pošta početi ponovo da se raznosi", rekao je Džon, "tek kada se stanje popravi."

"Popravi?" Razrogačeno je pogledao Džona. "Kada? Kako?"

Džon je postao siguran u još nešto: ovaj čovek će ubrzo napustiti svoju dužnost. Džonova prva reakcija na ovu intuitivnu pretpostavku bila je ljutina, ali je ona splasla čim se setio zanemelog, okrvavljenog lica nesrećnog mladića u jarku.

Poželeo je da istog časa napusti to mesto. Zato reče kratko:

"Ako dozvoljavate da povedemo Davida."

"Pa da, kako da ne. Ja ću... Ali evo ga."

Dejvi ih je ugledao istog trenutka. Poleteo je preko hodnika i sa uzvikom oduševljenja bacio se Džonu u naručje:

"Povešćete Davida kod svojih prijatelja?" upitao je dr Kesop, "možda kod g-đe Bakli?"

Džon je pod rukom osećao mrku kosu svog sina. Vrlo je verovatno da mu predstoje još mnoga razračunavanja oružjem; razlog zbog koga će ubijati biće dostojan ubijanja. Pogledao je upravitelja.

"Još nismo odlučili kuda ćemo." Zastao je. "Ne smemo vas više zadržavati, dr Kesop."

Pretpostavljam da ćete imati mnogo posla s obzirom na to da treba da se starate o ovolikom broju dečaka."

Upravitelj oseti prisustvo izvesne brutalnosti u Džonovom glasu. Potvrdno je klimnuo glavom; na njegovom licu su se tako jasno čitali strah i bespomoćnost da je Džon primetio kako se En trгла kada je to zapazila.

On reče: "Da. U pravu ste. Nadam se... u boljim vremenima... Zbogom."

Poklonio se damama jedva primetno i kruto, a zatim im je okrenuo leđa i uputio se u svoju kancelariju, zatvorivši vrata za sobom. Dejvi ga je radoznalo posmatrao.

"Nastavnici govorkaju između sebe da je starog Kesopa uhvatila panika. Šta misliš, tata, da li je to moguće?"

Prirodno je da oni to moraju znati i da sam Kesop mora biti svestan te činjenice. Zbog toga su njihovi odnosi utoliko napetiji. Vrlo brzo, razmišljao je Džon, on će otkriti svoje karte i pobeći. Džon se obrati Dejviju:

"Nije isključeno. I ja bih se isto tako osećao kada bih morao da se borim sa takvom decom kao što ste vi. Možeš li krenuti u stanju u kome se nalaziš?"

"Do đavola!" reče Dejvi, "pa i Meri je ovde? Da li to znači da je završena školska godina? Kuda idemo?"

En reče: "Ne smeš reći 'do đavola', Dejvi."

Dejvi odgovori: "Neću više, mama. Ali kuda idemo? Kako ste uspeali da izađete iz Londona - čuli smo da su svi putevi zatvoreni. Da li ste morali da pucate da biste se probili?"

"Odlazimo u dolinu na odmor", odgovorio mu je Džon. "Pitanje glasi - jesi li spreman? Meri ti je popakovala neke stvari. Zato bi mogao da kreneš u ovom stanju u kome se nalaziš, sem ako možda želiš da poneseš neku posebnu sitnicu."

"Eno Spuksa", reče Dejvi. "Ej, Spuks!"

Spuks, vitki dečak čiji je izraz lica nosio pečat povučenosti i bespomoćnosti, bio je znatno viši rastom od Davida. Prišao je grupi oko Davida; dok ga je njegov drug na brzinu i uzbuđeno predstavljao Džon se setio da je Spuks, čije je pravo ime bilo Endru Skelton, zauzimaao središno

mesto u Dejvijevim pismima tokom poslednjih nekoliko meseci. Jedino mu nije bilo jasno šta je navelo ova dva dečaka da se sprijatelje, jer kod dečaka uglavnom ne postoji običaj da se suprotne prirode međusobno vezuju.

Dejvi upita: "Da li bi i Spuks mogao da pođe sa nama, tata? To bi bilo sjajno!"

"Možda se njegovi roditelji ne bi složili sa tim", odgovorio je Džon.

"Ni najmanje, to je sasvim u redu, je l' da, Spuks? Njegov otac zbog poslova živi u Francuskoj, a mame nema. Razvedeni su ili tako nešto. Sa te strane bi bilo u redu."

Džon počeo: "Pa..."

Odjednom En oštro preseče: "Apsolutno je nemoguće, Dejvi. Vrlo dobro znaš da se i inače ne rade takve stvari, a naročito ne u ovakva vremena."

Spuks ih je ćuteći posmatrao široko otvorenih očiju; podsećao je na dete koje nije naviklo da se nada.

Dejvi reče: "Ali stari Kesop ne bi imao ništa protiv!"

"Idi i spakuj sve što želiš da poneseš sobom, Dejvi", reče Džon. "Možda bi Spuks hteo da pođe s tobom da bi ti pomogao. A sad potrči."

Dvojica dečaka odjuriše zajedno. Meri i Stiv su se takođe bili udaljili, tako da nisu mogli čuti njihov razgovor.

Džon reče: "Ne vidim zašto ga ne bismo mogli povesti." Nešto u Eninom izrazu lica podsećalo ga je na jednu crtu koju je zapazio kod upravitelja; nije to bio strah, već osećanje krivice.

Ona reče: "Nikako, to je smešno."

"Ali shvataš li", reče Džon, "Kesop namerava da se izgubi. O tome nema sumnje. Nisam siguran ni da će neko od mladih nastavnika ostati pored dečaka, a i ako ostane zlo će se samo dogoditi. Ma šta se dogodilo sa Londonom, ovaj kraj će se sigurno pretvoriti u pustinju, i to za nekoliko nedelja. Žao mi je da ostavimo Spuksa."

En ljutito reče: "Zašto ne bismo povelu celu školu, kada je već tako?"

"Ne celu školu", reče Džon blago. "Samo ovog jednog dečaka - Dejvijevog najboljeg druga iz koledža."

Zbunjenost je zamenila ljutinu u njenom nastupu. "Čini mi se da sam upravo počela da shvatam kakve nam sve opasnosti prete. Možda neće biti lako dokopati se doline. Već imamo dvoje dece o kojima se treba starati."

"Ako nastane opšte rasulo", reče Džon, "možda će neki od ovih dečaka preživeti, budući da su mladi i snažni. Ali takvi kao što je Spuks zacemento neće. Ako ga ne povedemo sasvim je sigurno da ćemo ga ostaviti da umre."

"Koliko smo dečaka ostavili za sobom u Londonu?" pitala ga je En. "Milion?"

Džon joj nije odmah odgovorio. Jednim pogledom je obuhvatio čitav hol koji je toga časa plavila nova bujica dečaka iz jedne druge učionice. Kada se ponovo okrenuo En, on reče:

"Jesi li svesna šta se s tobom zbiva, draga? Svi se mi menjamo, rekao bih, ali svako na drukčiji način."

Ona reče braneći se: "Ja ću morati da se borim sa decom, shvataš li, dok ćeš ti sa Rodžerom i g. Pirijem igrati ulogu viteškog ratnika."

"Ima li smisla da insistiram?" upita Džon.

En ga je pogledala. "Kada si mi ispričao ono o g-ci Erington, pomislila sam: kakav užas. Ali tada još nisam bila svesna šta se u stvari događa, kao što to danas jesam. Moramo se dočepati doline, i to sa živom i zdravom decom. Ni o kom više ne možemo da se staramo, pa ma to bio i jedan jedini dečak."

Džon je slegao ramenima. U taj mah se Dejvi vratio noseći malu tašnu za akta; bio je sav vedar i ozaren, i podsećao je na kakvog državnog funkcionera u malom. Spuks je trapuljao za njim.

Dejvi reče: "Poneo sam izvesne važne stvari, kao što je moj album sa markama. Stavio sam i par rezervnih čarapa." Pogledao je svoju majku očekujući pohvalu. "Spuks je obećao da će se starati o mojim miševima dok se ne vratim. Jedna mišica je skotna, rekao sam mu da može prodati male kad dođu na svet."

Džon reče: "A sad hajde da požurimo do automobila." Izbegavao je da pogleda unezverenog Spuksa.

Olivija, koja je sve ovo vreme ćutala, najzad progovori: "Mislim da bi Spuks mogao poći sa nama. Da li bi voleo da nam se pridružiš, Spuks?"

En reče: "Olivija! Sama znaš..."

Olivija odgovori pravdajući se: "Htela sam da kažem da bi putovao našim automobilom. Na kraju krajeva, mi imamo samo jedno dete. Na taj način bismo se prosto izjednačili."

Dve žene se pogledaše pravo u oči. Na Eninom licu se ponovo pojavio izraz krivice i besa. Olivija je bila samo postićena i zbunjena. Da je i u najmanjoj meri pokazivala znake svoje moralne uzvišenosti, pomislio je Džon, bila bi to pukotina koju njihova grupa kao celina ne bi mogla podneti. Ovako se Enin bes stišao.

Ona reče: "Postupi kako hoćeš. Zar ne misliš da bi trebalo da se posavetuješ sa Rodžerom?"

Dejvi, koji je pratio ovaj razgovor sa interesovanjem, ali ne shvatajući o čemu je reč, reče:

"Da li je i čika Rodžer tu? uveren sam da će mu se dopasti Spuks. Spuks je strahovito duhovit, kao i on sam. Reci nešto duhovito, Spuks, hajde."

Spuks je bolno i bespomoćno buljio u njih. Olivija se nasmešila i pogledala ga.

"Nije to sada važno, Spuks. Da li bi voleo da pođeš sa nama?"

On je lagano klimao glavom gore-dole. Dejvi ga je šćepao za ruku. "Divno, sjajno!" uzviknuo je. "Požuri, Spuks, pomoći ću ti da se spakuješ." Za trenutak se zamislio. "A šta ćemo sa miševima?"

"Miševe ćeš", naredio je Džon, "ostaviti. Predaj ih nekom drugom."

Dejvi se obratio Spuksu. "Šta misliš, da li bismo mogli dobiti po šest penija za svakog, izuzimajući Benister?"

Džon je pogledao En preko sinovljeve glave; tren docnije i ona se nasmešila. Džon reče:

"Polazimo kroz pet minuta. Toliko vremena vam dajem da se Spuks spakuje i da obavite svoje zajedničke trgovačke transakcije."

Dvojica dečaka su bila spremna da krenu. Tada Dejvi reče zamišljeno: "Najmanje šiling bi trebalo da dobijemo za skotnu mišicu."

Pretpostavljali su da će ih na drumovima zaustavljati vojne patrole, pa su imajući to u vidu izmislili tri različite priče da bi objasnili razloge svojih putovanja na sever; po Džonovom mišljenju je bilo važno da se izbegne utisak konvoja. Međutim, niko nije ni pokušao da ih ispituje. Duž drumova su privatni automobili bili izmešani sa velikim brojem vojnih vozila tako da se saobraćaj odvijao normalno i bez ikakvih neugodnosti. Pošto su napustili Sakson Kot, ponovo su izbili na Veliku severnu autostradu i mirno se vozili u pravcu severa čitavo jutro.

Popodne je već bilo odmaklo kada su se zaustavili na jednoj stazi severno od Njuvorka da malo prezalogaje. Dan je bio oblačan, ali je odjednom probilo sunce, i ukazalo se sjajno plavetnilo neba prekriveno masama oblaka koji su u vidu belih morskih talasa i kula odmicali prema zapadu. Po poljima sa obe strane puta bio je posađen krompir u nadi da će se ubrati i drugi plod; sem što na živim ogradama i vrzinama nije bilo nijednog zelenog lista, polja se ni po čemu nisu razlikovala od

seoskog pejzaža u nekom plodnom kraju.

Trojica dečaka su pronašla neki zemljani nasip, i stala da se klizaju niz njega služeći se starom daskom umesto sanki; tu dasku je pre više godina morala za sobom ostaviti neka ciganska čerga. Meri ih je posmatrala sa zavišću pomešanom sa prezirom. Mnogo je sazrela od vremena kada se, četrnaest meseci ranije, pentrala po brdima.

Muškarci, koji su se bili okupili u Pirijevom fordru, raspravljali su o zajedničkom položaju.

Džon reče: "Kada bismo se danas mogli prebaciti do tačke severno od Ripona, sutra bismo mirno stigli u dolinu."

"Možemo i više prevaliti", reče Rodžer. "Pretpostavljam da bismo mogli. Pa ipak se pitam da li bi to imalo svrhe. Naš glavni cilj je da izbegavamo stambene centre. Čim budemo napustili Vest Rajding, bićemo sigurni da nam se ništa ne može dogoditi."

Piri reče: "Ne predbacujem, imajte to na umu, niti žalim što sam vam se pridružio na ovom malom putovanju, ali zar vam se ne čini da su možda opasnosti od nasilja precenjene? Naš dosadašnji put se odvijao sasvim glatko. Ni u Grantamu kao ni u Njuvorku nismo naišli ni na kakve znake predstojeće katastrofe."

"Piterboro je bio odsečen", rekao je Rodžer. "Mislim da oni gradovi kroz koje se još može slobodno proći preuranjeno čestitaju jedni drugima što nisu počeli da shvataju šta ih sve može snaći. Videli ste redove ispred pekara?"

"Vrlo uredene redove", primetio je Piri.

"Nevolja je u tome", reče Džon, "što ne znamo tačno kada će Veling preduzeti svoju drastičnu akciju. Prošlo je gotovo dvadeset četiri časa od kada su oni najveći i veliki gradovi odsečeni. Čim bombe padnu, čitavu zemlju će uhvatiti panika. Veling se nada da će biti u stanju da sačuva vlast u svojim rukama, ali ni u najmanjoj meri ne može računati da će kontrolisati tok zbivanja prvih nekoliko dana. I dalje verujem da nam se ništa ne može desiti ukoliko u to vreme budemo izbegavali velike stambene centre."

"Te nekakve atomske bombe, te nekakve hidrogenske bombe", reče Piri vrteći glavom. "Zaista ne znam šta da mislim."

Rodžer primeti kratko: "Ali ja znam. Poznajem Hagertija. On nije lagao."

"Ne smatram da se bombe isključuju sa gledišta morala", nastavio je Piri, "već sa gledišta temperamenta. Kako Englezi imaju sporu maštu bez po muke će se povinovati zakonskim merama, iako one - reći će im to zdrav razum - moraju oterati milione u smrt zbog gladi. Međutim, neposredna akcija - ubistvo u cilju samoodržanja - sasvim je nešto drugo. Teško mi je da poverujem da će Englezi ikada dovesti sebe do takvog bezizlaza."

"Do sada se ne možemo požaliti", reče Rodžer. Razvukao je usta u osmeh. "Naročito vi."

"Moja majka je bila Francuskinja", reče Piri jednostavno. "Vi prosto ne shvatate šta hoću da kažem. Ne mislim da Englezi nisu podložni nasilju. Pod odgovarajućim okolnostima ubiće svesno i čak vedrije od drugih. Ali će do samog kraja sačuvati iluziju. Tek posle toga će se boriti kao oni najdivljiji tigrovi."

"A kada ste vi prebrodili tu granicu?" upitao ga je Rodžer.

Piri se nasmešio. "Odavno: Došao sam do zaključka da je svako prijateljstvo u osnovi pitanje uzajamnog konveniranja i stvar opredeljenja."

Rodžer ga je ljubopitljivo pogledao. "Već polovinu puta smo prevalili zajedno. Valjda postoje i neke dublje veze."

"Ima saveza", odgovori Piri, "koji duže traju od drugih. Pa ipak, savezi ostaju savezi. Naš je posebno dragocen."

Žene su bile na okupu u Baklijevom automobilu. Milisent je proturila glavu kroz prozor i doviknula muškarcima:

"Vesti!"

Jedan od dva radija u kolima neprestano je bio uključen. Muškarci pridoše da čuju šta se dešava.

En reče dok su se približavali: "Ne sluti na dobro." Spikerov glas je još bio baršunast, ali i ozbiljan u isti mah.

"...pored uobičajenih vesti davaćemo vanredne biltene zavisno od potreba."

"U užem Londonu je izbilo još nekoliko pobuna, tako da su se trupe iz predgrađa prebacile u centar da bi ih savladale i ponovo uspostavile red. U južnom Londonu je organizovana masa pokušala da se probije kroz vojne barijere koje su juče podignute u duhu privremene zabrane o kretanju. U gradu vlada metež; na putu su vojna pojačanja koja treba da povrate red."

"Budući da smo mi umakli", reče Rodžer, "nemam ništa protiv da im povade creva. Biće to svakako bolje za njih."

Spiker je nastavio: "Stižu izveštaji o daleko ozbiljnijim neredima u severnoj Engleskoj. Kaže se da su izbile pobune u više velikih gradova, među koje spadaju Liverpool, Mančester i Lids. Sa Lidsom su pokidane sve zvanične veze."

"Lids?" uzviknu Džon. "To je već manje dobro."

"Vlada je", produžio je spiker, "dala sledeću izjavu: Imajući u vidu neredne koji su izbili u izvesnim oblastima, skreće se pažnja javnosti da oštre protivmere mogu stupiti na snagu. Ukoliko mase i dalje nastave da vrše nasilja, postoji stvarna opasnost da zemlja padne u anarhiju; stoga je vlada odlučna u nastojanju da izbegne takvo stanje po svaku cenu. Dužnost svakog pojedinačnog građanina je da mirno obavlja svoj posao, kao i da se pridržava naredbi policijskih i vojnih vlasti kojima je stalo do očuvanja reda. Ovim je završen najnoviji bilten."

Zatim se sa kino-orgulja začula pesma 'Medvedići na pikniku'; En je utišala radio tako da se jedva mogao čuti.

Rodžer reče: "Ako budemo vozili cele noći, mogli bismo stići do doline ujutro. Nimalo mi se ne dopada sve ovo što smo čuli. Izgleda da se Lids oteo. Zato mislim da je pametnije putovati, dok nam je to moguće."

"Vrlo malo smo spavali prošle noći", reče Džon. "Noćna vožnja preko Mosdejla nije prijatna ni pod najpovoljnijim okolnostima."

"En i Milisent nas mogu smeniti za volanom", istakao je Rodžer.

En na to reče: "Ali, koliko se sećam, Olivija ne zna da vozi?"

"Ne brinite za mene", odgovori Rodžer. "Poneo sam sobom svoj benzendrin. U stanju sam da ostanem budan dva pa i tri dana, ako je potrebno."

Piri se umeša: "Dozvolite mi da predložim sledeće: što pre treba napustiti Vest Rajding. Slažete li se? Posle toga možemo odlučiti da li ćemo produžiti dalje ili ne."

"U pravu ste", reče Džon, "tako ćemo i postupiti." Dečaci su im sa vrha zemljanog nasipa dovikivali, mašući rukama prema nebu. Slušajući njihove povike začuli su buku avionskih motora koji su se približavali. Očima su preletali preko čistog neba. Avioni su se ukazali čim su izbili iznad vrzine koja je ovičavala krajeve zemljanog nasipa. Bili su to teški bombarderi, koji su leteli u pravcu severa na visini ne većoj od tri do četiri hiljade stopa.

Nemo su ih posmatrali, sve dok se nisu izgubili iz vidokruga; osećali su se kao da ih obuzima drhtavica. Ni zvuk avionskih motora ni uzbuđeni žagor dečaka nisu mogli poremetiti ledenu tišinu njihovih misli.

"Lids?" prošaputala je En kada su avioni iščezli.

Niko, u prvi mah, nije reagovao na njen uzvik. Najzad je Piri progovorio; glas mu je, kao i uvek, bio miran i imao preciznu modulaciju:

"Verovatno. Mada, razume se, postoje i druga objašnjenja. U svakom slučaju mislim da moramo krenuti, slažete li se?"

Pre nego što su upalili motore Dejvi se smestio pored Stiva i Spuksa u sitroenu koji je preuzeo vođstvo. Za njim je išao Ford, dok je Džonov vokshol, u kome su se osim njega sada nalazile samo Meri i En, bio zaštitnica.

Donkaster je bio odsečen, ali su okolišni putevi bili sasvim prohodni. Kako je upala u mrežu sve većeg broja vojnih vozila, mala kolona je zaobilaznim putem skrenula ka severoistoku kroz niz mirnih sela. Putovali su preko doline Jork; zemlja je u tom kraju bila sasvim ravna, a sela raštrkana i bogata. Tek kada su ponovo izbili na Severnu autostradu, zaustavila ih je jedna vojna patrola.

Na njenom čelu se nalazio neki narednik. Bio je Jorkširac, verovatno rodom iz tih krajeva. Pogledao je Rodžera blagonaklono:

"Autostrada broj 1 je zatvorena, sem za vojna vozila, gospodine."

Rodžer ga je upitao: "A zašto?"

"Nešto se zbiva u Lidsu. Dokle nameravate da putujete?"

"Do Vestmuerlenda."

Zavrteo je glavom, ali sa izrazom čoveka koji pre saoseća sa mukom svog sagovornika, nego što je odbacuje. "Da sam na vašem mestu, ja bih se vratio okolo-naokolo do puta koji vodi za Jork. Ako ga presečete pred samim ulazom u Selbi, stići ćete do Todkastera preko Torp Voloubija. Samo bih na svaki način izbegavao Lids."

Rodžer reče: "Kruže neke čudne glasine."

"I ja bih tako rekao", odgovorio mu je narednik.

"Pre nekoliko časova videli smo avione kako lete u ovom pravcu", nastavio je Rodžer. "Bili su to bombarderi."

"Tačno", reče narednik. "Preleteli su iznad samih naših glava. Uvek mi je milije da sam u prirodi, kada se takva čuda pojave u vazduhu. Smešno je to, zar ne - da se čovek nelagodno oseća kada mu se avioni njegove rođene zemlje nađu nad glavom? Preleteli su, jakako. Bilo kako bilo, pametnije je da se klonite Lidsa."

"Hvala", reče Rodžer, "poslušaćemo vas."

Njihov konvoj se okrenuo za devedeset stepeni i uputio natrag. Drum kojim su došli odveo bi ih na jug; zbog toga su skrenuli prema severoistoku i izbili na puste seoske puteve, dok su vojna vozila ostavili za sobom.

En reče: "Ljudski um nije u stanju do kraja da shvati sve ovo, ili se meni tako čini? Bilteni, vojne patrole - sve to spada u jednu vrstu stvari. Ali ovo je nešto drugo: letnje veče u prirodi u istoj prirodi koja tu od vajkada postoji."

"Samo je nešto malo ogolela", reče Džon. Pokazao je rukom na žive ograde bez ijednog lista.

"Ipak, čini mi se, to nije dovoljan razlog", reče En, "da se opravdaju glad, bekstva, ubijanje, atomske bombe..." dvoumila se da li da nastavi; muž je pogleda, "...i činjenica da neko odbije da sa sobom povede dečaka na sigurno mesto."

Džon reče: "Naši motivi su sada razgolićeni. Moraćemo da naučimo da živimo sa njima takvim kakvi jesu."

En reče sa strašću: "Želela bih da smo već tamo. Želela bih da stignemo u dolinu i da David zatvori kapiju za nama."

"Sutra, nadam se."

Put kojim su vozili nezgodno je krivudao preko terena ispresecanog vrzinama. Zbog toga su zaostali iza druga dva automobila - Piri je Ford, koji je bio zapanjujuće pokretljiv, u stopu je pratio Citroena. Kad se vokšol približio skretničarskoj kućici koja se nalazila uvučena malo dalje od puta, rampa je počela lagano da se spušta.

Dok je kočio Džon reče: "Do đavola! Deset minuta ćemo morati da čekamo samo da se voz pojavi na vidiku; dobro znam kakve su rampe u unutrašnjosti. Mislim se, da li bismo uz napojnicu od pet šilinga mogli da ga ubedimo da nas pusti."

Izišao je iz automobila i stao da zaviruje tu i tamo. Desno se, kroz otvor u visokoj živoj ogradi, ukazivao simetričan lanac ogolelih brda koja su jasno nagoveštavala da se u blizini nalazi ugljenokop. Nagnuo se preko rampe da baci pogled duž šina. Nije bilo ni traga od dima, iako su se šine pružale u miljama dugoj pravoj liniji u oba pravca. Uputio se do skretničarske kućice i viknuo.

"Hej, ima li koga?"

Niko nije odgovarao. Viknuo je ponovo i ovoga puta je čuo nešto, ali nije mogao da razabere nijednu reč. Odnekud iz kuće dopirali su šumovi kao kada se neko bori da dođe do vazduha i grca.

Pogledao je kroz prozor koji je bio okrenut prema drumu i nije video ništa. Zaobišao je kuću da bi zavirio kroz drugi prozor koji je bio okrenut prema šinama. Čim je bacio pogled, postalo mu je jasno šta znače šumovi. Jedna žena je ležala nasred poda. Odelo joj je bilo pocepano i videli su se tragovi krvi na njenom licu; jedna noga joj je bila podvijena ispod tela. Čitava soba je bila ispreturana - fioke izvučene, a zidni sat razmrskan.

Prvi put u životu ugledao je tako nešto u Engleskoj, mada je u Italiji za vreme rata nailazio na slične prizore. Tragovi pljačkaša... i to tu, u pitomoj Engleskoj. Neočekivana pojava ovog užasa na tako udaljenom mestu govorila je jasnije od vojnih patrola i bombarderskih eskadrila da je katastrofa neopozivo nastupila.

Još je kroz prozor posmatrao prizor, kada ga jedna misao prostreli i prenu. Rampa... Ova žena leži ovde, možda umire, a ko je onda zatvorio rampu? I zašto? Sa mesta na kome je stajao nije mogao videti ni put ni automobil. Naglo se okrenuo i istog časa čuo En kako vrišti.

Oprčao je oko skretničarske kućice. Vrata na automobilu su bila otvorena, a unutra se vodila borba i gušanje. Video je En kako se rve sa jednim čovekom na prednjem sedištu; drugog čoveka je ugledao pozadi, ali ne i Meri.

Ostala mu je jedina nada, razmišljao je, da ih iznenadi. Sve oružje se nalazilo u kolima. Brzo se osvrtao oko sebe tražeći ma šta čime bi mogao da se brani; pored trema skretničarske kućice ugledao je komad grubog drveta. Sagao se da ga podigne. Dok je to činio čuo je muški smeh iz neposredne blizine, iza svojih leđa. Kada se ponovo uspravio pogled mu se srete sa pogledom nepoznatog čoveka koji ga je vrebao u senci trema; istog trenutka ovaj ga je iz sve snage raspalio cepanicom po glavi.

Pokušao je da vikne za pomoć, ali su mu reči zapele u grlu; posrnuo je i pao.

Neko mu je prao glavu. Najpre je ugledao maramicu i na njoj tamne mrlje usirene krvi; a zatim je prepoznao Olivijino lice.

Ona reče: "Džoni, da li vam je sada bolje?"

"En?" progovori on, "Meri?"

"Lezite mirno:" Viknula je: "Rodžere, osvestio se!"

Rampa je bila podignuta. Citroen i Ford su se nalazili parkirani na drumu. Trojica dečaka su sedela na zadnjem sedištu Citroena i posmatrala šta se zbiva; zbog preneraženosti, zamrlo je njihovo uobičajeno ćaskanje. Rodžer, Milisent i Piri su izlazili iz skretničarske kućice. Rodžer je bio sav mračan u licu, dok se na Piri jevom ocrtavala uobičajena hladnoća.

Rodžer upita: "Šta se to dogodilo, Džoni?"

Ispričao im je; glava ga je bolela; osećao je snažnu telesnu potrebu da legne i zaspi.

Rodžer reče: "Po svoj prilici proveo si u nesvesti oko pola časa. Kada smo te izgubili, nalazili smo se na onom drugom putu koji vodi za Lids."

Piri reče: "Po mojoj oceni pljačkaši su mogli da prevale dvadeset milja za pola časa na ovakvom terenu. A to znači da krug mora biti prilično veliki. I štaviše, biva sve veći. Ovaj kraj je ispresecan gustom mrežom puteva."

Olivija mu je obavijala zavoj oko jedne strane glave; mada je pritisak bio blag, bol je postao daleko jači.

Rodžer ga je pogledao stojeći mu nad glavom: "Šta misliš Džoni - šta da se preduzme? Odluka se mora brzo doneti."

Nastojao je da prikupi rasute misli.

Najzad reče: "Da li biste pristali da sa sobom povedete Dejvija? Bio bih vam mnogo zahvalan na tome. Znaite put, zar ne?"

Rodžer upita: "A ti? Šta ćeš ti raditi?"

Džon je ćutao. Setio se Pirijevih reči. Postoje izuzetno slabi izgledi da će ih naći. A čak i da ih nađe...

"Kada biste mi ostavili samo jednu pušku", rekao je, "sa njima je otišlo i sve oružje."

Rodžer reče blago: "Čuj me, Džoni, ti se nalaziš na čelu naše ekspedicije. Odluke koje donosiš nećeš sprovesti samo ti već i svi mi."

Džon je odmahnuo glavom. "Ako se najkasnije do večeras ne probijete do severnog Rajdinga, možda vam to više nikad neće poći za rukom. Ja ću se već snaći."

Piri se bio malo udaljio od njih dvojice; posmatrao je nebo nekako zanet.

"Da", reče Rodžer, "ti ćeš se već snaći! Ko, do đavola, zamišljaš da si - srećna kombinacija Napoleona i nadčoveka? Koje prevozno sredstvo nameravaš da koristiš, možda krila?"

Džon odgovori: "Ne znam da li biste mogli svi da se zgurate u sitroen... molio bih vas da mi ostavite ford..."

"Mi putujemo kao grupa", rekao je Rodžer. "Ako ti hoćeš da se vratiš, povedi i nas." Zastao je. "Ona žena tamo je mrtva dužni smo da ti to kažemo."

"Povedite Dejvija", reče Džon, "i to je sve."

"Neuračunljiva budalo!" reče Rodžer. "Da li misliš da bi mi Olivija dozvolila da te ostavim, čak i kada bih ja to želeo? Naći ćemo ih. Do đavola sa slabim izgledima."

Piri se osvrtao oko sebe blago žmirkajući. "Da li ste doneli odluku?" upitao je.

Džon reče: "Čini mi se da je odluka već donesena u moje ime. Smatram da je došao trenutak kada savez prestaje da važi, g. Piri? Na mapi sam vam naznačio mesto na kome se nalazi dolina. Daću vam i pismo za mog brata, ako želite. Možete mu reći da smo se usput zadržali."

"Razmišljao sam o svemu što se dogodilo", rekao je Piri. "Dozvolite mi da iznesem svoje mišljenje bez uvijanja: bode mi oči činjenica što su tako brzo pobjegli odavde."

Rodžer reče oštro: "Zašto?"

Piri je glavom pokazao skretničarsku kućicu. "Tamo su proveli više od pola časa."

Džon jedva izgovori: "Pomišljate na - otmicu?"

"Da. Čini mi se da se stvar može ovako objasniti: pretpostavili su da naša tri automobila zajedno putuju, pa su namerno presekli put zaostalim kolima. Stoga im je bilo stalo da se što pre izgube iz ove okoline, bojeći se da se prva dva automobila ne vrate tragajući za trećim."

"Da li nam to može pomoći na neki način?" upitao, je Rodžer.

"Mislim da može", odgovorio je Piri. "Oni su se morali ukloniti odavde. Znamo da su automobil okrenuli natrag ka Severnoj autostradi, na osnovu toga što su za sobom ostavili spuštenu rampu. Isto tako, uveren sam, da neće voziti skroz do Severne autostrade, a da se ponovo ne zaustave."

"Ponovo zaustave?" ponovio je Džon.

Iako je Rodžerov izraz lica bio neprobojan, video je da je on shvatio šta Piri hoće da kaže. Odmah zatim ga je i sam razumeo.

S mukom je stao na noge.

Rodžer reče: "Još nam ostaje nekoliko stvari koje se moraju raščistiti. Postoji preko desetak bočnih puteva između mesta na kome se sada nalazimo i autostrade broj 1. Sem toga, ne smete smetnuti s uma da će oni biti oprezni na zvuk automobilskih motora. Moraćemo tragati za njima pojedinačno - i to pešice."

Očajanje je ponovo obrvalo Džona. On reče:

"Dok se budemo bavili time..."

"Ako nasumce jurnemo prvim bočnim putem", reče Rodžer, "daćemo im upravo onoliko vremena koliko im je potrebno da umaknu."

Dok su se ćutke vraćali ka mestu na kome su bili parkirani njihovi automobili, Spuks je promolio glavu kroz prozor pored zadnjeg sedišta u sitroenu. Glas mu je bio tanak i veoma visok. On reče:

"Neko je kidnapovao Dejvijevu mamu i Meri?"

"Jeste", odgovori Rodžer.

"Ukrali su i vokshol?"

Rodžer odgovori: "Da; ćuti, Spuks. Moramo da smislimo šta da radimo."

"Ako je tako, lako ćemo ih naći!" reče Spuks.

"Hoćemo, naći ćemo ih", primeti Rodžer. Seo je na vozačko mesto i spremao se da okrene kola. Džon je još bio ošamućen. Piri je pre ostalih upitao Spuksa:

"Lako? Kako to misliš?"

Spuks je pokazao prstom put kojim su došli. "Pomoću traga koji ostavlja ulje."

Rodžer, Piri i Džon pogledaše dole u sloj izdrobljenog kamenja pomešanog sa katranom kojim je bio prevučen put. Jedva da se na njemu moglo išta razaznati, pa ipak su mestimice duž puta primetili mrlje ulja.

"Baš smo slepi!" uzviknuo je Rodžer. "Kako to nismo videli? Samo, možda ovaj trag uopšte ne ostavlja vokshol. Pre će biti fordov."

"Nije tačno", insistirao je Spuks. "Mora biti voksholov. Ostavio je veliku mrlju tamo gde je bio parkiran."

"Gospode bože!" povika Rodžer. "Šta si bio u školi - vođa izvidnika?"

Spuks odmahnu glavom. "Nisam uopšte bio skaut. Ne volim da kampujem."

Rodžer reče oduševljeno: "Imamo ih! Uhvatićemo te kopilane! Izvini zbog ovog poslednjeg izraza, Spuks."

"Ne mari ništa", odgovori Spuks prijazno. "Iz prve sam shvatio o čemu je reč."

Na svakoj raskrsnici su zaustavljali automobile i tragali za mrljama ulja. Bile su jedva primetne, tako da su morali izlaziti iz kola da bi ih uočili. Kod treće raskrsnice put koji se odvajao vodio je pokraj jednog sela; tu je i trag skretao udesno. Na saobraćajnom znaku je pisalo: Norton 1 1/2 milja.

"Mislim da smo na sigurnom tragu", reče Rodžer. "Kako bi bilo da pokušamo da jedna naša kola velikom brzinom krenu ovim putem. Ako ih ona pređu, ostaje nam još jedan automobil, tako da od

njih možemo napraviti sendvič. Mislim da se moraju nalaziti negde na pola puta do sledećeg sela. Od ovog ovde su bezobzirce pobešli."

"Plan nije loš", reče Piri zamišljeno. "Samo ne smemo izgubiti iz vida da će se oni verovatno braniti. U voksholu imaju automatsku pušku, običnu pušku i revolver. Možda će nam biti teško da im se približimo, a da ne povredimo g-đu Kanstens i Meri."

"Postoji li još kakav predlog?"

Džon je pokušavao da smisli nešto, ali je sav bio ispunjen bolnom mržnjom i raspinjao se između neke vrste nade i očajanja.

Piri reče: "Nalazimo se u ravnici. Kada bi se jedan od nas uspuzao uz onaj hrast tamo, možda bi mogao da ih pronađe pomoću teleskopa."

Hrast je stajao pored samog puta. Rodžer ga je pažljivo odmerio. "Poduprite me da se dokopam prve grane, a posle ću se, nadam se, već nekako snaći."

Lako se uspuzao uz drvo; morao je visoko da se popne da bi pronašao otvor u lišću kroz koji se pružao vidik. Jedva su ga mogli videti odozdo. Iznenada je uzviknuo:

"Eno ih!"

Džon je povikao: "Gde su?"

"Okolo tri četvrti milje udaljeni odavde. Sklonili su se na jednu njivu sa leve strane puta. Odmah silazim."

Džon upita: "A En - a Meri?"

Rodžer se smandrljao niz drvo, skočivši sa najniže grane. Izbegavao je da pogleda Džona u oči.

"Video sam i njih."

Piri reče razmišljajući: "Sa leve strane puta. Da li su se duboko povukli na njivu?"

"Nalaze se daleko od prolaza - ali odmah iza žive ograde. Ako budemo hteli da im priđemo pravo s puta, moraćemo ići na slepo."

Piri je prišao svom fordu. Vratio se sa teškom sportskom puškom u ruci; za nju se bio opredelio.

On reče: "Da prevalim tri četvrti milje - potrebno mi je deset minuta. Po isteku tog vremena vi ćete sitroenom dojuriti za mnom i zaustaviti se par stotina jardi iznad mesta na kome se oni nalaze. Opalícete dva, tri metka, ali ne na njih, već duž puta. Pretpostavljam da će posle toga zauzeti položaj kakav želim."

"Deset minuta!" uzviknu Džon.

"Želite li da ih izbavimo žive?" reče Piri.

"Ali šta - ako se lupeži izgube pre nego što mi stignemo?"

"Čućete ih, ukoliko to pokušaju. Moraće da nadignu priličnu buku dok se budu izvlačili iz njive. Čim čujete motor gonite ih sitroenom i ne ustežite se da pucate na njih." Zastao je dvoumeći se.

"Shvatate li me, gotovo je sigurno da u tom slučaju neće sa sobom povesti vašu ženu i kćer."

Piri je lako i neodređeno klimnuo glavom, a zatim krenuo niz put. Malo dalje naišao je na jednu rupu u živoj ogradi i provukao se kroz nju.

Rodžer je gledao na svoj sat. "Moramo se pripremiti," rekao je. "Olivija, Milisent - vi ćete preći sa dečacima u ford. Hajdemo, Džoni."

Džon je seo pored njega na prednje sedište sitroena. Bolno je razvukao usne u osmeh.

"Odlično ovo vodim, zar ne?"

Rodžer ga pogleda iskosa. "Smiri se, čoveče. Treba da si srećan što si pri svesti."

Džon je osetio kako mu se nokti zarivaju u sedište automobila.

"Svakog trenutka..." zausti on. "Prljave svinje! Gospode bože, znam da En teško pati, ali Meri..."

Rodžer je ponovio: "Smiri se, čoveče." Još jednom je pogledao na sat. "Ako bude sreće, našim

prijateljima sa druma ostalo je još samo devet minuta života."

Jedna misao se preplitala sa ostalim mislima koje su proizvoljno i neočekivano prolazile kroz Džonovu glavu; najzad je uspeo da se izrazi:

"Upravo smo prošli pored telefonske govornice. Nikom nije palo na pamet da pozove policiju."

"Čemu to?" rekao je Rodžer. "Javna bezbednost više ne postoji. Sada je i to privatna stvar."

Vrhovima prstiju je dobio po volanu. "Podjednako kao i osveta."

Preostali deo vremena nisu progovorili ni reči. I dalje ćuteći Rodžer je upalio motor i dao gas, jurili su između živih ograda. Kako se Citroen kretao najvećom mogućom brzinom duž uzanog puta, dizao je veliku galamu. Za manje od jednog minuta projurili su pored prolaza koji je vodio na njivu, i u magnovenju ugledali vokshol parkiran iza žive ograde. Put se u pravoj liniji produžavao još pedesetak jardi. Rodžer je snažno zakočio ispred krivine i postavio automobil popreko da bi što bolje zakrčio put.

Džon je naglo otvorio vrata sa svoje strane. U ruci je držao automatsku pušku iz Rodžerovih kola; naslonivši se na karoseriju Citroena, opalio je samo nekoliko metaka. U mirno letnje popodne pucnji su odjeknuli kao kada strele udare o štit. A zatim su sa izvesne razdaljine doprla tri druga pucnja. Posle toga je nastala tišina.

Rodžer je i dalje sedeo u automobilu. Džon mu reče:

"Provući ću se kroz ogradu. A ti bolje ostani ovde."

Rodžer se saglasio, klimnuvši glavom. Živa oграда je bila gusta, ali je Džon snažno krčio sebi put, dok su mu bodlje crnoga gloga paralelno kožu. Pogledom je obuhvatio njivu. Po zemlji su bila prostrta ljudska tela. Na drugom kraju je video Pirijsa kako mirno korača, spretno noseći svoju pušku ispod ruke. Džon oslušnu i ču kako neko ječi. Stao je da trči, dok su mu se noge klizale i iskretale preko porane njive.

En je držala Meri u naručju sedeći na zemlji pored automobila. Obe su bile žive. Ječanje koje je maločas čuo dolazilo je od trojice pljačkaša koji su ležali u neposrednoj blizini. Kada se Džon približio, jedan od njih - žilavi čovečuljak uzana lica koje je pokrivala čekinjasta crvena brada - stade da se diže. Jedna ruka mu je mlitavo visila, ali je u drugoj držao revolver.

Džon je spazio kada je Piri podigao svoju pušku, hitro, ali bez žurbe. Zatim je odjeknulo nekoliko metaka puške sa prigušivačem, i čovek je pao uz krik bola. Ptica, koja je bila sletela na živu ogradu posle prvih pucnjeva, ponovo je uzletela klepećući krilima prema čistom nebu. Džon je doneo čebad iz automobila i pokrio En i Meri koje su i dalje ostale na istom mestu. A zatim reče šapatom, kao da se boji da će im i sam ljudski govor uvećati bol:

"Drage En - Meri - sada je sve prošlo."

Nisu mu odgovorile. Meri je tiho jecala. En pogleda svog muža, pa se okrete na drugu stranu.

Piri je prevalio i nekoliko preostalih jardi. Ritnuo je čoveka koji mu je bio najbliži, bez strasti, ali precizno. Čovek ciknu, a zatim ponovo počeo da ječi.

U tom trenutku se pojavio Rodžer sa revolverom u ruci; pravo sa puta prošao je kroz otvor u živoj ogradi. Pažljivo je posmatrao prizor, pogled mu je brzo prešao sa šćućurene ženu i devojčicu na tri ranjena čoveka. Zatim se obratio Pirijsu.

"Ovoga puta posao nije obavljen tako besprekorno kao prošlog", primetio je on.

"Došao sam do zaključka", reče Piri - njegov glas, kao i sam prizor nesreće i krvi u kome je on odigrao svoju ulogu nalazili su se u potpunom neskladu sa mirnim letnjim pejzažem - "da grešnici nemaju prava da umru tako brzo kao nevini. Čudna misao, zar ne?" Zatim se zagledao u Džona. "Po meni vi imate pravo na egzekuciju."

Jedan od trojice pljačkaša bio je ranjen u kuk. Ležao je u neobično iskrivljenom položaju, šakom

pritisakujući ranu. Lice mu je bilo skvrčeno, kao u deteta, puno bora koje su izražavale bol i jad. Pa ipak je pratio ono što je Piri govorio. Pogledao je Džona sa izrazom životinjskog preklinjanja.

Džon je okrenuo glavu. Rekao je: "Vi ga dokrajčite."

Potišten i obuzet nekim ravnodušnim čuđenjem razmišljao je: nekada bi se u ovakvom slučaju morao voditi proces. Danas je zakon proizvoljno izgovorena reč na oranici i dokazana puškama.

Svoju želju nije uputio nikom posebno. Pogledao je En i Meri, a zatim čuo repetiranje Rodžerovog revolvera, jedanput; pa drugi put; pucnje je propratio dubok uzdah koji je označavao kraj jedne agonije. Tada En uzviknu:

"Rodžere!"

Rodžer joj se obrati blagim glasom: "Molim, En."

En je nežno spustila Meri na zemlju i stala na noge. Škripala je zubima da savlada bol; Džon joj pritrča da joj pomogne. Još mu je automatska puška bila prebačena preko ramena. Pokušao je da odvrati svoju ženu kada se mašila za nju, ali mu je ona istrže iz ruku.

Dvojica su bila mrtva. Treći, još živ, bio je čovečuljak ranjen u kuk. En je posrćući napravila nekoliko koraka i stala pored njega. On podiže pogled prema njoj; Džon je video kako se na njegovom licu pored izraza straha i mučnog bola počela da rađa nada.

On progovori: "Oprostite, gospođo, oprostite mi."

Govorio je upadljivim jorkširskim akcentom. To ga podseti na jednog šofera iz njegovog nekadašnjeg voda, za vreme rata u severnoj Africi, koji je govorio istim dijalektom; bio je to veseli mali debeljko koga je bomba raznela pred samom Bizertom.

En je podigla pušku. Čovek je kriknuo:

"Ne, gospođo, ne! Ja sam otac..."

Enin glas je bio hladan. "Ne činim ovo zbog sebe", reče.

"Već da osvetim svoju kćer. Kada si... zaklela sam se da ću te ubiti, ako mi se ukaže prilika."

"Ne! Ne smete to učiniti. To je ubistvo!"

S mukom je otkočila automatsku pušku. On je s nevericom i razrogačeno posmatrao šta radi; kada su meci počeli da mu paraju telo, oči su mu i dalje bile široko otvorene. Vrisnuo je jednom, možda dvaput i zanemio. Ona nije prestajala da puca sve dok se šaržer nije ispraznio. Posle toga je nastala relativna tišina, koju su jedino prekidali Merini jecaji.

Piri reče mirno: "Odlično ste to izveli, g-đo Kanstens. Savetujem vam da se sada malo odmorite, dok mi budemo izvlačili kola na put."

Rodžer reče: "Ja ću ih izvući."

Ušao je u vokshol i naglo ih skrenuo. Zadnji točak je prešao preko tela jednog od pljačkaša. Proterao je kola krzo otvor u živici, a zatim ih isterao na put. Doviknuo je ostalima:

"Dovedite ih, u redu?"

Džon je uzeo u naručje svoju kćer i odneo je do automobila. Piri je pomogao Džonovoj supruzi. Kada su obe bile smeštene u kola, Rodžer je nekoliko puta pritisnuo sirenu. A zatim je izašao iz automobila, rekavši Džonu:

"Preuzmi volan. Moramo se što pre ukloniti odavde možda su pucnji privukli nečiju pažnju. Sem toga, Olivija treba da ukaže pomoć En i Meri."

Džon je pokazao rukom na njivu. "A oni?"

Još su kroz otvor u živici mogli videti tri leša opružena na mrkoj zemlji. Muve su već bile počele da sleću na njih. Rodžer se iskreno iznenadio. "Šta ćemo sa njima?"

"Zar ih nećemo sahraniti?"

Piri se suvo zacereka. "Bojim se da nećemo imati vremena za takvo delo milosrđa."

U tom trenutku je stigao ford iz koga je izašla Olivija i pohitala ka En i Meri. Piri se uputio da zauzme njeno mesto za volanom.

Rodžer reče: "Nema nikakvog smisla da ih sahranjujemo. I bez toga smo izgubili u vremenu. Vozi sve do iznad Todkastera, važi?"

Džon je potvrdno klimnuo glavom. Piri im doviknu:

"Ja ću biti zaštitnica."

"Odlično", reče Rodžer. "A sad napred."

Todkaster se nalazio na granici između dve oblasti; podsećao je na grad koji očekuje invaziju; u isti mah je bio preplašen i uzbuđen. Napunili su rezervoare benzinom; vlasnik garaže se zagledao u novac kojim su mu platili kao da razmišlja o njegovoj vrednosti. U Todkasteru su nabavili i novine. Bio je to primerak 'Jorkšajer Ivning Presa' - na njemu je bila odštampana cena od 3 penija, a naplaćeno im je 6, i to bez ikakvog izvinjenja. Vesti u novinama su bile identične sa vestima koje su čuli preko radija; jednoličan i svečan ton zvanične izjave jedva da je skrivao prizvuk straha.

Napustili su Todkaster i zaustavili automobile na seoskom putu, nedaleko od glavnog drumu. U gradu su bili napunili termose vodom, dok su u pogledu hrane zavisili od starih zaliha. Meri se u međuvremenu povratila; popila je čaj i pojele koji zalogaj mesa iz konzerve koju su otvorili. Ali je En odbijala ma šta da pojede ili popije. Sedela je utonula u neizmerno ćutanje - da li zbog bola, srama ili razmišljanja o svom gorkom trijumfu, Džon nije bio u stanju da objasni. U početku je pokušavao da je podstakne na razgovor, ali ga je Olivija tiho odvratila od toga.

Sitroen i vokshol su bili parkirani jedan uz drugi i tako zauzimali svu širinu uzanog puta; tri porodice sve su zajedno obedovale u ova dva automobila. Radio je tiho tandrkao - emitovao je prikaz nekakvog predavanja o mavarskoj arhitekturi. Gotovo bi se pomislilo da je reč o parodiji na čuvenu britansku ravnodušnost. Nije isključeno da je u tom cilju ova emisija i stavljena na program; ali je stanje takvo, razmišljao je Džon, da se ne može lako zamagliti.

Čitanje je tako naglo prekinuto da su svi najpre pomislili: radio se pokvario. Rodžer je dao znak Džonu i ovaj je uključio aparat u svojim kolima; ali se i dalje ništa nije čulo.

"Nešto nije u redu kod njih", reče Rodžer. "Još sam gladan. Šta misliš, da li da žrtvujemo još jednu konzervu, šefe?"

"Možda bismo mogli", odgovori Džon, "ali tek kada napustimo Vest Rajding. Bolje ne sada."

"Razumem", reče Rodžer. "Pomeriću u desno jednu rupicu na kaišu."

Odjednom se ponovo začuo spikerov glas na oba radija u isti mah; činio se veoma jak. Naglasak nije bio sasvim onakav kakav bi se mogao očekivati od spikera BBC - bio je to malo doteran kokni. U glasu su se u isti mah osećali ljutina i prestrašenost:

"Govori Izvanredni komitet građana u Londonu. Preuzeli smo radio-stanicu BBC. Ostanite pored svojih aparata, jer ćemo kroz koji čas emitovati specijalni kominike. Ostanite pored svojih aparata. Dok kominike ne bude gotov, slušaćete signal radio-stanice. Molim ostanite pored svojih aparata."

"Gle ti njih!" reče Rodžer. "Izvanredni komitet građana, tako rekoše? Čemu, majku im njihovu pokvarenu, trošiti snagu na revolucije u ovakva vremena?"

Olivija ga iz drugog automobila pogleda prekorno. On reče prilično glasno:

"Ne brini za dobar odgoj dece. Više nije važno da li će otići u Itn ili Borstal. Biće proizvođači krompira, ma kako se besprekorno ponašali za stolom."

Stali su da emituju najavljeni radio-signal: melodično zvonjenje zvona na crkvi Bon Bels, što je potpuno odudaralo od postojećeg stanja. En podiže oči; Džon joj uhvati pogled. Ovo skladno preplitanje zvukova povelu ih je unazad kroz njihovu prošlost sve do detinjstva - za trenutak su bili nevinna deca u svetu izobilja.

On reče tek toliko glasno da bi ga samo ona mogla čuti: "Neće uvek biti ovako."

Ona ga ravnodušno pogleda: "Zbilja?"

Novi glas je više odgovarao glasu radio spikera, ali se ipak videlo da ne govori profesionalac.

"Ovde London. Sada ćete čuti prvi kominike Izvanrednog komiteta građana.

Izvanredni komitet građana preuzeo je upravu nad Londonom i šest okolnih grofovija zbog sramne

izdaje bivšeg predsednika vlade Rejrnonda Velinga. Imamo neoborive dokaze da je ovaj čovek, čija je dužnost bila da štiti svoje sugrađane, kovao dalekosežne planove za njihovo uništenje:

Evo činjenica:

Zalihe hrane su očajno male. Više nam neće stizati žito, meso niti prehrambeni proizvodi bilo koje vrste iz prekomorskih zemalja. Isključivo zavisimo od useva koje smo u stanju da uberemo na svojim njivama i od riba koje ćemo uloviti u svojim vodama. Do nastalog stanja došlo je stoga što se protiv-virus odgajan sa ciljem da uništi virus Čung-Li koji napada trave pokazao bezuspešnim.

Pošto je saznao za to, Veling je izložio svoj plan koji će potom odobriti vlada; zbog toga svi članovi kabineta zajedno snose odgovornost za ovaj plan. Veling je izabran za predsednika vlade samo da bi ga mogao sprovesti u delo. Plan se sastojao u tome da britanski avioni bace atomske i hidrogenske bombe na glavne gradove u zemlji. Proračunato je da će, ako se polovina stanovništva naše zemlje poubija na ovaj način, biti moguće ishraniti preostalu polovinu."

"Blagi bože!" uzviknu Rodžer. "Ne dižu prašinu tek onako, već su uskovitlali čitav orkan."

"Građani Londona", nastavio je glas najavljiivača, "odbijaju da veruju da će Englezi pristati da sprovedu u delo Velingov plan masovnog ubijanja. Apelujemo na vazduhoplovne snage koje su u prošlosti branile ovaj grad od neprijatelja da ne krvave ruke krvlju nevinih. Ne samo što bi se takvim zločinom okaljali njegovi izvršiooci, već i deca njihove dece hiljadu godina unapred.

Poznato nam je da su Veling i ostali članovi ovog gnusnog kabineta pobešli u jednu vazduhoplovnu bazu. Molimo vazduhoplovne snage da ih predaju, kako bi bili izvedeni pred narodni sud pravde.

Umoljavaju se svi žitelji našeg glavnog grada da sačuvaju prisustvo duha i ostanu na svojim mestima. Ograničenja koja je nametnuo Veling, a koja se odnose na putovanja van okvira grada, sada više nemaju zakonsku niti bilo koju drugu vrednost, ali se ipak pozivaju građani da ne pokušavaju da beže iz Londona u paničnom strahu. Izvanredni komitet preduzima mere za prikupljanje krompira, ribe i sve druge raspoložive hrane koja će se zatim transportovati u London gde će biti pravilno racionirana. Kada bi naši građani pokazali duh Denkerka, mi bismo uspešli. Moramo računati sa teškoćama; ali ćemo ipak uspeti."

Nastala je pauza. Zatim je glas produžio:

"Ostanite pored svojih aparata da biste mogli čuti sledeće specijalne kominikee. U međuvremenu ćete slušati muziku sa gramofonskih ploča."

Rodžer je ugasio svoj radio. "U međuvremenu", rekao je, "slušaćete muziku sa gramofonskih ploča. Sve do sada nisam verovao u bajku o Neronu i njegovoj violini."

Milisent Piri reče: "Znači - istina je ono što ste rekli."

"Ako ništa drugo", dodade Piri, "sada je ta vest dobila široke razmere. A to manje-više izlazi na isto, zar ne?"

"Oni su poludeli!" razvika se Rodžer. "Oni su potpuno, halucinantno, neizlečivo ljudi. Veling se sada mora previjati kao crv."

"Bio bi red", reče Milisent prezrivo.

"Zbog njihove neefikasnosti", objasnio je Rodžer. "Zar se tako vode poslovi! Dajem glavu da je Izvanredni komitet trijumvirat koji sačinjavaju jedan profesionalni anarhist, jedan sveštenik i jedna levo nastrojena učiteljica. Samo takav koktel je u stanju da pokaže toliko nepoznavanje osnovnog ljudskog držanja."

Džon reče: "Trude se da zauzmu pošten stav."

"To je upravo ono na šta mislim", odgovori Rodžer. "Svestan sam da govorim sa uzvišenog pijedestala mudrosti bivšeg visokog činovnika za javna pitanja, ali ne morate imati mnogo iskustva sa

humanošću masa da biste znali da nikada nije preporučljivo, a često je i porazno, biti pošten pred masama."

"U ovom slučaju će doživeti poraz", reče Piri.

"Gorka je to istina. Zemlja se nalazi pred ponorom gladi stanje je takvo da je predsednik vlade glavom odlučio da zбриše gradove sa lica zemlje - međutim vazduhoplovne snage ne bi nikada učinile tako nešto, pa ipak apelujemo na njih da ne preduzimaju taj korak - i zatim, vi možete napustiti London ako hoćete, samo je bolje da to ne činite! Takva vest može imati samo jedan ishod: devet miliona ljudi će krenuti - svejedno kuda, samo napolje."

"Pa ipak vazduhoplovne snage neće baciti bombe", reče Olivija. "I sam znaš da neće."

"Ne", odgovori Rodžer, "nisam u to siguran. Zbog toga nisam hteo da se izložim opasnosti. Kada posmatram stvari u celini, sklon sam da poverujem da neće. Ali sada to više nije važno. Nisam hteo da poverujem u ljudsku pristojnost kada prete hidrogenske bombe i glad - da li ozbiljno zamišljaš da će se naći neko ko će poverovati u to?"

Piri je, razmišljajući, primetio: "Onih devet miliona koje ste spomenuli svakako se odnose na London. Postoji još nekoliko miliona gradskih stanovnika u Vest Rajdingu, a da i ne spominjemo severoistočne industrijske oblasti."

"Tako mi boga, u pravu ste!" reče Rodžer. "I oni će se staviti u pokret. Ne tako brzo kao Londonci, pa ipak dovoljno brzo." Zatim pogleda Džona. "Dakle, kapetane, hoćemo li voziti cele noći?"

Džon je lagano izrazio svoju misao: "Najsigurnije je da tako postupimo. Pošto jednom dospemo iznad Herogejta, bićemo bez brige."

"Ostaje otvoreno pitanje izbora puta", skrenuo je pažnju Piri. Raširio je svoju automobilsku kartu i stao da je proučava kroz naočari sa zlatnim okvirom koje je koristio pri čitanju. "Da li ćemo zaobići Herogejt sa zapadne strane i zatim produžiti naviše dolinom Nid, ili ćemo se opredeliti za glavni put koji vodi kroz Ripon? Još uvek se nalazimo u Venslidejlu."

Džon upita: "Šta misliš ti, Rodžere?"

"Ako se stvar posmatra teoretski, okolišni putevi su sigurniji. Pa ipak, nekako mi se ne dopada taj put preko Mašam Mura." Pogledao je u nebo koje je naglo osvajao sumrak. "A naročito ne noću. Kada bi nam pošlo za rukom da se probijemo glavnim drumom, mnogo bismo dobili."

"Piri?" upita Džon.

Piri je slegao ramenima. "Kako vi odlučite."

"Prema tome, pokušaćemo da vozimo glavnim drumom. Zaobići ćemo Herogejt. Postoji jedan put koji vodi kroz Starbek i Bilton. Pametnije je da ne ulazimo ni u Ripon, jer što je sigurno - sigurno je. Ovoga puta ću ja zauzeti mesto na čelu, a ti, Rodžer, na kraju konvoja. Sviraj u sirenu, ako iz bilo kog razloga budeš zaostao."

Rodžer se zacereka. "Sem toga, prosviraću metak kroz stražnjicu Pirijeveg forda."

Piri se blago nasmešio. "Nastojaću da ne žurim preterano, imajući vas u vidu, g. Bakli."

Nebo je i dalje bilo bez oblaka, i dok su tako vozili u pravcu severa, zvezde se ukazaše iznad njihovih glava. Trebalo je da se mesec pojavi tek posle ponoći, tako da su jedino svetlo davali farovi njihovih automobila. Na ovim putevima su sretali manje vozila negoli bilo gde pre toga. Vojni konvoji, koji su do maločas krstarili u svim pravcima, nisu se više pojavljivali; progutali su ih zemlja ili buntovni Lids. Povremeno, iz daljine, dopirali su nekakvi šumovi, koji su mogli biti puščani meci, ali su bili veoma udaljeni i stoga nejasni. Džon bi svaki čas pogledao ulevo, napola očekujući da ugleda nebo koje liže atomski plamen, ali od toga nije bilo ni traga. U tom kraju su se nalazili Lids, Bradford, Halifaks, Hadersfild, Džusberi, Vejkfild i svi ostali industrijski centri i gradovi severnog

Midlandsa. Isključivala se mogućnost da u njima vlada mir, pa ipak njihova agonija, ma kakva bila, nije mogla da ugrozi mali konvoj koji je žurno grabio ka svom utočištu.

Džon je bio strahovito umoran, tako da se snagom volje branio da ne zaspi. Ženama je stavljeno u zadatak da održavaju u budnom stanju svoje supružnike za volanom, međutim En je sedela kruta i nepomična, buljeći u noć, ne progovarajući ni reč i ne obraćajući pažnju ni na šta. On je jednom rukom napipao pilule benzendrina koje mu je Rodžer dao i uspeo da popije gutljaj vode iz boce, da bi ih progutao.

S vremena na vreme, dok je vozio uz brdo, bacio bi pogled unazad, proveravajući da li se još vide svetla ostala dva automobila. Meri je pokrivena ćebadima ležala na zadnjem sedištu i spavala. Iako brutalno nasrtanje na mlada bića izaziva veću srdžbu i veće sažaljenje baš zbog njihove nesposobnosti da se brane, ipak je činjenica da se ona brže oporavljaju. Da li je duvao blag vetar kada je jagnje bilo ostriženo? Napravio je grimasu na licu. Sada su sva jagnjad ostrižena, a sa severoistoka duva vetar koji nosi samo led i crni mraz.

Bez ikakvih nezgoda zaobišli su Herogejt i Ripon; po jačini kojom su svetleli njihovi farovi, znali su da još imaju dovoljno struje, tako da su sa razdaljine delovali civilizovano i ohrabrujuće. Možda stvari i ne stoje tako rđavo. Pitao se: da li je moguće da sve to bude ružan san iz koga će se probuditi i postati svedok ponovnog rođenja starog sveta, onog svakodnevnog sveta čija je slika već počela nepovratno da blede? Prepričavaće se legende, razmišljao je, o širokim avenijama osvetljenim nebeskom svetlošću, o užurbanim milionima ljudi koji žive zajedno, a ne kuju zavere za uzajamno uništenje, o vozovima, avionima i automobilima, o svakovrsnoj hrani. A možda će se najviše pričati o policajcima-čuvarima koji nisu znali za bes i zloće, o zakonu koji je važio do na kraj zemaljske kugle.

Mašam mu je bio poznat kao varošica sa tržnicom, na obalama reke Jur. Put je naglo skretao čim su prešli reku, pa je Džon usporio zbog predstojećeg zaokreta.

Barijera je bila smišljeno postavljena - iza same okuke, tako da se nije mogla videti izdaleka, i toliko blizu da vozila ne bi mogla ponovo razviti brzinu. Sam put je bio do te mere uzan da se automobili nisu mogli okrenuti natrag. Džon je morao naglo da zakoči da bi zaustavio kola, ali pre nego što je to izveo, primetio je pušku uperenu kroz prozor sa strane. Pušku je držao zdepasti čovek obučen u odelo od tvida. On reče Džonu:

"Odlično. A sad izlazite napolje."

Džon upita: "Iz koga razloga?"

Čovek se povukao nekoliko koraka unazad kad je pristigao Pirijev ford, ali je i dalje držao pušku nepomično uperenu u vokshol. Iza njegovih leđa Džon je ugledao još nekolicinu. Oni su opkolili najpre ford, a zatim sitroen, pošto se i on zaustavio ispred blokade.

Čovek u odelu od tvida reče: "Šta je ovo - konvoj? Ima li vas još?"

Govorio je veselo sa jorkširskim akcentom. Njegova primedba nije imala ni najmanji prizvuk pretnje.

Džon je širom otvorio vrata na kolima. "Putujemo na zapad", rekao je, "preko vresnih polja. Moj brat je farmer u Vestmuer landu. Idemo kod njega."

"Odakle dolazite, gospodine?" upitao je jedan drugi glas.

"Iz Londona."

"Vratolomno ste se izvukli odande, a?" Čovek se nasmeja. "Taj London je postao mnogo nezdravo mesto."

U međuvremenu su i Rodžer i Piri napustili svoje automobile - Džonu je spao teret s duše kada je video da nisu pri sebi imali oružje. Rodžer je pokazao prstom na barijeru na drumu.

"Čemu služi ova mišolovka?" upitao je. "Možda se spremate za invaziju?"

Čovek u odelu od tvida reče: "Mudro vam je to." U glasu je imao prizvuk saglasnosti. "Pogodili ste u neku ruku. Kada izbeglice stanu da pristižu ovamo šišajući preko Vest Rajdinga, baš kao sada vi, postaće im jasno da neće moći tako lako opljačkati naš gradić."

"Savršeno vas razumem", reče Rodžer.

Bilo je nečeg nategnutog u čitavoj situaciji. Sada je Džon mogao jasnije da sagleda stanje; preko deset ljudi je stajalo na drumu i posmatralo ih.

On reče: "Red bi bio da pređemo na stvar. Da li sam vas dobro razumeo: vi želite da se vratimo okolišnim putem oko grada i zaobiđemo ga? Nije ni malo prijatno vraćati se, ali shvatam vaš razlog."

Jedan iz pratnje se nasmeja. "Samo ćete do tog malko pričekati, gospodine!"

Džon nije ništa odgovorio. Za trenutak je razmišljao da li ima ikakvog smisla da se vrate u automobile i otpočnu borbu. Ali čak i da im to pođe za rukom, žene i deca bi se našli u unakrsnoj vatri, zaključio je. Stoga je odlučio da još malo pričeka.

Nisu ni najmanje sumnjali da je čovek u odelu od tvida njihov vođ. Bio je to jedan od onih malih Napoleona kakve je izbacivao ovaj novi kaos; zla sreća ih je zadesila što ga je Mašam tako brzo proizveo. A sa mnogo razloga su se nadali da će biti pošteđeni toga bar još dvanaest časova.

"Vidite", rekao je čovek u odelu od tvida, "ne bi bilo loše da osmotrite stvari i sa našeg stanovišta. Kada ne bismo ustali da sami sebe zaštitimo, varošica kao ova naša bila bi sahranjena u prvom naletu. Govorim vam to da biste shvatili da ne činimo ništa što nije neophodno ili opravdano. Razumete li me, sem što je naš grad usputna meta, može postati i nešto kao ćup s medom. Sve muve - koje će pokušati da pobegnu od gladi i atomskih bombi - putovaće ovim drumovima. Hvataćemo ih i živeti od njih - eto u tome se sastoji naš plan."

"Nije li malo prerano za ljudožderstvo", propratio je Rodžer. "Ili možda u ovim krajevima već postoji običaj da se jede ljudsko meso?"

Čovek u odelu od tvida se nasmeja. "Milo mi je što vidim da imate smisla za humor. Sve dok budemo nalazili nešto čemu ćemo se smeјati, znači da još ima nade, zar ne? Daleko od toga da nam je potrebno ljudsko meso - bar ne za sad. Ali, gotovo u svakom automobilu naći će se po koja sitnica, ako ništa drugo ono koje parče čokolade. Možda ćete reći, pa to je neka vrsta trošarine kombinovana sa carinom. Pregledaćemo vam prtljag i uzeti sve što nam je potrebno."

Džon reče odsečno: "Hoćete li nas posle toga pustiti da odemo?"

"Ne baš sasvim jednostavno, ali hoćemo." Netremice je posmatrao Džona svojim sitnim prodornim očima usađenim u četvrtasto, mesnato lice. "Sada shvatate šta znači posmatrati stvari sa našeg stanovišta, ili se bar nadam?"

"Ja bih to nazvao otimanjem", rekao je Džon, "bez obzira na to sa čijeg stanovišta se posmatra."

"Pa lepo", reče čovek, "čak i neka bude tako. Ako ste prevalili čitav put od Londona dovde i nije vas zadesila veća nevolja od jedne krađe, znači da ste imali više sreće nego što će imati oni koji će posle vas stići. A sad dosta, gospodine. Zamolite žene da izvedu decu napolje. Moramo da pretresemo kola. Hajde, požurite. Što pre budu izašli, utoliko brže ćemo obaviti posao."

Džon pogleda svoje prijatelje iskosa; na Rodžerovom licu se čitao bes, ali i pomirljivost. Piri je kao i obično izgledao učtiv i uzdržan.

"Okej", reče Džon. "En, mislim da ćeš morati da probudiš Meri. Izvedi je za trenutak."

Skupili su se jedno uz drugo, dok je nekolicina iz pratnje preturala po automobilima; ljudi iz Mašama nisu zaboravili mesto za prtljag. Ubrzo su pronašli oružje. Omanji čovek sa čekinjastom bradom podigao je Džonovu automatsku pušku sa uzvikom oduševljenja.

Čovek u odelu od tvida reče: "Puške, gle! Ovo je bolji prvi plen nego što smo se nadali."

Džon reče: "Imamo i nekoliko revolvera. Pretpostavljam da ćete nam bar njih ostaviti."

"Ali urazumite se, čoveče", odgovori mu on. "Na nama je da branimo grad." Zatim je viknuo svojim ljudima koji su vršili pretres: "Stavite sve oružje ovde na gomilu."

"Šta sve nameravate da nam oduzmete?" upitao je Džon.

"Ne baš mnogo. Kao prvo - puške. Sem toga hranu, kao što sam već spomenuo. Zatim benzin, razume se."

"Zašto benzin?"

"Zato što nam može ustrebat, ako ni za šta drugo, ono bar za vožnju po gradu." Zacerekao se. "Zvuči veoma militaristički, zar ne mislite? Na neki način podseća na prošle dane. Samo s tom razlikom što se sada sve odigrava na našem pragu."

Džon reče: "Treba da prevalimo još osamdeset do devedeset milja. Ford troši galon na četrdeset milja, a druga dva automobila na oko trideset. Gotovo svi rezervoari su puni. Hoćete li nam ostaviti ukupno devet galona?"

Čovek u odelu od tvida je ćutao. Zatim se kiselo nasmeja.

Džon ga pogleda. "Napustićemo jedan od velikih automobila. Hoćete li nam ostaviti šest galona?"

"Te šest galona." reče čovek u odelu od tvida, "te jedan revolver - to mu dođe kao kada bi trebalo da se opredelimo ili da sačuvamo svoj grad ili da ga vidimo kako nestaje u plamenu. Čujte gospodine, nećemo vam ostaviti ništa što nama može dobro poslužiti."

"A šta kažete na jedan automobil", reče Džon, "i tri galona. U tom slučaju ne biste imali na savesti tri žene i četvoro dece."

"Otpada", reče čovek, "sve su to lepe priče o savesti, ali mi moramo misliti na svoje žene i na svoju decu."

Rodžer i Piri su stajali pored njega. Rodžer reče: "Zauzeće vam grad i spaliće ga. Nadam se da ćete doživeti to da vidite."

Čovek ga razrogačeno pogleda. "Valjda ne nameravate da pokvarite naše odnose, gospodine. Do sada smo pristojno postupali sa vama, ali umemo i da pokažemo zube ako hoćemo."

Rodžer se jedva uzdržavao da ne doda još nešto. Tada se Džon umeša:

"Dobro, dobro. Ostavi se, Rodž." Zatim se obrati čoveku u odelu od tvida ovim rečima:

"Poklonićemo vam automobile. A da li bismo za uzvrat mogli sa svojim porodicama proći kroz grad na putu za Vensli? I da li mislite da bismo mogli dobiti dvojica, trojica starih kolica koja vam više nisu potrebna?"

"Drago mi je što vidim da ste učtiviji od svog prijatelja, ali vam odgovaram ne - na oba pitanja. Niko ne može da uđe u ovaj grad. Povereno nam je da čuvamo svoje puteve, a oni koji nemaju tu dužnost, moraju da obavljaju druge razne poslove ili da se odmaraju. Nismo u stanju da vam damo ljude koji će vas sprovesti, a sam bog zna da vas ne možemo pustiti da prođete kroz grad bez straže."

Džon je ponovo pogledao Rodžera da proveriti njegovo mišljenje. Tada reče Piri:

"Kad je tako, hoćete li nam bar reći kako da postupimo. Šta smemo da ponesemo sobom - ćebad?"

Jedan od ljudi koji su vršili pretres priđe čoveku u odelu od tvida i raportira mu:

"Mislim da smo odvojili sve što ima vrednosti, g. Sprus. Hranu i odelo. Zatim puške. Vili presipava benzin."

"U tom slučaju", reče g. Sprus, "možete prići kolima i uzeti šta vam je volja. Ne bih se mnogo opterećivao, da sam na vašem mestu. Putovanje vam neće biti lako. Ukoliko se budete držali rečne obale" - pokazao je desno od sebe - "najsigurnije ćete zaobići grad."

"Hvala vam", reče Rodžer. "Mnogo ste nam pomogli."

G. Sprus ga pogleda sa kočopernom blagonaklonošću. "Imali ste sreće - što ste dovde stigli pre

navale. Nećemo imati vremena za preklapanja kada izbeglice počnu da kuljaju."

"Mnogo ste samouvereni", reče Džon. "Jer neće ni vama biti tako lako kao što mislite."

"Jednom prilikom sam negde pročitao", reče g. Sprus, "kako su se Saksonci smejali i ćaskali pre nego što će početi bitka kod Hejstingsa. Neposredno pre toga bila se završila jedna velika bitka, pa su se u predahu pripremali za sledeću."

"I izgubili su je", reče Džon. "Normani su pobedili."

"Možda i jesu. Ali je trebalo da prođe par stotina godina pre nego što se moglo mirno putovati ovim krajevima. Dobra vam sreća, gospodine."

Džon je posmatrao automobile u kojima više nije bilo ni hrane ni oružja, dok je Vili, mršav, trapav i nekako sav ustremljen mladić, dovršavao presipavanje benzina.

"Neka vas uvek služi sreća kao ovoga puta", reče on.

Džon reče: "Važno je da se što pre uklonimo odavde. Posle toga možemo odlučiti kako je najbolje da postupimo. Što se ostalog tiče, predlažem da sa sobom ponesemo tri mala kofera. Ruksaci bi bili praktičniji, ali ih nemamo. Ne bih se mučio sa ćebadima. Srećom je leto. Ako bude hladno, pribićemo se jedno uz drugo da se zagrejemo."

"Ja ću ipak poneti svoje urolano ćebe", reče Piri.

"Savetujem vam da to ne činite", reče mu Džon. Piri se nasmešio, ali nije odgovorio.

Pošto su stanovnici Mašama uklonili plen, vratili su se natrag u svoja skrovišta duž drumova i stali da ih posmatraju ravnodušno i nezainteresovano. I sama pospana deca, koja su jedva stajala na nogama, posmatrala su svoje roditelje i njihove prijatelje kako odvajaju najpotrebnije od onoga što je preostalo. Džon je tada shvatio da više ne ubraja Meri među decu; ona je pomagala svojoj majci.

Najzad su krenuli. Kada se osvrnuo za sobom, Džon je ugledao stanovnike Mašama kako guraju njihove napuštene automobile da bi pojačali svoju barijeru.

Pitao se šta će se dogoditi kada automobili zaista stanu da se gomilaju - sigurno će ih morati bacati u reku.

S mukom su se peli uzbrdicom, sve dok im se sa jedne gole njive nije pružio vidik dole na zvezdama osvetljene krovove grada koji je ležao između njih i vresišta. Noć je bila izuzetno tiha.

"Ovde ćemo se odmoriti neko vreme", reče Džon. "Zatim možemo razmisliti šta da preduzmemo."

Piri je spustio svoje urolano ćebe; najpre ga je nezgrapno nosio ispod ruke, a zatim spretnije i izbalansirano na ramenu. "Kad je tako, da se oslobodim ovog ćebeta", reče on. Rodžer mu se obrati: "Pitao sam se kada ćete shvatiti da nosite mrtvi teret."

Piri je bio zauzet oko odmotavanja kanapa kojim je bilo uvezano ćebe; na kanapu se nalazio niz složenih čvorova. On najzad reče:

"Oni tamo dole... su pokazali da imaju nepogrešiv smisao za površnu efikasnost, stoga sam uveren da im sitnice moraju promaći. Dajem glavu da čovek koji je pretresao moj automobil čak nije imao ni nož. Ali ako ga je imao, njegovom nemarku nema nikakvog opravdanja."

Rodžer je radozno upitao: "Šta to imate unutra?"

Piri ga pogleda. Koliko se moglo videti pri slabom svetlu zvezda, žmirkao je. "Kada sam bio mnogo mlađi", rekao je on, "često sam putovao po Srednjem istoku - po Trans-Jordaniji, Iraku, Saudijskoj Arabiji. Skupljao sam minerale - ali bez velikog uspeha, moram priznati. Tamo sam i naučio trik kako se krije puška u urolanom ćebetu. Arapi krađu sve redom, ali ipak najviše vole da krađu puške."

Najzad je Piri raspakovao ćebe. Iz sredine je izvukao svoju sportsku pušku na kojoj je još bio pričvršćen teleskop.

Rodžer se naglo i glasno nasmeja. "Neka me đavo nosi! Ispostavilo se, evo, da naš položaj i nije

tako rđav. Dobri stari Piri."

Sem puške Piri je izvukao i malu kutiju. "Na žalost, samo pedesetak", reče on, "ali bolje išta nego ništa."

"Potpuno se slažem", reče Rodžer. "Ako ne budemo u stanju da nađemo farmersku kuću koja ima automobil i benzin, nismo dostojni ovog oružja. Sa puškom smo u daleko povoljnijem položaju."

Džon reče: "Ne. Ni govora o automobilu."

Za trenutak su svi ćutali.

"Nadam se da nisi postao isuviše skrupulozan Džoni? Jer ako jesi, najbolje bi bilo da uzmeš Pirijevu pušku i da se ubiješ. Nimalo mi se nije dopalo kako su one prokletinje tamo dole postupale prema nama, mada moram priznati da je njihova ideja ispravna. Danas vlada sila. Svako onaj ko to ne shvati ima izgleda za opstanak koliko i zec u kavezu prepunom lasica."

Još istog jutra, razmišljao je Džon, njegovi motivi su mogli biti zasnovani na skrupulama; bez njih je nestala njegova nesigurnost i ustezanje da drugima nameće svoju volju. On reče odsečno:

"Nema ni govora o nekakvom automobilu, zato što su automobili postali opasni. Srećno smo se izvukli tamo dole. Mogli su za tili čas da nam prosviraju po metak kroz glavu, pa da posle toga opljačkaju naše automobile. Vremenom će morati tako da postupaju. Ako pokušamo da nastavimo put do doline kolima, moraće tako nešto da nas snađe. U automobilu se čovek uvek nalazi u potencijalnoj zasedi."

"U pravu ste", promrmlja Piri. "Potpuno ste u pravu."

"Preko osamdeset milja", reče Rodžer, "pešice? Ne pretpostavljate, valjda, da ćete doći do konja?"

Džon je posmatrao zemljište na kome su stajali; bilo je prošarano korovom i izgledalo je kao da je nekada moglo biti pašnjak.

"Ne. Moraćemo preći pešice ceo put. Verovatno da će trajati tri dana umesto samo nekoliko časova. Ali ako ga budemo lagano prelazili, bićemo sigurniji da ćemo ga prevaliti. U suprotnom slučaju izgledi su slabi."

Rodžer reče: "Ja sam za to da se dočepamo jednog automobila i da damo gas. Zar isto tako ne postoji mogućnost da ne naiđemo ni na kakvu prepreku? Mali je broj gradova koji su uspeli da se tako brzo organizuju kao Mašam - a biće ih kojima nešto slično neće pasti na pamet. Ako budemo pešice sa decom putovali preko polja, neizostavno ćemo morati pasti u neku nevolju."

"Pa ipak, ništa nam drugo ne ostaje", reče Džon.

Rodžer upita: "Šta mislite vi, Piri?"

"Nije važno šta on misli", odgovori Džon. "Već sam rekao kako ćemo postupiti."

Rodžer je glavom pokazao na Pirija koji je ćutao i posmatrao. "On ima pušku", reče.

Džon skoči: "To znači da može pokazati silu, ako mu se tako sviđi. Ali sve dok to ne učini, ja donosim odluke." Zatim pogleda Pirija. "Šta vi kažete na sve ovo?"

"Potpuno odobravam vaš stav", odgovorio je Piri. "Da li mi dozvoljavate da zadržim pušku? Nadam se da ne ispadam preterano uobražen kada tvrdim da sam slučajno najveštiji u rukovanju njome. Isto tako nemam nikavih ambicija da postanem vođ. Razume se, to mi morate verovati na reč."

Džon reče: "Svakako, zadržite pušku."

Rodžer upade: "Znači demokratiji je kraj. Trebalo je ranije to da shvatim. Na koju stranu ćemo krenuti?"

"Nikuda do jutra", odgovori Džon. "Pre svega, svima nam je potreban noćni san; drugo, nema nikakvog smisla spoticati se po mraku u kraju koji ne poznajemo. Svako od nas će čuvati stražu po jedan sat. Ja ću biti prvi; zatim ti, Rodžere, pa redom Piri, Milisent, Olivija", zastao je, "i najzad En.

Više od šest časova ne možemo se odmarati. Posle toga ćemo se pobrinuti za doručak."

Vazduh je bio topal, bez daška vetra.

"Još jednom neka je bogu hvala", reče Rodžer, "što nije zima." Zatim viknu dečacima: "Ovamo, bando! Skupite se oko mene tako da nam ne bude hladno."

Poljana na kojoj su se nalazili pružala se ispod samog obronka jednog brda. Džon je seo čelo glava svoje pospale porodice i prijatelja, i preko njih se zagledao u vresna polja koja su se prostirala prema zapadu. Mesec tek što nije bio izašao; njegovi zraci već su bili počeli da pojačavaju svetlost zvezda.

Mnogo je za njih značilo da vreme i dalje ostane lepo. Koliko bi mu olakšanje donela molitva, razmišljao je on - pa čak i prinesena žrtva - bogovima vresišta u nadi da će ih poštediti svog gneva. Bacio je pogled na mesto na kome su tri dečaka ležala šćućurena između Rodžera i Olivije. Možda će im se oni, ili njihova deca, jednoga dana pomoliti.

Razmišljajući o tome osetio je kako ga obuzima veliki duhovni nemir, kao da ga je iz prošlosti njegovo staro ja, njegovo civilizovano ja, izazivalo na obračun. Pošto se ovaj sukob stišao, do izvesne mere javilo se pitanje: da li je vredno dalje živeti? Živeli su u svetu etike čiji su koreni bili stari gotovo četiri hiljade godina. Za jedan jedini dan taj je svet utonuo ispod njihovih nogu.

Da li još postoje ljudi koji žive tim starim životom, koji govore jezikom ljubavi, dok ih sa sviju strana okružuje Vavilon? Ako ih ima, razmišljao je, osuđeni su na smrt, i njihova deca zajedno sa njima - isto onako kao što su nekada davno i njihovi preci poumirali u rimskim arenama. Za trenutak mu se učini da bi rado sa takvom verom u duši pristao da umre, ali kada je ponovo pogledao malu grupu dragih pospalih bića čija je glava on sada bio, shvatio je da živi mnogo više znače za njega nego što bi mrtvi to ikada mogli.

Ustao je i tiho se prišunjao do mesta na kome je En držala Meri u naručju. Meri je spavala, dok je pri sve jačoj mesečevoj svetlosti mogao da vidi da su Enine oči otvorene.

Blago joj se obrati: "En!"

Ćutala je uporno. Čak ga nije ni pogledala. On se posle izvesnog vremena udalji i zauze svoje staro mesto.

Sigurno je da postoje ljudi koji će mnogo više voleti da umru, negoli ovako da žive. Bio je uveren u to, i to uverenje ga je tešilo.

Za vreme svog stražarenja, Milisent je u daljini prema jugu spazila najpre jedan, pa drugi, i treći blesak svetla; dugo potom čula je nekakav tutanj i tandrkanje. Možda su to eksplozije atomskih bombi. Pitanje joj se istog časa učini bespredmetnim. Po svoj prilici, oni nikada neće u potpunosti saznati šta se tih dana odigralo u gusto naseljenim oblastima njihove zemlje, mada ih, istini za volju, to više i nije zanimalo.

Sasvim se razdanilo kada su krenuli na put; vreme je bilo prohladno, ali sa nagoveštajima da će otopliti. Cilj koji je Džon odredio bio je da pređu severni deo mašamskih vresišta sve do Kaverdejla. Posle toga će sporednim putevima nastaviti preko Karltonskih močvara, zatim sa severne strane ući u Venslidejl, a odatle se prebaciti u Vestmurland. Nedaleko do mesta na kome su prenoćili, naišli su na farmersku kuću; Rodžer je predložio da je napadnu zbog hrane. Džon je energično odbacio njegov predlog, obrazlažući da se kuća nalazi isuviše blizu Mašama. Nije im bilo poznato do koje granice su stanovnici Mašama nameravali da brane svoje zaleđe. Čim čuje pucnje, grupa naoružanih ljudi bi lako mogla da dođe iz grada.

Zbog toga su izbegavali naseljena mesta i putovali preko golih njiva, strogo se držeći živih ograda i kamenih zidova koji su omeđavali pojedine komplekse zemljišta. Bilo je oko pola sedam kada su prešli glavni drum severno od Mašama; osećalo se da je sunce zagrejalo vazduh. Dečaci su bili malo isuviše čili, te su morali da ih opominju da nepotrebno ne troše snagu trčeći okolo. Svi su izgledali nekako izletnički, sem En koja je i dalje ćutala, bila potištena i povučena.

Milisent je na to Džonu skrenula pažnju, dok su slučajno koračali jedno pored drugog preko terena pokrivenog drobljenim kamenjem.

Ona reče: "En ne treba da prima stvari isuviše k srcu, Džoni. Što je bilo, bilo je."

Džon je pogleda iskosa. Urednost je bila osobina kojom se Milisent odlikovala, čak je i tog trenutka izgledala kao da je izašla u uobičajenu šetnju po polju. Piri je, sa svojom puškom ispod ruke, koračao petnaestak jardi ispred njih.

"Mislím da nju ne muči ono što se dogodilo", odgovorio joj je Džon, "već pre ono što je posle toga sama učinila."

"Na to sam i mislila kada sam rekla, što je bilo bilo je", reče Milisent. Ona uputi Džonu pogled iskrenog divljenja. "Svidelo mi se kako ste sinoć postupili. Nekako prosto i jednostavno. Dopada mi se čovek koji zna šta želi, koji nastoji da ostvari svoju želju i koji uspeva u tome."

Ne gledajući je u lice, Džon pomisli: ona mora biti preko dvadeset pet godina mlađa od Piriya; vitka je i lepo građena. Milisent uhvati njegov kosi pogled i nasmeši se. On tada sa zaprepašćenjem otkri izvesno značenje u tom njenom osmehu.

Reče kratko: "Neko mora donositi odluke."

"U početku sam mislila da se nećete proslaviti u tome. Ali sam sinoć shvatila da sam vas pogrešno ocenila."

Nije ga iznenadila sama pohota koju je nagoveštavao njen osmeh, zaključio je, već njena pojava u ovom kontekstu. Piri neizostavno mora biti rogonja već duže vreme, ali takve se stvari dešavaju u Londonu, tom prezagušenom odgajalištu malih ljudi u kome jedan izlet više u požudu, nema nikakvog stvarnog značaja. Međutim, ovde gde je njihova međuzavisnost podjednako jasno ocrtana, kao što ove jalove međe odvajaju pređašnja vresišta, to je i te kako važno. Možda bi ponovo mogla preovladati etika koja dozvoljava vođi grupe da izabere sebi ženu koju želi. Ali, stari načini sporazumevanja pomoću migova, odgurkivanja i skrivenih nagoveštaja podjednako su mrtvi kao i poslovni sastanci i izlasci u pozorište - mrtvi i bez nade da će vaskrsnuti. Sama činjenica što ga je

prenerazio Milisentin promašaj da to shvati, bila je dokaz koliko se ovo shvatanje duboko utisnulo u njegovo biće i uslovalo njegov stav.

On reče još oštrije nego ranije: "Preuzmite onaj kofer od Olivije. Dovoljno dugo ga je nosila." Ona lako podiže obrve. "Prihvatam naredbu, veliki šefe. Sve što vi kažete stoji."

Na samoj ivici Vitonskog vresišta naišli su na ovo za čim je Džon tragao - na malu osamljenu farmersku kuću čije su sve zgrade bile zbijene. Stajala je na blagoj uzvišici okružena njivama zasađenim krompirom. Iz dimnjaka se pušio dim. Namah ga je to zbunilo, ali se brzo setio da se, verovatno, u ovako udaljenom kraju mora kuvati na uglju čak i leti. Dao je izvesne naloge Piriju. Ovaj je klimnuo glavom u znak saglasnosti, i sa tri prsta desne ruke protrljao svoj nos; Džon se tada podseti da je napravio isti pokret pre nego što će krenuti za otmičarima koji su sa sobom odveli En i Meri.

Zajedno sa Rodžerom, Džon se uputio prema farmerskoj ući. Uopšte nisu pokušavali da se prišunjaju: naprotiv, nemarno su koračali kao da ih na to podstiče čista radoznalost. Džon je zapazio kada je neko pomerio zavesu na jednom od prednjih prozora; sem toga nije bilo nikakvog znaka da su primećeni. Stari pas se sunčao naslonjen o kućni zid. Pod nogama im je rskao šljunak; bio je to onaj dobro poznati i prijateljski šum.

Na vratima se nalazio zekir u obliku ovnove glave. Džon podiže kariku i pusti je da padne svom težinom; ona tupo udari o metalnu osnovu. Kada su iznutra začuli bat koraka, njih dvojica se povukoše malo udesno.

Vrata se širom otvoriše. Domaćin je morao celim telom da zakorači na prag da bi mogao čestito da ih vidi. Bio je to krupan čovek sa sitnim i hladnim očima na crvenom vetrom opaljenom licu Džon je sa zadovoljstvom primetio da i on drži u ruci pušku.

Čovek upita: "Šta želite? Nemamo ništa za prodaju, ukoliko tražite hranu."

Ostao je da stoji povučen u dovratak.

Džon odgovori: "Hvala vam. Ne oskudevamo u hrani. Ali imamo nešto što bi vas, nadamo se, moglo zanimati."

"Zadržite to za sebe", reče čovek. "Zadržite, kad vam kažem, i čistite se."

"U tom slučaju...", reče Džon.

Jednim skokom našao se u kući i naslonio uza zid desno od vrata iza farmerovih leđa. Ovaj je brzo reagovao. "Ako nameravate da pucate..." reče. Okrenuo se sa puškom na gotovs i prstom na obaraču.

Tada se na izvesnoj razdaljini začu prasak i u isti mah se glomazno telo zanesu ka unutrašnjosti kuće, kao kada lutkar zategne kanap na svojoj lutki; najzad se skljoka pred njima. Dok je farmer padao prst mu se zgrči. Njegova puška stade da prašti; meci su jedan za drugim udarili u zid farmerske kuće, dok su se njihovi odjeci rasipali prema mirnom nebu. Stari pas se prenu i slabačko zalaja okrenut suncu. Iz kuće dopre nešto kao vrisak, a zatim nastade tišina.

Džon je izvukao lovačku pušku ispod leša koji je bio nalegao na nju. Jedan metak se bio zadržao u njoj. Dao je znak glavom Rodžeru, a zatim prekoračio mrtvog ili umirućeg čoveka i uputio se u kuću. Vrata iz predsoblja su vodila pravo u veliku dnevnu sobu koja je bila zamračena. Džonov pogled su najpre privukla zatvorena vrata koja su nekud dalje vodila, a zatim prazne stepenice koje su se pele iz jednog ugla. Prošlo je nekoliko sekundi pre nego što je spazio ženu koja je stajala u senci pored stepenica.

Bila je vrlo visoka, ali za razliku od farmera izrazito mršava. Gledala ih je obojicu pravo u oči; i sama je držala pušku u ruci. Rodžer je ugledao njenu priliku u isto vreme kada i Džon. On povika:

"Pazi, Džoni!"

Učinila je pokret rukom duž puške, ali se istovremeno i Džon mašio za obarač. Prasak puške još je snažnije zaglušivao u zatvorenom prostoru sobe. Žena je za trenutak zadržala uspravan položaj, a zatim je, držeći se za ogradu s leve strane, stala da pada. Pošto se sručila na zemlju, počela je da ciči; cičala je tako visokim, prigušenim glasom.

Rodžer izusti: "Oh, Gospode bože!"

Džon reče: "Nema razloga da se ovde više zadržavamo. Idemo dalje. Uzmi i ovu drugu pušku, pa hajde da pretražimo kuću. Dva puta smo imali sreće, ali to ne znači da je moramo imati i treći put."

Posmatrao je Rodžera kada je teška srca istrkao pušku iz ženinih ruku; nije reagovala ni na koji način, samo je i dalje cičala.

Rodžer reče: "Njeno lice..."

"Ti pogledaj prizemlje", reče mu Džon, "a ja ću se popeti na sprat."

Brzo je pretraživao gornji sprat, nogom otvarajući vrata. Tek pošto je zavirio gotovo u svaku prostoriju, shvatio je da je zaboravio nešto - bio je to drugi šaržer; jer za vreme dok bi ponovo punio svoju lovačku pušku, praktično bi bio bez oružja. Ostala su još jedna vrata neotvorena. Zastao je i odmah sledećeg trenutka ih otvorio nogom.

Bila je to mala spavaća soba. Mlada devojka od oko petnaest godina sedela je u krevetu. Uperila je u njega prestrašen pogled. On joj naredi: "Ostani gde si. Shvataš li? Ništa ti se neće dogoditi ako ne budeš mrdnula odavde."

"Oni pucnji..." reče ona. "Mama, tata - šta znače oni pucnji? Da li su..."

Džon reče hladno: "Nemoj napuštati sobu."

U bravi se nalazio ključ. Izašao je iz sobe i zaključao vrata sa spoljne strane. Žena je u prizemlju još cičala, ali ne tako snažno kao ranije. Rodžer je stao pored njenog tela i ostao prikovana pogleda.

Džon upita: "I?"

Rodžer lagano skrete pogled. "Sve je u redu. Nikog više nisam ovde našao." Ponovo je upro pogled u ženu. "Doručak im se kuva na štednjaku."

Piri je lagano ušao kroz otvorena vrata. Oborio je pušku čim je shvatio da ne pretili nikakva opasnost.

"Misija je izvršena", prokomentarisao je. "I ona je imala pušku? Ima li ih još u kući?"

"Pušaka ili ljudi?" upitao ga je Džon. "Osim ove dve nisam video više nijednu drugu pušku, a ti Rodž?"

I dalje zagledan u ženu Rodžer reče: "Ni ja."

"Na spratu se nalazi jedna devojka", reče Džon. "Kćerka. Zaključao sam je."

"Šta ćemo sa ovim?" Piri je vrhom jedne cipele pokazao na ženu koja je sada krkljala iz dubine grla.

"Sručio sam u nju rafal... uglavnom sam je pogodio u lice", reče Rodžer. "Sa nekoliko jardi razdaljine."

"U tom slučaju..." reče Piri. Kucnuo je kundak i pogledao Džona. "Slažete li se?"

Rodžer ih pogleda obojicu. Džon klimnu glavom. Zatim Piri priđe mestu na kome je ležala žena, a da ni u kom pogledu nije promenio uobičajeno držanje. Dok je nišanio reče: "Revolver je mnogo podesniji za ovu vrstu posla." Puška je prasnula, a žena prestala da krklja. "Sem toga nisam rad da nepotrebno trošim municiju. Nema izgleda da ćemo skoro doći do nje. Lovačke puške se mnogo češće mogu naći u ovim krajevima."

Džon reče: "Pazar nije loš - dve lovačke puške i po svoj prilici municija za dva obračuna."

Piri se nasmeši. "Nadam se da mi nećete zameriti što ću primetiti da će nam se isplatiti dva sledeća obračuna, ako nam donesu pola tuceta lovačkih pušaka. Međutim, ni ovo nije loše. Hoćemo li

pozvati ostale, vreme je?"

"Da", odgovori Džon. "Mogli bismo."

Promuklim glasom Rodžer primeti: "Zar ne bi bilo pametnije da najpre uklonimo s puta ove leševe - pre nego što deca stignu ovamo?"

Džon je potvrdno klimnuo glavom. "U pravu si." Prekoračio je preko ženinog tela. "Obično je spremište ispod stepenica prazno. Da, tako sam i mislio. Dajte je ovamo. Samo trenutak - evo i metaka za lovačke puške. Najpre njih treba pokupiti." Zavirio je u mračne uglove ispod stepenica. "Čini mi se da je sada sve u redu. Ubacite je."

Sva trojica su morala da se udruže da bi preneli mrtvog farmera koji je ležao u vratima i strpali ga pored žene u zagrađen prostor ispod stepenica. Posle toga je Džon izašao ispred kuće i rukom dao znak ostalima. Dan je bio sunčan; vazduh mu se učinio svežiji nego ikad, jer napolju nije bilo ljutog mirisa baruta. Stari pas je ponovo zauzeo svoje uobičajeno mesto; ovoga puta je Džon shvatio da je pas zaista veoma star i verovatno slep. Čuvar kuće koji još živi, a više nije u stanju ništa da čuva, nema nikakve svrhe; pa ipak, nije nimalo besmisleniji, razmišljao je on, od slepih miliona čije su preteče oni sami. Oborio je pušku. U svakom slučaju, pas nije bio vredan da se na njega strači metak.

Žene i deca su se uspeli uz brdo. Razdragani izletnički izgled je iščezao; dečaci su pogruženo koračali ne progovarajući ni reč. Dejvi je prišao Džonu. Obratio mu se tihim glasom:

"Zbog čega ste pucali, tata?"

Džon se zagledao u oči svog sina. "Od sada ćemo se morati boriti za sve što nam je potrebno", odgovorio mu je. "Moraćemo se boriti za goli život. To ćeš i sam da naučiš."

"Da li ste ih ubili?"

"Da."

"Gde ste sklonili leševe?"

"S puta. Uđi u kuću. Sada ćemo svi zajedno doručkovati." U vratima se nalazila lokva krvi, a druga na mestu na kome je ležala žena. Dejvi je pogledao i jednu i drugu, ali nije progovorio više ni reči.

Pošto su se svi okupili u dnevnoj sobi Džon reče:

"Ne želimo da se ovde dugo zadržavamo. Ne bi bilo loše kada bi nam žene pripremile doručak. U kuhinji ima jaja i jedan kaiš slanine. Radite brzo. Rodžer, Piri i ja u međuvremenu ćemo odabrati stvari koje ćemo sobom poneti."

Spuks upita: "Možemo li vam mi pomoći?"

"Ne. Vi, dečaci, ostanite ovde i odmorite se. Pred nama se nalazi dug dan."

Kao i Dejvi pre nje, Olivija se zagleda u lokve krvi na podu. Zatim reče:

"Bilo ih je samo dvoje?"

Džon je preseče: "I jedna devojka, nalazi se gore na spratu - njihova kćerka. Zaključao sam je."

Olivija se uputi ka stepenicama. "Sigurno umire od straha!" Džon je zaustavi pogledom. Zatim reče: "Već sam vam saopštio - nemamo vremena za gubljenje na nepotrebne sitnice. Postarajte se za ono do čega nam je stalo, a ostalo zanemarite."

Ona je oklevala za trenutak, a zatim se uputila pravo u kuhinju. Milisent je pošla za njom. En koja je stajala u vratima pored Meri reče:

"Dovoljne su dve. Mi ćemo ostati napolju. Ne dopada mi se miris u kući."

Džon je odobrio njenu želju klimanjem glave. "Kako hoćete. Možete napolju i jesti, ako vam se tako više sviđa."

En je umesto odgovora izvela Meri na sunce. Posle kratkog kolebanja, i Spuks je pošao za njima. Druga dva dečaka su sela na starinski kauč koji se nalazio ispod prozora. Na zidu preko puta njih,

časovnik je ritmički otkucavao. Imao je staklena vratanca, tako da se mogla videti sva njegova mašinerija. Sedeli su buljeći u njega, i razgovarali šapatom.

Kada je hrana bila zgotovljena, i muškarci su dovršili prikupljanje neophodnih stvari. Pronašli su dva prostrana ruksaka i jedan manji, i u njih popakovali šunke, komade svinjskog mesa i usoljene govedine, kao i nešto domaćeg hleba. Povrh svega su stavili metke za puške. Sem toga, našli su i jednu staru vojničku čuturu. Rodžer je predložio da još nekoliko boca napune vodom, ali se Džon usprotivio. Putovaće kroz kraj koji je sasvim pristojno snabdeven vodom, a i inače su se dovoljno opteretili.

Pošto su završili sa obedom, Olivija je počela da skuplja tanjire. Tek kada se Milisent nasmejala, Džon je shvatio šta ona to radi. Tada ona ponovo spusti tanjire bez reda.

Džon reče: "Nema pranja sudova. Iz ovih stopa krećemo dalje. Mesto jeste usamljeno, ali je svaka kuća potencijalna zamka."

Muškarci podigoše ruksake i puške.

Olivija reče: "Šta ćemo sa devojkom?"

Džon je pogleda iskosa. "Kako - šta ćemo sa devojkom?"

"Ne možemo je ostaviti - tek tako."

"Ako vas to muči", odgovori joj Džon, "dozvoljavam vam da se popnete gore i otključate vrata. Recite joj da može napustiti sobu kad god to zaželi. Sada više nije važno."

"Ali kako da je ostavimo samu u kući!" Pokazala je rukom na zagrađeno spremište ispod stepenica. "Sa ovima."

"Šta imate da predložite?"

"Mogli bismo da je povedemo sa sobom."

Džon odgovori: "Ne budite ljudi, Olivija. Jasno vam je da ne možemo to učiniti."

Olivija ga razrogačeno pogleda. On je video da iza njene bojažljivosti stoji rešenost.

Razmišljajući o njoj i o Rodžeru, Džon zaključa da su u časovima krize ljudi uvek skloni čudnom ponašanju.

Olivija reče: "Ako mi to ne dozvolite, ja ću ostati ovde pored nje."

"A Rodžer?" upita Džon. "A Stiv?"

Rodžer reče lagano: "Ako Olivija želi da ostane i mi ćemo ostati zajedno sa njom. I onako vam nismo potrebni, zar ne?"

Džon reče: "Ko će otvoriti vrata kada naiđe prvi prolaznik? Ti ili Olivija - možda Stiv?"

Začutili su. Otkucaji časovnika su označavali da prolaze sekunde letnjeg popodneva.

Tada reče Rodžer: "Zašto je ne bismo mogli povesti, ako Olivija to želi? Sa nama je, eto, i Spuks. Devojka nam sigurno ne može učiniti ništa nažao?"

Nervozan i ljut Džon reče: "Na osnovu čega mislite da ona treba da pođe sa nama? Pa maločas smo joj ubili roditelje."

"Uverena sam da bi rado pošla", reče Olivija.

"Koliko vremena će vam biti potrebno da je ubedite", upitao ih je Džon. "Dve. nedelje?"

Olivija i Rodžer izmenjaše poglede. Rodžer reče:

"Samo idite svi. Ja ću gledati da vas stignem - mislim zajedno sa devojkom, ukoliko pristane da krene."

Na to Džon reče Rodžeru: "Iznenaduješ me, Rodž. Uveren sam da je izlišno tebi ukazivati koliko je đavolski glupo da u ovom trenutku cepamo svoje snage?"

Njih dvoje mu ne odgovoriše. Piri, Milisent i dečaci su posmatrali prizor bez reči. Džon baci pogled na ručni časovnik.

"Evo, Olivija", reče on, "dajem vam tri minuta za razgovor sa devojkom. Može poći sa nama, ako želi. Ali više od tog vremena ne smemo potrošiti na ubeđivanje - niko od nas. Je li u redu?" Olivija klimnu glavom. "I ja ću se popeti gore sa vama."

On je pošao prvi uz stepenice, otključao je vrata i otvorio ih širom. Devojka je bila ustala iz postelje; gledala je gore prema nebu i klečala; verovatno se molila bogu. Džon se povukao u stranu da bi propustio Oliviju da uđe u sobu. Devojka ih razrogačeno pogleda; lice joj je bilo bezizrazno.

Olivija reče: "Želim da pođeš sa nama, draga. Putujemo na jedno sigurno mesto koje se nalazi u brdima. Izložila bi se velikoj opasnosti, kada bi ovde ostala."

Devojka reče: "Moja majka - čula sam je kako ciči; posle je zaćutala."

"Ona je mrtva", odgovori joj Olivija. "I tvoj otac, takođe. Nema nikakvog smisla da ostaneš ovde."

"Vi ste ih ubili", rekla je devojka. Uprla je pogled u Džona. "On ih je ubio."

Olivija reče: "Jeste. Oni su imali hrane, a mi nismo. Danas se ljudi bore za hranu. Mi smo izašli kao pobednici, a oni su izgubili bitku. To je nešto što se ne može izmeniti. Pa ipak, ja želim da ti pođeš sa nama."

Devojka im je okrenula leđa, a lice zagnjurila u postelju.

Reče prigušenim glasom:

"Ostavite me na miru! Idite, i ostavite me na miru!"

Džon je pogledao Oliviju i odmahnu glavom. Olivija priđe devojci i kleče pored nje, obgrlivši je rukom oko ramena. Zatim reče blago:

"Mi nismo rđavi. Prosto pokušavamo da spasemo sebe i svoju decu; zbog toga ljudi danas ubijaju kad god nemaju drugog izbora. Posle nas će doći gori nego što smo mi - ubijaće jednostavno ubijanja radi; možda i mučenja radi."

Devojka ponovi: "Ostavite me na miru."

"Nismo daleko odmakli ispred rulje", reče Olivija. "Svetina će početi da pristiže iz gradova u potrazi za hranom. Kuća slična ovoj privlačiće ih kao što lepak privlači muve. Tvoj otac i majka bi sigurno izgubili život kroz koji dan, a i ti zajedno s njima. Zar shvataš to?"

"Odlazite", reče devojka. Nije ih ni pogledala.

Džon reče: "Lepo sam vam rekao, Olivija. Ne možemo je povesti protiv njene volje. A što se tiče vaše odluke da ostanete pored nje - pa maločas ste sami rekli da je ova kuća zamka smrti."

Olivija se uspravi iz klečećeg položaja, kao da se povinuje Džonovim rečima. Međutim, ona zgrabi devojku za ramena i okrete je licem prema sebi. Imala je prilično snažne mišice i sada je primenila tu svoju snagu, ali ne grubo, već odlučno.

Najzad reče: "Slušaj šta ti govorim! Bojiš se, reci istinu? Priznaj!"

Pogledom uperenim u devojku držala je kao u nekoj opčinjenosti. Devojka potvrdi glavom.

"Poći ćeš sa nama", reče Olivija. "Idemo preko Penina u jedno mesto u Vestmuerlandu gde ćemo svi biti bezbedni, i gde više neće biti ubijanja ni grubosti." Olivijina uobičajena uzdržanost potpuno je nestala; govorila je obuzeta gorkim gnevom koji je imao snagu ubeđivanja. "Poći ćeš sa nama, neizostavno. Ubili smo ti i oca i majku, ali ako tebe spasemo donekle ćemo se iskupiti. Ni oni sami ne bi želeli da i ti ovde umreš."

Devojka je ćuteći buljila u nju. Olivija se obrati Džonu:

"Pričekajte napolju. Ja ću joj pomoći da se obuče. Nećemo se zadržati duže od par minuta."

Džon je slegao ramenima. "Sići ću dole da vidim da li su ostali spremni. Ali par minuta, upamtite."

"Odmah silazimo", reče Olivija.

Džon je u dnevnoj sobi zatekao Rodžera kako na pokazatelju radio-aparata koji se nalazio na trpezarijskom kredencu prebira po stanicama. Pogledao je Džona kada se ovaj pojavio gore na stepenicama.

"Ništa se ne čuje", reče. "Okretao sam Nort, Škotsku, Midland, London - i potpun muk."

"A Irsku?" upita Džon.

"Ništa nisam mogao da čujem. Možda je te stanice ovde nemoguće uhvatiti."

"Nije isključeno i da je aparat crkao."

"Našao sam jednu stanicu. Ne znam koji je jezik to bio - zvučalo je kao neki od srednjeevropskih jezika. U glasu je bilo nečeg zaista očajničkog."

"A kako stoji sa kratkim talasima?"

"Nisam pokušavao."

"Daj da ja probam." Rodžer se povukao u stranu; Džon prebaci dugme na kratke talase i stade lagano i pažljivo da pomera kazaljku. Prešao je tako tri četvrtine table, a da se ništa nije čulo. Najzad uhvati nekakav glas, bio je izvitoperen od krčanja i gubio se, ali je govorio engleski. Zaustavio je kazaljku na maksimali i do kraja pojačao zvuk:

"...fragmentarno, međutim, svi podaci govore u prilog da je zapadna Evropa prestala da postoji kao deo civilizovanog sveta."

Govornik je imao američki akcent. Džon reče tiho: "Znači, njihova lepa zastava se još vije."

"Veliki broj aviona", nastavio je spiker, "sleteo je sinoć u raznim delovima Sjedinjenih Američkih Država i Kanade. Po naređenju predsednika Sjedinjenih Američkih Država, njihovim putnicima je dat azil. Među onima koji su stupili na tle naše zemlje nalaze se predsednik Francuske republike i stariji članovi francuske vlade; zatim kraljevske porodice Belgije i Holandije. Halifaks i Nova Škotska javljaju da su tamo bezbedno prispeli kraljevska porodica i vlada Velike Britanije. Prema istom izveštaju, bivši predsednik britanske vlade Rejmond Veling izjavio je da se zaprepašujuća brzina kojom je nastupilo rasulo uglavnom mora pripisati glasinama kako će se najveći stambeni centri bombardovati atomskim bombama, sa ciljem da se spasu ostali delovi zemlje. Ove su glasine, tvrdi Veling, potpuno neosnovane, pa ipak su one prouzrokovale paniku. Kada mu je rečeno da je ovdašnji Centar za atomsku energiju tokom poslednjih nekoliko časova, zabeležio atomske eksplozije u Evropi, on je tvrdio da ne smatra sebe odgovornim za njih, ali pretpostavlja da je moguće da su izolovani elementi Vazduhoplovnih snaga preduzeli takve očajničke mere u nadi da će povratiti kontrolu."

Rodžer reče: "Stvar mu je iskliznula iz ruku, pa je prosto okrenuo leđa i pobegao."

"To je jedna od nerazjašnjenih misterija", reče Džon.

Spiker je nastavio: "Sledeći kominike, koji je potpisao predsednik Sjedinjenih Američkih Država, objavljen je u Vašingtonu danas u 21 čas.

Verujemo da će naša zemlja duboko ožaliti srozavanje, do varvarstva, Evrope, kolevke zapadne civilizacije. Iskreno nas boli i zaprepašćuje sve što se odigrava na drugoj strani Atlantskog okeana. To, međutim, ne znači da postoji i najmanja opasnost da će slična katastrofa zadesiti našu zemlju. Posedujemo ogromne zalihe hrane i mada će, verovatno, tokom sledećih meseci hrana biti strožije racionirana, ipak ima dovoljno svega za svakog pojedinca. Vremenom ćemo savladati virus Čun Li i potom krenuti da povratimo u život velika prostranstva sveta koji smo nekada poznavali. A do tog trenutka naša je dužnost da u granicama svoje nacije sačuvamo nasledstvo čovekove veličine."

Džon reče gorko: "Mnogo su nas ohrabрили!"

Kada se okrenuo, ugledao je Oliviju kako silazi sa devojkom. Obučena, izgledala je dve-tri godine starija od Meri; bila je to seoska devojka koju više odlikuje zdravlje, nego lep izgled. Njen

pogled je sa Džonovog lica skrenuo na lokve krvi, i opet natrag; ali se izraz njenog lica nije ni najmanje izmenio.

Olivija reče: "Dozvolite mi da vam predstavim Džejn. Ona će poći sa nama. Sada smo svi spremni, Džoni."

Džon reče: "Dobro. Onda krenimo."

Devojka se obrati Oliviji. "Pre nego što pođem - mogu li da ih pogledam, samo jednom?"

Olivija je stajala u nedoumici. U Džonovoj svesti iskrsnu slika dva leša, bez obreda i molitve zgurana ispod stepenica na kojima je i sama devojka sada stajala.

On reče oštro: "Ne. To ne bi bilo dobro ni za tebe ni za njih. Sem toga nemamo vremena."

Pomislio je da će se možda usprotiviti, ali kada ju je Olivija blago gurnula napred, ona je pošla. Jednim je pogledom obuhvatila celu dnevnu sobu i izašla iz kuće.

"U redu", reče Džon, "krećemo."

"Samo jedna sitnica", reče Piri. Spikerov glas je i dalje govorio; dolazio je do snage ili se gubio; već prema periodičnom pojačavanju, odnosno smanjivanju zvuka. Čitane su neke nove odredbe kojima se pojedincima zabranjuje gomilanje hrane. Piri je prišao trpezarijskom kredencu i jednim jedinim pokretom zgrabio radio i tresnuo ga o pod. Staklo se rasprslo u paramparčad. Zatim je stao silovito da ga šutira, sve dok se kutija nije raspala i dok se nije ukazala mašinerija. Na kraju je potom snažno lupio gomilu stakla i metala, pretvorivši je u bezobličnu masu. A potom je pažljivo otresao nogu i krenuo za ostalima.

Bili su prinuđeni da putuju sporo i postupno, zbog dece. Džon je napravio trodnevni plan: posle prvog dana marša trebalo je da stignu na kraj Vensidejla; posle drugog, preko vresnih polja, do jedne tačke severno od Sedberga i, najzad, posle trećeg u Slepí Džil. Bilo je vrlo važno da se ne udaljuju od glavnog druma; štaviše, Džon se nadao da će ga najvećim delom moći koristiti za putovanje. Pretpostavljao je da će se usput retko kad pojaviti koji automobil, jer je u međuvremenu većina mesta u Severnom Rajdingu morala poći za primerom Mašama. Putnici bi morali napustiti svoje automobile mnogo pre nego što bi stigli u Dejl.

Rodžer je rekao Džonu, dok su išli pokraj jedne šume u pravcu Kaverhama:

"Ne bi bilo loše da se dočepamo nekoliko bicikla. Šta ti misliš o tome?"

Džon je odmahnuo glavom. "Na biciklima bismo takođe isvuše skretali pažnju na sebe. Sem toga, trebalo bi da pronađemo deset bicikla odjednom - inače bismo morali da ih guramo ili da rascepkamo svoju grupu."

"Znači, ti ne pristaješ?" upitao ga je Rodžer.

Džon ga pogleda iskosa. "Ne. Ne pristajem."

Rodžer reče: "Drago mi je što je Oliviji pošlo za rukom da ubedi devojku da pođe sa nama. Bila bi prava mora misliti na nju u onoj usamljenoj kući."

"Postaješ sentimentalán, Rodž."

"Nije tačno." Snažnim pokretom, Rodžer pomače svoj ruksak na sredinu leđa. "Ti postaješ žilaviji. Nije to loše, bar pretpostavljam."

"Samo pretpostavljaš?"

"Nisam se jasno izrazio. Ti si u pravu, Džoni. Stvar se mora privesti kraju. Mi ćemo to i učiniti, zar ne?"

"Tako je."

Kuće pored kojih su prolazili bile su pozatvarane i kapci spuštene; ako je i bilo ljudi koji su još živeli u njima, nisu davali nikakvog spoljnog znaka o svom prisustvu. Čak su, usput, sretali manje sveta nego što bi to bilo prirodno u ovim krajevima; a i kada bi se mimoišli sa nekima, niko nije

pokušavao da pozdravi. Najčešće su se ljudi koje su sretali povlačili u stranu ispred njihove male grupe i zaobilazili je. Samo su dvaput naišli na grupice slične njihovoj. Prvu je sačinjavalo pet odraslih osoba i dvoje male dece koju su nosili na rukama. Dve grupe bi namah, sa razdaljine, osmotrile jedna drugu i produžile svaka svojim putem.

Druga grupa je bila veća od njihove. Sastojala se od ukupno desetine ljudi, svi su bili odrasli; nisu krili da imaju nekoliko pušaka. Ovaj susret se odigrao po podne, nekoliko milja istočno od Ejsgarta. Bilo je očigledno da ova grupa preseca drum na putu Bišodejli u pravcu juga. Zaustavili su se nasred puta i stali da posmatraju Džona i ostale koji su im dolazili u susret.

Džon je na razdaljini od dvadesetak jardi ispred njih, rukom dao znak svojim da stanu, čekali su neko vreme i uzajamno se posmatrali. A zatim jedan od ljudi iz druge grupe doviknu:

"Odakle ste?"

Džon odgovori: "Iz Londona."

Nastao je laki žagor neprijateljskog raspravljanja. Njihov vođ reče:

"Jedva da ima dovoljno hrane za stanovnike ovih krajeva, a kamoli za Londonce koji dolaze ovamo da nas čerupaju."

Džon mu nije ništa odgovorio. Pomerio je svoju lovačku pušku u podesniji položaj; za njegovim primerom su pošli Rodžer i Piri. Oni su čuteći posmatrali drugu grupu.

"Kuda idete?" upitao ih je čovek.

"Idemo preko vresnih polja", rekao je Džon, "u Vestmuerland."

"Nećete tamo proći ništa bolje negoli ovde." On je stajao čežnjivo zagledan u puške. "Ako ste u stanju da rukujete ovim oružjem bili bismo voljni da vas primimo u svoju družinu."

"U stanju smo da rukujemo njime", reče Džon. "Ali više volimo da ostanemo sami."

"U današnje vreme je važan broj." Džon nije odgovorio. "Sigurnije je za dečicu i sve ostale."

"Možemo i sami da se staramo o njima", rekao je Džon.

Čovek je slegao ramenima. Rukom je dao znak svojim sledbenicima i oni nastaviše niz drum svojim prvobitnim pravcem. I sam se uputio za njima. Kada je stigao do ivičnjaka, zastao je i okrenuo se.

"Hej, gospodine!" viknuo je. "Imate li kakvih vesti?"

Rodžer mu odgovori: "Ništa naročito, sem da se svet propoštenio."

Čovekovo lice se zbrčkalo pre nego što će se na njemu javiti osmeh. "Dobro ste to rekli. Znači da je sudnji dan blizu!"

Posmatrali su ih sve dok im se gotovo nisu izgubili iz vida, zatim su i sami nastavili put.

Zaobišli su sa južne strane Ejsgart, oko koga su zapazili odbrambeni pojas koji je sada postao česta pojava. Odmorili su se na popodnevoj pripeci, na domaku grada. Dolina, koja je nekada bila bujno zelena, sada se gotovo svom površinom crnila nasuprot smeđim brdima naokolo. Peli su se uzbrdicom pored krivudavih kamenih zidova, tih sada besmislenih međaša. U jedan mah Džon pomisli da vidi ovce na obronku brda, pa je skočio na noge da bolje pogleda. Međutim to su samo bili veliki beli obluci. Ovce više nisu mogle da opstanu. Virus Čung Li je obavio posao sveobuhvatno i korenito.

Meri je sedela u društvu sa Olivijom i devojkom Džejn. Dečaci, kao retko kad premoreni za švrljanje, odmarali su se zajedno i raspravljali, koliko je Džon bio u stanju da prosudi na osnovu pojedinih reči koje su dopirale do njega, o gliserima. En je sedela osamljena ispod jednog drveta. On joj priđe i sede pored nje.

"Da li ti je makar malo bolje?" upita je.

"Sasvim se dobro osećam."

Izgleдалa je umorna, pa se on pitao koliko li je spavala prethodne noći. Zatim reče:

"Samo još dva dana ovakvog života, a onda..."

Ona nastavi njegovu rečenicu. "A onda će sve opet biti divno, i mi ćemo moći da zaboravimo sve što se dogodilo i počecemo život iz početka. Je li tako?"

"Ne, ne mislim da možemo početi iz početka. Da li je to uopšte važno? Ali ćemo svakako biti u stanju da opet živimo nekom vrstom pristojnog života i da posmatramo svoju decu kako odrastaju u ljudska bića, a ne u divljake. Za to вреди mnogo žrtvovati."

"Hoćeš da kažeš - to je tvoj cilj, zar ne? Primio si svet na svoja pleća."

On joj blago odgovori: "Do sada smo imali sreće. Možda ti se ne čini tako, ali to je istina. Imali smo sreće da izađemo iz Londona i da dospemo čak dovde na sever, a da nas nije snašla ozbiljna nevolja. Ovo mesto, gde se sada nalazimo, izgleda pusto samo zato što su se njegovi stanovnici povukli iza svojih odbrambenih položaja, a rulja još nije pristigla. Mada mislim da se ne nalazimo više od jednog dana hoda ispred svetine - a možda i manje. A kada ona stigne..."

Posmatrao je reku Ur i njene matice. Sunce je obasjavalo letnji pejzaž, neobičan jedino zbog odsustva ogromnih prostranstava toliko prisnog zelenila. U stvari, ni sam nije verovao u smisao vlastitih reči, mada je znao da govori istinu.

"Živećemo mirno u Slepom Džilu", rekla je En umorno.

"Kako bih voleo da sam već tamo", rekao je Džon.

"Umorna sam", dodala je En. "Ne želim da razgovaram - ni o tome ni o bilo čemu drugom. Ostavi me na miru, Džone."

Stojeći, posmatrao je svoju ženu trenutak, dva a zatim je krenuo. Dok je koračao, primetio je da ga Milisent, koja je sedela ispod susednog drveta, posmatra. Ona uhvati njegov pogled i nasmeši mu se.

Kako su se bližili Hozu, tako se dolina sužavala. Brda sa obe strane postajala su strmija; ali se kameni zidovi nisu više peli do njihovih vrhova. Činilo im se da Hoz nije branjen, ali su ga za svaki slučaj izbegli, zaobišavši ga preko visoravni sa južne strane i gazeći pritoke reke Ur koje su srećom bile plitke u to doba godine.

Zanoćili su kod Videjl Džila; odabrali su za prenočište sklonito mesto u uglu između železničke pruge i reke. U neposrednoj blizini otkrili su polje sa krompirom, pa su iskopali poveću količinu. Olivija je od njih skuvala paprikaš sa usoljenim mesom, koje su bili sa sobom poneli; Džejn joj je pomagala, dok im se Milisent pridružila sa pola srca.

Sunce je bilo zašlo iza Penina, mada je još bilo prilično vidno; kada je Džon pogledao na sat, video je da još nema ni osam. Razume se, to je britansko letnje vreme, a ne griničko. Nasmešio se pri pomisli na tu tananu, sada besmisleni razliku.

Dobro su napredovali; dečaci se, očigledno, nisu isuviše zamarali. Pod normalnim okolnostima, mogli bi da prevale još koju milju pre zastanka, ali je u ovakvom trenutku bilo glupo da počnu da se penju uzbrdicom do Mosdejla. Umesto toga, moći će rano sledećeg jutra da nastave put. Zadovoljno je posmatrao kako se priprema večera. Piri se nalazio na straži pored železničke pruge.

Sva trojica dečaka odjednom mu priđoše. Dejvi mu se obrati u ime svih sa puno poštovanja, iako je do tada uvek razgovarao sa odraslima na ravnoj nozi.

"Tata", rekao je, "da li bismo i mi mogli noćas da stražarimo?"

Džon ih je posmatrao jednog po jednog: vitku figuru svog sina, trapavog Spuksa i omanjeg, nekako četvrtastog Stiva. Još su to bili samo đaci koje je sada u većoj meri nego obično život zbunjivao i uzbuđivao.

On odmahnu glavom: "Mnogo vam hvala na ponudi, ali možemo i sami."

Dejvi reče: "Smislili smo čitav plan. Nije važno to što ne umemo da pucamo baš kako treba, ako budemo budno motrili i digli galamu čim nekog primetimo. A za to smo sposobni."

Tada Džon reče: "Najbolje što vas trojica možete učiniti jeste da ne razgovarate posle večere, već da odmah legnete. Gledajte i da zaspate što brže možete. Sutra ćemo rano ustati, čeka nas penjanje uz veliku strminu i naporan dan."

Govorio je bez imalo strogosti, tako da bi se u svakoj drugoj prilici Dejvi upustio u žučnu raspravu. Međutim, sada je samo rezignirano iskosa pogledao svoja dva druga, posle čega se zajedno udaljiše da posmatraju reku.

Skupa su večerali, jer se Piri bio vratio sa železničke pruge sa izveštajem da nema ničeg na vidiku sve dokle oko dopire. Kasnije je Džon napravio raspored noćnog stražarenja.

Rodžer reče: "Hoćeš li uzeti u obzir i Džejn?"

U početku je mislio da se Rodžer šali, pa se nasmejao. Ubrzo je, na svoje zaprepašćenje, shvatio da mu je pitanje ozbiljno upućeno.

"Ne", odgovori on. "Ne večeras."

Devojka je sedela pripijena uz Oliviju; čitavog dana se nije udaljavala od nje. Džon ih je u toku popodneva čuo kako razgovaraju između sebe, čak je jednom primetio Džejn kako se smeje. Ona pogleda u jednog i drugog; njeno sveže i punačko lice imalo je otvoren i upitan izraz.

"Ne bi nas ubila na spavanju, reci iskreno, Džejn?" pitao je Rodžer. Ona je ozbiljno odmahнула glavom.

Tada joj Džon reče: "Najpametnije je da ti uskratimo tu priliku, zar ne?"

Ona okrete glavu od njih; jasno je video da je to učinila da bi prikrila zbunjenost, a ne iz mržnje.

On reče: "En će prva čuvati stražu. Svi ostali odmah na spavanje. Vi, dečaci, mogli biste da ugasite vatru - pogazite svaku žišku."

Rodžer ga je probudio i predao mu lovačku pušku koju je svako od njih nosio za vreme stražarenja. Kada se podigao na noge, osetio je da je sav ukrućen i rukama je protrljao cevanice. Mesec je svetleo na nebu; njegova je svetlost bleskala po obližnjoj reci i pravila senke od male grupe šćućurenih putnika.

"Nije nimalo hladno", reče Rodžer, "hvala bogu."

"Jesi li štogod zapazio?"

"Šta bih, sem duhova?"

"Pa, jesi li video nekog od njih?"

"Jednu utvaru u magnovenju - i to najbanalniju moguću." Džon ga pogleda. "Voz-priviđenje. Učinilo mi se da ga čujem kako hukće u daljini, a otprilike deset minuta kasnije, mogao bih se zakleti, do mene je doprla njegova daleka buka."

"Nije isključeno da je to bio voz", reče Džon. "Sve dok ima ljudi koji su u stanju da upravljaju njime i ljudi koji su spremni da se voze, postoji i mogućnost da voz putuje noću. Mada je, mislim, sumnjivo, kada se sve uzme u obzir."

"Meni se više dopada da na njega mislim kao na prikazu. Teško natovaren voz pravim pravcatim duhovima iz Dejla koji su krenuli na pijacu; a možda su to bili i vagoni-fantomi puni uglja ili nestvarnih metalnih poluga na putu preko Penma. Razmišljao sam o ovoj stvari - koliko dugo pretpostavljaš da će se železnička pruga smatrati železničkom prugom? Dvadeset godina - ili trideset? I koliko će se dugo ljudi sećati da je nekada davno postojalo takvo prevozno sredstvo? Hoćemo li svojim praunucima pričati bajke o metalnim čudovištima koja su jela ugalj i bljuvala dim?"

"Idi da spavaš", reče mu Džon. "Imaćeš kasnije dovoljno vremena da razmišljaš o svojim

praunucima."

"Te duhove", reče Rodžer, "noćas na sve strane oko sebe vidim duhove. Duhove svojih dalekih potomaka u plavoj boji sinjevine."

Džon mu nije ništa odgovorio, već je stao da se penje uz nasip ka svom stražarskom mestu pored pruge. Kada je sa vrha pogledao dole, Rodžer se već bio skupio i po svoj prilici spavao.

Stražareva dužnost je bila da motri na obe strane pored pruge, ali je ona šira - prema severu - imala više značaja zbog činjenice da se glavni drum proteže u tom pravcu. Imajući to u vidu, odabran je stražarev položaj koji se nije mogao videti sa mesta na kome su ostali spavali. Džon se tu postavi. Pripalio je cigaretu, krijući užareni kraj da ga neko ne bi primetio. Nije mislio da je to stvarno neophodno, ali je smatrao prirodnim da neke stare trikove iz vojske primeni u situaciji koja je imala toliko srodnosti sa njegovom vojničkom prošlošću.

Posmatrao je mali beli štapić koji je zaklanjao svojim šakama. To je navika koje će morati da se odrekne, mada nema nikakvog razloga da ostavi duvan sve dok ga nužda ne natera na to. Koliko će vremena proći, pitao se on, pre nego što se američki istraživači budu iskricali u zaboravljenim lukama i krenuli dublje na kopno, deleći usput konzerviranu šunku i cigare, i sejući seme trave koje nije zaraženo virusom Čung Li? U svakom malom zbegu, kakav će biti Slepí Džil, gde su se sačuvali ostaci Britanaca, nešto slično tome biće svakodnevna sanjarija, zimska bajka. Možda legenda, koja će podstaknuti nove varvare da najzad pređu zapadni okean samo da bi otkrili zemlju podjednako tvrdu i okrutnu kao što je i njihova.

Jer, on više nije mogao da veruje da će čovečanstvo biti pošteđeno u poslednjem trenutku. Najpre Kina, zatim preostali delovi Azije, a sada Evropa. Ostale zemlje će pasti kada na njih dođe red, i ne sluteći, možda, ovakav svoj kraj. Priroda briše tablicu od škripljca na kojoj je ispisana ljudska istorija i koja će ostati prazna da na njoj šačica ljudi, koji će preživeti tu i tamo širom zemljinog šara, ureže potresne reči.

S druge strane železničke pruge do njega je iznenada dopro nekakav šum, pa je oprezno krenuo u tom pravcu da ispita njegovo poreklo. Kada je stigao na kraj nasipa, ugledao je vitku figuru koja se na razdaljini od nekoliko stopa pela njemu u susret. Bila je to Milisent. Pružila mu je ruku i on ju je prihvatio.

Džon reče: "Šta, pobogu, tražite ovde?"

Ona odgovori: "Pst - sve ćete redom probuditi."

Milisent pogleda dole grupu koja je spavala, a zatim se uputi ka stražarskom mestu. Džon pođe za njom. Bio je gotovo sasvim siguran šta znači ova poseta. Hladna drskost ove žene dovela ga je do besa.

"Vaš je red da stražarite tek kroz dva-tri sata", rekao joj je on. "Treba da se vratite i odspavate još malo. Sutra ćemo imati dug i naporan dan."

Ona ga upita: "Imate li cigaretu?" On izvadi jednu iz svoje kutije i dade joj je. "Budite dobri i pripalite je; hoćete li?"

On reče: "Mislim da nije pametno paliti svetlo. Zaklonite cigaretu šakama kada budete uvlačili dim."

"Vi sve znate, zar ne?"

Ona se saže do njegovih šaka sklopljenih u kupu da bi došla do plamena upaljača. Njena crna kosa se presijavala na mesečini. Tada Džon shvati da se nije najbolje snašao u ovoj situaciji. Pogrešio je što joj je dao cigaretu kada ju je zatražila; trebalo je da je smesta otera natrag na spavanje. Ona se ponovo uspravi; cigaretu je krila držeći je naopako okrenutu.

"Mogu dugo da izdržim bez sna", rekla je. "Sećam se jednog vikenda kada nisam spavala više od

tri sata između petka i ponedjeljka. A ipak sam posle toga bila sveža kao bela lala."

"Nije potrebno da se hvalite. Vidi se to na vama."

"Zbilja?" Zatim je nastala pauza. "Šta se to zbiva sa En?"

On reče hladno: "Poznato vam je isto tako dobro kao i meni. Pretpostavljam da na vama ne bi ostavilo traga - ni ono što se njoj dogodilo ni ono što je sama potom učinila."

Ona reče samozadovoljno: "Znam jednu vašu slabost ili snagu, već kako se uzme - nikada nećete izgubiti glavu ako doživite neku podlost - od drugih, odnosno ako je sami napravite."

Džon je povukao jedan dim. "Ne želim da razgovaram o En. I ne želim da imam ma kakva posla sa vama, shvatate li me? Nadam se da ćete me razumeti kada kažem da, povrh svih ostalih razloga, nije vreme za tako nešto."

"Kada čovek nešto želi, vreme je da to i ima."

"Ovoga puta ste se prevarili. Ja to ne želim."

Ona se nasmeja tišim i nekako promuklim glasom.

"Budimo ono što jesmo, odrasli ljudi", reče ona. "Mogu da se prevarim, ali ne kada je reč o ovakvoj stvari."

"Poznajete me bolje nego ja sam?"

"Pa, ne bi me to iznenadilo. Reći ću vam samo ovoliko, veliki šefe. Da vam je umesto mene Olivija učinila ovu malu posetu, vi biste je smesta poslali tamo odakle je došla i to bez ikakvog pogovora. Sem toga, zašto šapućete? Da ne bismo nekog probudili?"

Nije bio svestan da je utišao glas. Zato ovoga puta reče glasnije: "Mislim da treba da se vratite na spavanje, Milisent."

Ona se ponovo nasmeja. "A šta uopšte ima nerazumnog u želji da se ne probude ostali? Pretpostavljam da mogu svi da izdrže tako dugo bez sna, kao što to mogu ja. Isuviše lako planete."

"Sada je dosta. Neću više da raspravljam sa vama. Jednostavno se vratite na spavanje i zaboravite sve što je bilo."

Ona reče poslušno: "Razumem!" Zatim baci do pola popušenu cigaretu, i gazeći po njoj sabi je u zemlju. "Još ću samo pokušati da bacim probnu varnicu i ako se ne upalite, otići ću pravo na svoje mesto kao svaka dobra mala devojka."

Zatim mu priđe. On reče: "Ne budite ludi, Milisent." Ona se zaustavi ispred samog njegovog tela. "Nema ničeg rđavog u poljupcu pred spavanje, zar ne?" Zatim mu se baci u naručje. Imao je da bira između dve stvari: da je pridrži ili da je pusti da padne. On je pridržao. Bila je veoma topla i put joj je bila mekša na dodir nego što je očekivao. Ona se zatim lako pripri uz njega.

"Proba sa varnicom je uspela, nadam se", reče ona.

Oboje se okrenuše na šum sitnog kamenja koje se odronjavalo: Iznad ivice nasipa ukaza se jedna figura i stade licem prema njima.

Piri kucnu rukom svoju pušku koju je držao ispod mišice. Zatim reče prekorno: "Uprkos ovom teretu koji nosim, umalo što vas nisam iznenadio. Niste budni kao što bi trebalo da bude dobar stražar, Kanstense."

Milisent se oslobodi iz Džonovog zagrljaja, a potom reče: "Šta se to s tobom dešava, lutaš poljima usred noći?"

"A zar ne bi bilo savršeno prikladno", odgovori Piri, "da tebi postavim slično pitanje?"

Ona reče prezrivo: "Mislila sam da si dobro zapamtio porciju koju si dobio kada si me ono poslednji put špijunirao, ti njuškalo jedno. Ili možda na ovaj način tražiš još?"

Piri reče: "Poslednjih nekoliko puta snosio sam stanje smatrajući ga manjim zlom. Mislilo sam da si svoje ponašanje držala u diskreciji. Ma šta preduzeo, samo bih dokazao da sam rogonja, a to sam

uvek želeo da izbegnem."

"Nemaj brige", odgovori mu Milisent. "Nastojaću i dalje da budem diskretna."

Tada se Džon umeša: "Piri! Ništa se nije dogodilo između vaše žene i mene. I ništa će neće dogoditi. Jedino do čega mi je stalo je da svi zajedno živi i zdravi stignemo do Slepog Džila."

Piri reče zaneseno: "Oduvek sam osećao unutrašnju potrebu da je ubijem. Međutim, u normalnom društvu ubistvo je isuviše veliki rizik. Išao sam tako daleko da sam kovao planove, i to vrlo dobre planove, ali ih nikada nisam sproveo u delo."

Milisent reče: "Henri! Ne počinji s glupostima."

Džon je pri mesečini video kada je Piri podigao desnu ruku i prstima protrljao svoj nos. A zatim oštro reče:

"Dosta s tim!"

Piri namerno spusti obarač na svojoj pušci. Na to, Džon podiže svoju lovačku pušku.

"Ne", reče Piri smireno. "Spustite tu pušku. Savršeno vam je jasno da sam u stanju mnogo brže da pucam od vas. Spustite je. Ne želim da zbog izazova učinim bilo kakav pre nagljen potez."

Džon spusti svoju pušku. U svakom slučaju, razmišljao je on, smešno je otkriti u Piriju tragičnog heroja.

Zatim reče: "Čini mi se da me zbunjuju izvesne činjenice. Glupo je da to uopšte pominjem. Ali, ako ste zaista želeli da se oslobodite Milisent, mogli ste jednostavno da je ostavite u Londonu."

"Tačno ste to uočili", odgovorio mu je Piri, "samo to ne bi imalo nikakvog smisla. Morate se setiti da sam, uprkos tome što sam vam se pridružio, sačuvao izvesne ograde u odnosu na istinitost Baklijeve priče u koju je trebalo da poverujem. Bio sam spreman da se udružim sa vama da bismo probili policijski kordon, zato što iznad svega cenim svoju slobodu kretanja. I to je bilo sve."

Tada reče Milisent: "Vas dvojica možete nastaviti sa brbljanjem. A ja odoh natrag na spavanje."

"Ne", reče Piri meko, "ostani gde si. Ostani tačno na mestu na kome se nalaziš." On dodirnu šaržer na svojoj pušci, tako da Milisent odustade od pokreta koji je upravo htela da napravi. "Moram priznati da sam ozbiljno, mada vrlo kratko vreme, razmišljao o ideji da ostavim Milisent u Londonu. Jedan razlog zbog koga sam odbacio ovu mogućnost bio je što sam duboko verovao da će se Milisent, ako zemlju ne zadesi ništa gore od civilnog rasula, i te kako dobro snaći nudeći svoje erotske usluge vođi lokalne bande. Nije mi se dopadala misao da je ostavim, a da ona to iskoristi za neku vrstu sjajne karijere."

"Da li bi to, u stvari, imalo ikakvog značaja?" upita Džon.

"Nisam osoba", reče Piri, "koja lako snosi poniženja. U sklopu moje ličnosti se nalazi jedna crta koja bi se mogla nazvati primitivnom. Recite mi, Kanstense - složili smo se da zakon više ne postoji u našoj zemlji?"

"Ako postoji svi ćemo na vešala."

"Savršeno tačno. Međutim, ako država propadne šta ostaje?" Džon mu odgovori smotreno: "Zakon grupe - u cilju njene vlastite zaštite."

"A zakon porodice?"

"U okviru grupe. Potrebe grupe dolaze na prvo mesto."

"A zakon glave porodice?" Milisent stade da se smeje istrzanim, gotovo histeričnim smehom. "Samo se zabavljaj, draga", nastavi Piri. "Uživam da te vidim srećnu. I tako je, Kanstense, muškarac priznata glava svoje porodične grupe - da li se slažemo i u tom pogledu?"

Postojao je jedan jedini pravac kojim je sumanut, neumoljiva logika mogla da se razvija. Džon reče:

"Da. U okviru šire grupe." Zatim je oklevao jedan tren. "Na čelu naše stojim ja. Poslednja reč je

moja."

Učinilo mu se da se Piri nasmešio, ali pri slaboj svetlosti nije mogao u to sasvim da bude siguran. Piri reče:

"Poslednju reč ima ona." I kucnu svoju pušku. "Ako mi se prohte, mogu da uništiti našu grupu. Ja sam prevareni muž, Kanstense - možda ljubomoran, a možda i gord. Tvrdo sam odlučio da iskoristim svoja prava. Nadam se da me nećete u tome sprečiti, jer ne bih voleo da budem prisiljen da vam pružim otpor."

"Upoznati ste sa putem do Slepog Džila", reče Džon. "Ali vam neće biti lako da bez mene uđete u dolinu."

"Imam dobro oružje i umem da rukujem njime. Siguran sam da ću bez po muke naći sebi zaposlenje."

Nastala je pauza. Kroz tišinu se iznenada prolomi grleni glas ptičije pesme; Džon sa zaprepašćenjem shvati da je to slavuj.

"I", reče Piri, "da li dajete moja prava?"

Milisent kriknu: "Ne! Džone, sprečite ga. On ne može tako da postupi - to je neljudski. Henri, obećavam.."

"da u ponoć, bez bola", reče Piri, "promenim svet. Čak sam to, i ja ponekad u stanju da shvatim prikladnost stiha, Kanstense! Da li mi dajete moja prava?"

Mesečina prosu svoju srebrnu svetlost po metalu puške kada ona zanese da bude uperena u Džona. Njega odjednom obuze strah - ne samo za sebe, već i za En i za decu. Nije bilo nikakve sumnje u Pirijevu neumoljivost; jedino se nije znalo u koju ga krajnost ta neumoljivost može odvesti, ako bude izazvan.

"Imate svoja prava", reče on.

Nepoznatim glasom zaprepašćenja Milisent kriknu: "Ne! Ne ovde..."

Potrčala je ka Piriju posrćući i spotičući se preko železničkih šina. Čekao je sve dok se gotovo nije bacila na njega, pa je tek onda opalio. Njeno se telo zanese unazad pod silinom metka i pade preko jedne šine. Sa brda stadoše da se vraćaju odjeci pucnja.

Džon je prekoračio šine pored samog leša. Piri je u međuvremenu bio spustio pušku. Džon se zaustavi pored njega da baci pogled niz nasip. Pucanj ih je sve odjednom izbudio.

On im doviknu: "Ništa se nije dogodilo. Svi ponovo na spavanje. Nema razloga za brigu."

Potom se prolomi Rodžerov glas: "To nije bila lovačka puška. Da li je Piri tamo gore?"

"Jeste", odgovori mu Džon. "Samo mirno spavaj. Sve je u najboljem redu."

Piri se okrete i pogleda ga. "Čini mi se da ću i ja sada prileći."

Džon mu reče oštro: "Najpre ćete mi pomoći da ovo uklonimo. Ne možemo tu nasred srede ostaviti leš da u njega gledaju žene dok se budu nalazile na straži."

Piri klimnu glavom. "U reku?"

"Isuviše je plitka. Verovatno bi se negde zakačio. Sem toga, mislim da nije pametno zagaditi vodu. Gurnućemo ga niz nasip, sa suprotne strane od reke. Pretpostavljam da će tako biti najbolje."

Preneli su telo duž pruge do mesta koje se nalazilo oko dvesta jardi udaljeno prema zapadu. Bilo je lako, ali su neprestano hodali po pragovima. Džon je odahnuo kada ga gurnuše niz nasip. Taj deo je bio obrastao žbunjem; leš se zaustavio na njemu. Pri mesečini se mogla videti samo bela bluza mlade žene i ništa više.

Džon i Piri su se vraćali ćuteći. Kada su stigli na stražarsko mesto, Džon reče:

"A sada možete sići. Reći ću Oliviji da vas probudi kada dođe red na smenu vaše žene. Nadam se da nemate ništa protiv toga?"

Piri reče krotko: "Svakako ne. Kako god vi kažete." Zatim spretno uđenu pušku ispod pazuha.

"Laku noć, Kanstense."

"Laku noć", reče Džon.

Posmatrao je kako se Piri kliže niz padinu odmičući prema ostalima. Svakako je mogao da nađe neki izlaz. Postojala je neka mogućnost da spase život Milisent.

Iznenadio se kada je shvatio da ga ta misao uopšte ne muči.

Sledećeg jutra su svi izgledali pokunjeni. Džon im je saopštio da je Piri ubio Milisent, ali je decu zavarao da je bio u pitanju nesrećan slučaj. Rodžeru je do sitnica ispričao događaj; on je samo odmahnuo glavom.

"Mrtav hladan, kažeš? Sami smo sebe navukli na tanak led kada smo ga pozvali da pođe sa nama."

"Da", reče Džon, "to je istina."

"Misliš li da ćeš imati muke s njim?"

"Nadam se da neću, sve dok mu budem dozvoljavao da radi šta hoće", reče Džon. "Srećom, izgleda da su njegove želje prilično skromne. Ubeđen je da je imao pravo da ubije svoju ženu."

Kasnije, dok se umivao na reci, En mu priđe. Stajala je pored njega, posmatrajući uskomešanu vodu. Sunce je obasjavalo čitavu dolinu, ali su se tačno iznad njih bili nadneli veliki, gusto sabijeni oblaci.

"Gde ste sklonili njeno telo?" upitala ga je. "Moram to da saznam pre nego što pošaljem decu na umivanje."

"Podalje odavde. Slobodno ih pošalji."

Ona ga bezizrazno pogleda. "Mogao bi da mi ispričaš šta se to u stvari dogodilo. Piri nije čovek kome se dešavaju nezgode sa puškom ili koji bi ubio bez razloga."

Džon joj je ispričao, ne pokušavajući ma šta da prikrije. Ona reče: "A šta bi se dogodilo da se Piri nije pojavio baš u tom trenutku?"

On sleže ramenima. "Mislim da bih je poslao natrag na spavanje. Šta drugo mogu da kažem?"

"Pretpostavljam ništa. Ali sada to više nije važno." Ona ga odjednom prostrela pitanjem: "Zašto je nisi spasao?"

"Nisam mogao. Piri je doneo čvrstu odluku. Samo bi još i mene ubio."

Ona reče gorko: "Ti si mi neki vođ. Nameravaš li da i dalje stojiš po strani i dozvoljavaš drugima da se međusobno ubijaju?"

On je pogleda. Glas mu je bio hladan: "Mislio sam da za tebe i decu moj život znači više od života Pirijeve žene. I još tako mislim, složila se ti sa mnom ili ne."

Trenutak su ćuteći posmatrali jedno drugo; a zatim mu se En približi za jedan korak i on je obgrli. Ona prošaputa: "Oprosti, dragi. I sam znaš da nisam htela to da kažem. Ali sve je tako strašno i biva još gore. Na taj način da ubije svoju ženu... Kakav li nas život tek čeka?"

"Kada stignemo u Slep Džil..."

"I tamo će Piri biti zajedno sa nama, zar ne? Ah, Džone, zar baš mora da ostane u našem društvu? Zar ne bismo mogli da ga se nekako oslobodimo?"

On reče blago: "Isuviše strepiš. Piri je čovek koji ume da poštuje zakon. Pretpostavljam da je godinama mrzeo Milisent. Ovih dana je proliveno mnogo krvi, pa mislim da mu je to udarilo u glavu. Drukčije će biti u dolini. Tamo ćemo imati svoj zakon i red. Piri će mu se povinovati."

"Misliš?"

On je pomilova po rukama. "A ti", reče on. "Kako se sada osećaš? Nešto malo bolje?"

Ona potvrdi glavom. "Nešto malo bolje. Čini mi se da se čovek na sve navikne, pa čak i na uspomene."

U sedam časova svi su se našli na okupu i bili spremni za pokret. Između oblaka koji su se gomilali na nebu još su se videli procepi plavetnila, ali ih je na istoku bilo toliko da su zakrilili sunce.

"Vreme ne obećava mnogo", reče Rodžer.

"I ne želimo da bude pretoplo", reče Džon. "Pred nama se nalazi uspon. Da li je sve spremno?"

Piri reče: "Želeo bih da Džejn i ja idemo zajedno." Pogledaše ga razrogačeno. Zahtev je bio toliko čudan da je sam po sebi zvučao besmisleno. Džon nije smatrao neophodnim da njegova družina maršuje po nekom utvrđenom redu, već prosto kako je kome volja. Džejn automatski ponovo stade pored Olivije.

Džon upita: "Zašto?"

Piri je mirno posmatrao malu družinu. "Možda bi trebalo da se izrazim na drugi način. Odlučio sam, i želeo bih da se oženim sa Džejn - ukoliko takvo izjašnjenje danas ima ikakvog smisla."

Olivija reče sa oštrinom u glasu koja je jako odudarala od njenog uobičajenog nastupa: "Ne budite smešni. Nema ni govora o tome."

Piri reče skrušeno: "Ali ne vidim nikakve prepreke. Džejn je neudata a ja sam udovac."

Džon je primetio da Džejn netremice posmatra Pirija široko otvorenih očiju; bilo je nemoguće protumačiti njen izraz lica.

En reče: "G. Piri, noćas ste ubili Milisent. Zar to nije dovoljna prepreka?"

Dečaci su kao opčinjeni posmatrali šta se dešava; Meri okrete glavu u stranu. Glupo je, razmišljao je Džon umorno, i pomisliti da se u ovakvom svetu može sačuvati ma koja vrsta nevinosti.

"Ne", reče Piri, "to ne smatram preprekom."

Rodžer reče: "Ubili ste i Džejninog oca."

Piri klimnu glavom u znak saglasnosti. "Bila je to nesrećna i neizbežna okolnost. Uveren sam da se Džejn pomirila sa tom činjenicom."

Džon reče: "Predlažem da odgodimo razgovor za izvesno vreme, Piri. Džejn se upoznala sa vašom željom. Neka razmisli o njoj dan - dva."

"Ne." Piri pruži ruku. "Hodi, Džejn!"

Džejn je stajala i dalje zagledana u njega. Tada reče Olivija:

"Ostavite je na miru. Ne smete je ni taći. I bez toga ste dosta zla počinili."

Piri se pravio kao i da je ne čuje. Ponovio je: "Hodi ovamo, Džejn! Nisam ni mlad, a ni naročito lep. Ali sam sposoban da te čuvam, a to je više nego što mnogi mladići mogu učiniti pod današnjim okolnostima."

En reče: "Da je čuvate - ili ubijete?"

"Milisent me je", reče Piri, "prevarila nebrojeno puta i pokušala je da ponovi neverstvo. To je jedini razlog zbog koga je ona sada mrtva."

En reče sa nevericom: "Govorite kao da su žene neka druga vrsta bića - manje ljudska."

Piri odgovori učtivo: "Žalim ako tako mislite. Džejn! Pođi sa mnom." Čiteći su posmatrali Džejn koja je lagano prilazila Piriju. On je uhvati za ruke. A zatim reče: "Mislim da ćemo se odlično slagati."

Olivija dobaci: "Ne, Džejn - ne smeš!"

"A sada", reče Piri, "pretpostavljam da možemo krenuti."

"Rodžere, Džone", viknu Olivija. "Sprečite ga!"

Rodžer je pogledao Džona. Džon reče: "Mislim da to nema nikakve veze sa nama ostalima."

"A šta bi bilo da je u pitanju bila Meri?" reče Olivija. "Džejn uživa ista prava kao i svako od nas."

"Samo gubite vreme, Olivija", reče Džon. "Više ne uživamo u starom svetu. Devojka je svojom voljom pošla za Pirija. Šta drugo ima da se kaže. A sada krenimo."

Pošto su krenuli, En se nađe pored svog muža; hodala je po železničkoj šini. Pred njima se dolina naglo sužavala, dok se u daljini, prema severu, ukazivao drum.

"Ima nečega užasavajućeg u Piriju", reče En. "Izvesna hladnoća i brutalnost. Strašno je pomisliti da mu je ta mlada devojka pala u ruke."

"Ona je dragovoljno pošla za njega."

"Zato što se boji! Taj čovek je ubica."

"Svi smo mi ubice."

"Ne na isti način. Nisi ni prstom makao da ga sprečiš u tome, priznaj! Ti i Rodžer ste ga mogli sprečiti. Okolnosti su bile sasvim drukčije negoli u slučaju sa Milisent. Bili ste udaljeni od njega samo nekoliko koraka."

"Nije spustio obarač. Bilo ko od nas dvojice mogao je da ga ubije."

"Pa?"

"Da je reč bila o deset Džejn i da ih je sve poželeo, imao bi ih. Piri za nas znači više nego što bi sve one značile."

"A da je u pitanju bila Meri - kao što je Olivija maločas rekla?"

"Piri bi me ubio pre nego što bi i spomenuo tako nešto. Mogao je to da učini i prošle noći; shvataš li, i to vrlo jednostavno. Činjenica je da sam ja vođ ove grupe, ali ona postoji samo na osnovu uzajamnog pristanka. Nevažno je da li je taj pristanak nadahnut strahom ili nečim drugim, sve dok je na snazi. Piri i ja nemamo nameru da se uzajamno plašimo; svakom od nas je poznata nužda onog drugog. Ako bilo ko od nas dvojice bude izbačen iz dejstva, verovatno će se postaviti pitanje da li ćemo uopšte stići u dolinu ili nećemo!"

Ona reče sa žarom: "A kada stignemo u dolinu - hoćeš li i tada biti spreman da sarađuješ sa Pirijem?"

"Strpi se dok stignemo tamo. Što se toga tiče..."

On se nasmeši, a ona nije propustila da to primeti. "I?"

"Mislim da Džejn ne spada u vrstu devojaka koju strah dugo ne napušta. Izvući će se ona. A kada se izvuče... Ja se ne bih usudio da joj poverim noćnu stražu - a Piri je zove da legne u postelju sa njim. Čudno zazvuči kada se kaže da je Piri preterano lakoveran, pa ipak, neosporno je da ga je jedna žena već prevarila."

"Čak i da poželi da učini tako nešto", reče En, "kako bi to izvela? On ne uliva veliko poverenje kad ga čovek pogleda, pa ipak je snažan."

"Tvoj i Olivijin posao je da se starate o noževima, zar ne?"

Ona ga pogleda pokušavajući da odgonetne do koje je mere to ozbiljno mislio.

"Ali to će biti tek kada stignemo u dolinu", reče on. "U međuvremenu će Džejn svakako morati da se privikne na njega."

Dok su se peli ka Mosdejlskoj Glavi, nebo je postajalo sve tamnije i tamnije, dok ih je kiša u naletima šibala po licu. Udar kiše se pojačao kada su se približili grebenu; tukla ih je u grudi; preko neba na zapadu navukli su se crni gradobitni oblaci iznad ustalasanog vresišta. U prtljagu su imali četiri laka šušlavca; Džon je naredio ženama da ih obuku. Dečaci se moraju navići da budu mokri; iako je temperatura bila pala, još je bilo prilično toplo.

Kiša se pojačavala kako su odmicali. Pola sata docnije, muškarci i dečaci bili su skroz pokisli. Džon je ranije, jednom prilikom, prelazio preko Penina ovim istim putem, ali automobilom. Čak se i tada na tom mestu osetio usamljenim, kao da se našao u nekoj pustinji, uprkos drumu i železničkoj pruzi koji su vijugali kroz nju.

To osećanje se sada više nego udvostručilo. Malo je tako pustošnih stvari, razmišljao je on, kao što je železnička pruga na kojoj niko ne očekuje voz. Kada se putnicima koji putuju automobilom

pejzaž vresnih polja učini monoton, pešaci koji se bore sa naletima kiše u daleko većoj meri doživljavaju njegovu monotoniju. I sama vresna polja su, prirodno, bila ogoljena.

Vres je i dalje rastao, ali su divlje trave bile iskorenjene; isturene stene strčale su prema nebu kao zubi u mrtvačkoj lobanji.

U toku prepodneva, s vremena na vreme nailazili su na grupice ljudi koji su se kretali u suprotnom pravcu. Još jednom prilikom su i Džonova i ona druga grupa sa kojom su se sreli izrazile podozrenje i gledale da se što pre mimoiđu. Prtljag jedne tročlane grupe bio je natovaren na magarcu. Džon i ostali su se sa zaprepašćenjem zagledali u njega. Neko ga je morao održavati u životu hraneći ga senom, dok su ostale tegleće životinje poklane zajedno sa stokom; ali je sada, pošto je napustio svoju štalu, bio osuđen da skapa od gladi.

Rodžer reče: "Ovo je, ako se ne varam, varijanta starog običaja da se pas upregne u sanke. On vuče svog gospodara dokle god je u stanju, a kada posustane, ovaj ga ubije i pojede."

"Pravi je mamac za svaku grupu ljudi koja naiđe, zar ne?" reče Džon. "Ne verujem da će daleko odmaći, pošto se spuste u Dejl."

Piri reče: "Mogli bismo odmah da ih oslobodimo tog magarca."

"Ne", reče Džon. "Ni u kom slučaju; ne вреди truda. Imaćemo dovoljno mesa do kraja puta; koliko sutra treba da stignemo u Slepí Džil. Samo bismo se nepotrebno opteretili."

Ubrzo potom Stiv je počeo da hramlje. I kada su mu skinuli obuću ispostavilo se da ima plik na peti.

Olivija reče: "Stiv! Zašto nisi odmah rekao čim si osetio da te boli noga?"

On je pogledao redom sve odrasle članove njihove grupe koji su se okupili oko njega, i tada ga napusti moć savlađivanja desetogodišnjeg deteta. On briznu u plač.

"Nema nikakvog razloga da plačeš, mladiću", reče Rodžer.

"Plik na peti je prilična nezgoda, ali to ne znači da je nastao smak sveta."

Njegovi jecaji nisu bili obični jecaji deteta, već gorke suze iskustva koje je premašalo njegov uzrast, suze koje su nezadrživo potekle. On promrmlja nešto, i Rodžer se saže da bi ga bolje razumeo.

"Šta to kažeš, Stiv?"

"Mislio sam da ćete me ostaviti - ako ne budem mogao da idem."

Rodžer i Olivija se pogledaše. Rodžer reče:

"Nikada te nećemo ostaviti. Kako si mogao i pomisliti tako nešto?"

"G. Piri je ostavio Milisent", reče Stiv.

Džon priskoči u pomoć. "Bolje bi bilo da jedno vreme ne hoda sa takvom nogom. Samo će se pogoršati stanje."

"Ja ću ga nositi", reče Rodžer. "Spuks, hoćeš li da mi poneseš pušku?"

Spuks klimnu glavom. "Vrlo rado."

"Nas dvojica ćemo ga naizmenično nositi, Rodž", reče Džon. "Neće nam teško pasti. Sva sreća te je lak."

Olivija reče: "Rodžer i ja ćemo se smenjivati. On je naš sin. U stanju smo da ga nosimo."

Ni jednom se nije bila obratila Džonu od incidenta sa Džejn i Pirijem. Džon joj odgovori:

"Olivija - ja ovde naređujem. Rodžer i ja ćemo nositi Stiva. Vi ćete nositi prtljag onoga koji tog trenutka bude nosio vašeg sina."

Pogledi im se ukrstiše za trenutak; odmah sledećeg trenutka ona se okrete i pođe.

Rodžer reče: "Hajde drago dete, penji se."

Neposredno potom napredovali su malo brže, zato što ih je pre toga Stiv zadržavao, ali je Džon znao da je to varka. Kada se neko nosi, pa makar to bio i mali dečak kao što je Stiv, teškoće se nužno

uvećaju. Marširali su tako sve dok nisu stigli gotovo na kraj Garsdejla; tada je Džon naredio da se zaustave zbog ručka.

Vetar koji ih je šibao po licu smanjio se, ali je kiša i dalje padala; lila je upornije i većom snagom. Džon se osvrtao oko sebe, ispitujući okolinu koja nije nudila nikakvo utočište.

"Da li neko vidi pećinu i u njoj naslagana drva, spremna za potpalu? Verujem niko. Kad je već tako, danas ćemo imati hladan ručak sa gutljajem-dva vode; istovremeno, možemo malo odmoriti noge."

En reče: "Zar ne bismo mogli potražiti neko suvo mesto da tamo ručamo?"

Oko dvesta jardi dalje niz drum nalazila se mala kuća koja je stajala po strani. Džon je pratio Enin pogled.

"Možda je napuštena", reče on. "Trebalo bi da odšetamo do nje i ispitamo slučaj, a šta ako se ispostavi da ona ipak nije napuštena? Ne marim da se izložim opasnosti kada je reč o nečem što moramo imati, kao što je hrana; međutim zaklon koji ćemo koristiti pola sata ne vredi tog truda."

"Dejvi je skroz mokar", reče ona.

"Ne može se osušiti za pola sata. A duže se nikako ne možemo zadržati." On se obrati dečaku: "Kako si Dejvi? Mokar do gole kože?"

Dejvi potvrdi glavom. "Jesam, tata."

"Pokušaj da se smeješ bez razloga."

Bio je to stari vic. Dejvi se svom silom trudio da se nasmeši. Džon mu priđe i protrlja mokru kosu.

"Sjajno se vladaš", reče on. "Zaista sjajno."

Garsdejlu se sa zapadne strane prilazilo preko uzanog terena plodnih pašnjaka, koji su se sada na upornoj kiši pretvorili u veliko blatište; a usred tog platoa štrčale su raštrkane farmerske zgrade. Džon i njegova družina baciše pogled dole na Sedberg koji se pružao između brda i doline na suprotnoj strani od Roteja. Nad njim se nadnosio dim koji se lagano vukao u pravcu zapada ivicom vresnih polja. Sedberg je goreo.

"Pljačkaši", reče Rodžer.

Džon je kroz dogled posmatrao grad sagrađen od kamena.

"Evo, susrećemo se sa najezdom koja dolazi sa severozapada; imali su jedan dan prednosti da stignu do tamo. Pa ipak, njihovo prisustvo donekle zabrinjava. Mislio sam da će ovaj kraj još biti pošteđen."

"Možda nećemo tako loše proći", reče Rodžer, "ako iz ovih stopa skrenemo u pravcu severa i izbijemo na veću visinu. Možda ćemo imati više sreće gore u dolini Ljun."

Piri reče: "Kada poklekne ovakav grad, uveren sam da se sve okolne doline moraju nalaziti u opasnom stanju. Neće nam biti lako."

Džon je pomerio svoj dogled dalje od opustošenog grada, prema izlazu iz doline u pravcu koga su nameravali da putuju. Tamo je zapazio nekakvo komešanje, ali mu je bilo nemoguće da odredi o čemu je reč. Dim se neprestano dizao iz usamljenih zgrada. Postojao je još jedan put koji je preko vresišta vodio do Kendala, ali je i on prolazio kroz dolinu Ljun. Međutim, ako je Sedberg pao, ima li ikakvog smisla verovati da će stanje biti bolje u okolini Kendala?

Piri pogleda Džona; pri tom je razmišljao o nečem. "Dozvolite mi da iznesem svoje mišljenje: smatram da nismo dovoljno naoružani za okolnosti koje nas čekaju. Sećate se onih sa magarcem - svakako je trebalo da im otmemo pušku-dve i životinju pride. Teško da bi se bez oružja usudili da krenu na ovakav put."

Rodžer reče: "Možda zlo i nije tako strašno kao što izgleda. U svakom slučaju moraćemo da

okušamo sreću."

Džonov pogled je lutao preko pejzaža ispresecanog dolinama i rekama.

"Ne znam. Nije isključeno da nas zadesi nevolja koju nećemo biti u stanju da savladamo. A tada će, možda, biti prekasno."

"Ne možemo ni ovde ostati, zar ne?" reče Rodžer. "A ne možemo se ni vratiti; prema tome moramo napred."

Džon se okrete ka Piriju. U taj mah mu postade jasno da je Piri njegov pravi savetodavac, iako mu je Rodžer prijatelj; i da je počeo da se oslanja na Pirijevu hladnokrvnost i moć rasuđivanja.

"Smatram da nam je potrebno nešto više od običnih pušaka. Jednom reči, malo nas je. Ako želimo da budemo sigurni da ćemo stići u Slepí Džil, moraćemo da proširimo svoju družinu. Šta vi mislite o tome?"

Piri je klimao glavom dok je razmišljao o ovom predlogu. "Gotovo da se složim sa vama. Tri borca nije više dovoljan broj za odbranu."

Rodžer reče nestrpljivo: "Pa šta sad treba da radimo? Da razapnemo zastavu sa natpisom: 'Regnuti su dobrodošli'?"

"Predlažem da se ovde zadržimo neko vreme", reče Džon.

"Još se nalazimo na samom prelazu, to znači da će se ovuda kretati grupe ljudi koji u oba pravca prelaze preko Penina. Ima manje izgleda da će to biti oni pravi pljačkaši za koje su doline mnogo privlačnija meta."

Sa svog isturenog položaja ponovo obuhvatiše pogledom čitav vidik. Pejzaž je, čak i na kiši, bio veoma živopisan. I, čak i na kiši, gorele su kuće u dolini.

Piri reče zamišljeno: "Mogli bismo da iz zasede napadamo pojedine grupe koje budu ovuda prolazile - imali bismo dovoljno dobar zaklon kada bismo se povukli oko dvesta jardi unazad."

"Malo nas je da bismo delovali kao udarna četa", reče Džon. "Potrebni su nam dobrovoljci. Ali nevolja je u ovome: ukoliko oni budu posedovali puške morali bismo da im ih ostavimo."

Rodžer reče: "Šta onda treba da radimo? Da se ulogorimo? Ovde pored drumu?"

"Da", reče Džon. Pogledao je svoje izgužvane i bedne sledbenike. "Nadajmo se da to neće dugo trajati."

Morali su da čekaju više od jednog sata pre nego što su se pojavili prvi putnici koji su ih odmah razočarali. Mala grupa ljudi s mukom se pela uz drum koji je vodio iz doline; a kada su se približili prebrojali su među njima osam lica. Četiri žene, dvoje dece - dečak je imao oko osam godina, dok je devojčica izgledala mlađa - i dva muškarca. Gurali su pred sobom dvoje dečjih kolica pretovarenih kućnim stvarima; na razdaljini od oko pedeset jardi spala im je jedna šerpa i stala da se kotrlja čangrljajući. Jedna od žena se s mukom saže da je dohvati.

Dvojica muškaraca, kao i njihove žene, izgledali su potišteni i preplašeni. Jedan od njih je morao imati preko pedeset godina, dok je drugi, mada prilično mlad, bio vrlo slabunjav.

Piri reče: "Ne verujem da kod ovih možemo naći ma šta što bi nam koristilo."

On i Rodžer su stajali pored Džona nasred drumu i držali puške. Žene i deca su se odmarali na obližnjem kamenom zidu čiji je vrh bio zaravnjen.

Džon odmahnu glavom. "Čini mi se da ste u pravu. Verovatno nemaju nikakvog oružja. Doduše, možda jedno od ovo dvoje dece ima vodeni pištolj!"

Ljudi koji su im dolazili u susret zaustaviše se kada ugledaše tri čoveka nasred drumu, ali pošto su se šapatom posavetovali između sebe i bacili pogled unazad na dolinu koja je tinjala, produžiše napred. Na njihovim licima se sada još izrazitije čitao strah. Stariji čovek je koračao ispred ostalih trudeći se da ostane pribran, ali mu je to slabo polazilo za rukom. Devojčica poče da plače; jedna od

žena je krišom prestravljeno cimnu kao da se boji da će ih ova galama na neki način izdati.

Dok su oni tako prolazili ćuteći, Džon pomisli kako bi još do pre nekoliko dana bilo prirodno da pozdrave jedni druge, i kako bi sada taj isti pozdrav neprirodno zazvučao.

Rodžer reče tiho: "Dokle mislite da će dogurati?"

"Verovatno dole do Venslidejla. Ali šta znam. Možda će se održati u životu i nedelju dana, ako budu imali sreće."

"Ako budu, ili ako ne budu imali sreće."

"Tako je, ako ne budu imali sreće, pretpostavljam."

Piri reče: "Izgleda da se vraćaju."

Džon pogleda. Bili su se udaljili od njih nekih sedamdeset pet jardi, neprestano gurajući kolica ispred sebe. Kada su se okrenuli natrag kiša je počela da ih tuče u lice umesto u leđa. Kišna kabanica na maloj devojčici bila je razjapljena oko vrata i dete je nespretno petljajući prstima pokušavalo da je prikupi, ali uzalud.

Zaustavljali su se na maloj razdaljini. Tada stariji čovek reče: "Pomislili smo, možda nešto ili nekog čekate ovde - možda smo u stanju da vam damo neko obaveštenje."

Džon ga pogledom odmeri. Fizički radnik; vrsta čoveka koji bi celog svog života verno i bezuspešno služio. Pod ovim novim okolnostima ima slabe izgleda da opstane bez tuđe pomoći i zato mu jedina nada leži u mogućnosti da se priveže za kakvog malog gangstera iz kotlina koji bi se zbog njegove odanosti pomirio sa njegovom beskorisnošću. Međutim, uzimajući u obzir njegovu pratnju, čak se i to isključivalo.

"Ne", reče Džon. "Vi nemate šta da nam saopštite."

"Krenuli smo preko Penina", produži čovek. "Računali smo da će možda u ovim krajevima vladati veći mir. Nadali smo se ja ćemo možda naći neku farmu ili slično na kakvom zabačenom mestu, gde bi nam dozvolili da radimo za malo hrane. Mi bismo se malim zadovoljili."

Do pre nekoliko meseci verovatno je njihov životni san bio da na sportskoj kladionici dobiju zgoditak od 75000 funti. Izgledi da ga dobiju bili su isto tako realni kao što bi se sada mogle ostvariti njihove mnogo skromnije nade. Posmatrao je četiri žene; samo je jedna od njih bila dovoljno mlada da bi se, nudeći svoje seksualne usluge, održala u životu; međutim, sem mladosti ništa drugo nije posedovala. Sve žene su izgledale bedno i izgužvano. Njihovo dvoje dece je prišlo zidu na kome su sedeli En i ostali. Dečak nije imao cipela, već obične patike koje su bile skroz mokre.

Džon reče oštro: "A sad produžite, i to odmah, razumete li?"

Čovek je bio uporan: "Šta mislite; da li bismo mogli naći neko takvo mesto?"

"Možda", reče Džon.

"Nadam se da ova velika nevolja", reče jedna od žena, "neće dugo trajati?"

Rodžer pogleda dole na dolinu: "Koliko da se pakao ohladi."

"Koji je vaš krajnji cilj?" upita stariji čovek. "Da li i vi nameravate da se prebacite u Jorkšir?"

Džon odgovori: "Ne. Odatle dolazimo."

"Nama uopšte nije važno na koju stranu ćemo krenuti. Prosto smo se nadali da će možda na Peninama vladati veći mir."

"Da. Moglo je tako da bude, ali, eto, nije."

Tada progovori mati ono dvoje dece: "Moj otac hoće da pita - da li bismo vam se mogli pridružiti ma kuda vi išli? Hoću reći bilo bi nas više, ako zapadnemo u neku nevolju. Meni se sve čini - da vi sigurno znate neko skrovito mesto. Vi ste pristojan svet, drukčiji od onih tamo dole. A pristojni ljudi treba da se udružuju u ovakva vremena."

Džon reče: "U našoj zemlji živi oko pedeset miliona ljudi. Može se reći da su preko četrdeset

devet miliona njih pristojni ljudi, i da svi oni traže po neko skrovito mesto. Na žalost, nema toliko skrovitih mesta."

"To je tačno. I baš zbog toga ljudi treba da se udružuju. Mislim, pristojni ljudi."

"Koliko već dugo putujete tako drumovima?" upita Džon.

Izgedala je zbunjena. "Jutros smo krenuli - videli smo paljevine u Sedbergu; gorela je Folinsova farma koja nije udaljena od našeg sela više od tri milje."

"Mi smo krenuli na put tri dana pre vas. Više nismo pristojan svet. Ubijali smo ljude usput i još ćemo ih ubijati. Lepo vam kažem, idite svojim putem kao što ste i do sada to činili."

Posmatrali su ga razrogačeno. Stariji čovek najzad reče: "Pretpostavljam da ste morali tako da postupite. Čovek mora da spasava sebe i svoju porodicu kako zna i ume. Naterali su me da ubijam u prvom svetskom ratu, samo tada Švabe nisu žarile po Sedbergu niti upalile Folinsovu farmu. Kada je čovek prinuđen da učini nešto, znači da nema drugog izlaza."

Džon mu nije odgovorio. Dvoje dece pridošlica već se zaigralo sa ostalom decom; pentrali su se uza zid, spuštali niza zid i trčali po njemu; bila je to kao neka složena varijanta trke sa preponama. En je primetila pogled svog muža, pa je ustala i krenula ka njemu.

"Da li bismo mogli da pođemo sa vama?" reče čovek. "U svemu ćemo vas slušati - ne marim ni da ubijem, ako to bude potrebno, sem toga spremni smo da radimo. Sasvim nam je svejedno na koju ste stranu krenuli - potpuno nam je svejedno. Izuzev kratkog vremena koje sam proveo u vojsci, ceo život sam proživio u Karbeku. Sada sam, eto, prisiljen da ga napustim, pa nije važno kuda ću."

"Koliko pušaka imate?" upita ga Džon.

On odmahnu glavom. "Nemamo nikakvog oružja."

"A mi imamo tri puške kojima treba da branimo šest odraslih osoba i četvoro dece. Čak ni to nije dovoljno. Zbog toga ovde čekamo - ne bi li naišli neki koji imaju puške i koji su voljni da nam se pridruže. Žalim, ali ne možemo primiti obične putnike."

"Mi ne bismo bili putnici! Svašta ja znam. Umem da pucam, samo nabavite još jednu pušku. Bio sam odličan strelac u streljačkom odred."

"Da ste sami, možda bismo vas mogli primiti. Ali ovako sa četiri žene i dvoje dece... ne smemo dozvoliti da se dalje opterećujemo."

Kiša je prestala, ali je nebo još bilo sivo i bezoblično; odasvud je probijala prilično jaka hladnoća. Mladi čovek koji do tada nije progovorio ni reči, strese se i čvršće zavi u svoj prljavi kišni mantil.

Onaj drugi čovek reče očajno: "Imam hrane! Evo, u kolicima, pola kaiša slanine."

"Raspolažemo sa dovoljno hrane. Ubili smo da bismo došli do nje, i spremni smo da u istom cilju ponovo ubijamo."

Mati dvoje dece reče: "Nemojte nas odbiti. Pomislite na decu. Ne možete nas odbiti dece radi."

"Moram da mislim na svoju decu", reče Džon. "Kada bih bio u stanju da mislim na druge, imao bih da mislim na milione ljudi. Da sam na vašem mestu, produžio bih put. Ako nameravate da nađete neko skrovito mesto, morate ga naći pre nego što rulja to učini."

Oni ga pogledaše, shvatajući šta hoće da im kaže, ali ne želeći da poveruju da ih može odbiti.

En, koja je stajala pored Džona, reče: "Mogli bismo da ih primimo? Deca..."

On je pogleda. "Da - nisam zaboravila kako sam reagovala kada je reč bila - o Spuksu. Pogrešila sam tada."

"Ne", reče Džon. "Bila si u pravu. Danas više nema mesta žaljenju."

Sva užasnuta, ona reče: "Ne govori tako."

On joj rukom pokaza na dim koji se dizao iz doline. "Sažaljenje je oduvek bilo luksuz. Sve je u

redu dok se tragedija nalazi na ugodnoj razdaljini - dok je možeš posmatrati sa svog sedišta u bioskopskoj dvorani. A sasvim je nešto drugo kada je otkriješ na pragu svoje kuće - na pragu svake kuće."

I Olivija je sišla sa zida i prišla ostalima. Džejn, koja je retko kad odgovarala na Olivijine pozive od onog jutra kada je pošla za Pirijsa, i sama je napustila zid, ali je stala pored Pirijsa. On je pogleda iskosa, ali ne reče ništa.

Olivija progovori: "Ne shvatam šta bi nam smetalo da im dozvolimo da se vuku za nama. Možda će nam biti od neke koristi."

"Dozvolili su dečaku da krene na put drumovima u običnim patikama", reče Džon, "i to po ovakvom vremenu. Do sada je trebalo jedno da shvatite, Olivija, a to da nisu samo najslabiji, već i najnesnalažljiviji osuđeni na propast. Oni nam ne bi mogli pomoći; samo bi nas ometali."

Dečakova mati reče: "Govorila sam mu da obuče čizme. Primetili smo da ih nema na nogama tek kada smo se nekoliko milja udaljili od sela. A tada se nismo usudili da se vratimo."

Džon reče umorno: "Sve znam. Prosto kažem da se sada više ništa ne sme prevideti. To što niste primetili kakvu obuću ima vaš sin, govori u prilog tome da ćete verovatno propustiti da primetite i nešto važnije. A zbog jedne sitnice svi možemo pogubiti glave. Ne želim da se izložim takvoj opasnosti. Ne želim da se izložim bilo kakvoj opasnosti."

Olivija reče: "Rodžer..."

Rodžer odmahnu glavom. "Okolnosti su se izmenile za poslednja tri dana. Kada smo Džoni i ja bacili novčić da odredimo ko će biti vođa, nisam to uzeo ozbiljno. Ali danas on odlučuje u ime svih nas, nije li tako? Voljan je da sve primi na svoju savest i samim tim nas liši odgovornosti. Ko zna, možda je on u pravu."

Novodošavši su pratili njihov razgovor kao opčinjeni. Kada je stariji čovek po Rodžerovoj pomirljivosti zaključio da su im nade propale, okrenuo se odmahnuvši glavom. Majka dece se nije tako lako dala pokolebati.

"Mi možemo da vas pratimo", rekla je. "Ostaćemo ovde dok ne krenete, a onda ćemo poći za vama. Ne možete nas u tom sprečiti."

Džon reče: "Bolje je za vas da nastavite svojim putem. Prazan razgovor ne može nikome koristiti."

"Ne, ostaćemo! Ne možete nas naterati da odemo."

Piri se tada po prvi put umeša. "Ne možemo vas naterati da odete; ali vas možemo naterati da ostanete ovde, pošto mi odemo." On dodirnu svoju pušku. "Mislím da je bolje za vas da se odmah izgubite."

Žena reče, ali neverljivo: "Vi to ne biste učinili."

En reče gorko: "Bi. Mi zavisimo od njega. Bolje je za vas da odete."

Žena se najpre unese u lice Pirijsu i Džonu, a zatim okrete i doviknu svojoj deci: "Besi! Vili!"

Oni se teška srca rastaviše od ostale dece. Njihov susret je podsećao na slučaj kada se deca, tek što su se upoznala, moraju rastati zbog čuđi svojih roditelja, iako je njihovo drugarstvo zašlo u onu prvu, ispitivačku fazu. En ih je posmatrala dok su im prilazili.

Zatim se obrati Džonu: "Molim te..."

On odmahnu glavom. "Moram postupati onako kako je najbolje za nas. Postoje još milioni drugih - ovi pred nama su samo nekolicina."

"Treba imati milosrđa prema onima koji su tu."

"Već sam ti rekao - milosrđe i sažaljenje... spadaju uz stalan prihod i uštedevine. A danas smo svi pod stečajem."

Piri reče: "Kanstense! Pogledajte niz drum, tamo."

Između Bo Fela i Rajz Hila drum se pružao u pravoj liniji u dužini od oko tri četvrtine milje. Na njemu su se sada videle ljudske figure koje su im dolazile u susret.

Grupa je bila velika - sedam do osam muškaraca sa ženama i nekoliko dece. Koračali su samouvereno sredinom druma; čak se sa tako velike razdaljine moglo primetiti svetlucanje pušaka.

Džon reče sa zadovoljstvom: "To je upravo ono što nam treba."

Rodžer reče: "Ukoliko se upuste u razgovor. Možda su od onog soja koji odmah počinje pucanjem. Bolje bi bilo da se povučemo iza zida pre nego što pokušamo da otpočnemo pregovore."

"Ako tako postupimo, možemo im dati povod da odmah pripucaju."

"Neka se bar uklone žene i deca."

"To je isto. Njihove žene i deca su na otvorenom prostoru." Stariji čovek iz one druge grupe reče: "Možemo li ostati sa vama dok ovi ne prođu?"

Umalo što Džon nije zaustio da ga odbije, kada mu Piri uhvati pogled i sasvim lako klimnu glavom. Džon shvati njegovu misao: privremeno povećavanje, da bi bar na osnovu broja, ako ne snage, nešto više izvukli.

Zatim reče ravnodušno: "Možete, ako želite."

Posmatrali su novu grupu koja im se približavala. Posle izvesnog vremena deca, Besi i Vili, odskakutaše natrag na staro mesto gde su se na zidu igrali ostali mališani.

Učini im se da gotovo svi muškarci nose puške. Kasnije će Džon utvrditi da su posedovali par vojničkih pušaka 300, jednu pušku tipa Vinčester 202 i nekoliko neizbežnih lovačkih pušaka. Sve samouvereniji, on pomisli: to je ono pravo. Uz njihovu pomoć bili bi u stanju da prežive svaki kaos u koji bi zapali na putu do Slepog Džila. Ostao bi samo jedan problem: kako da ih se tamo otarase.

Nadao se da će se stranci zaustaviti na kratkoj razdaljini, ali oni kao da nisu sumnjali u druge niti se kolebali u sopstvenu sposobnost da odgovore na svaki izazov, pa su produžili. Njihov vođ je bio kršan čovek sa gustom riđom bradom. Nosio je kožni pojas za koji je bio zadenuo revolver. Dok je koračao u susret Džonovoj grupi koja je stajala pored druma, ravnodušno ih je merkao. Bio je to još jedan dokaz da ne žudi za njihovim puškama; ili mu bar trenutno nije padalo na pamet da ih otme.

Džon mu doviknu: "Samo trenutak!"

On se zaustavi, i pogleda ga držeći se veoma impozantno. Čim je progovorio, Džon zaključa da govori sa teškim jorkširskim naglaskom.

"Hteli ste nešto?"

"Zovem se Džon Kanstens. Krenuli smo na jedno mesto koje mi je poznato i koje se nalazi tamo gore u brdima. Moj brat ima u tom kraju imanje - u jednoj dolini zatvorenoj sa svih strana sem prilaza koji je širok samo nekoliko stopa. Ako se čovek nađe u njoj, u stanju je da zadrži čitavu vojsku. Da li vas to zanima?"

On je razmišljao trenutak. "Zbog čega nam to govorite?"

Džon pokaza dole na dolinu. "Tamo dole se dešavaju strašne stvari. Isuviše opasne za tako malu grupu kao što je naša. Potrebni su nam regruti."

Čovek se zacereka: "Ali šta ćemo kad mi ne žudimo za promenom. Ovako nam je sjajno."

"Sjajno vam je za sada", reče Džon, "dok se u zemlji može naći po koji krompir, a meso opljačkati po farmerskim kućama. Ali, postojeće zalihe mesa će se ubrzo potrošiti, a nove neće pristići. Sem toga, dogodne nećete više nalaziti krompir po poljima."

"Smislićemo nešto kada dođe to vreme."

"Mogu vam odmah reći kako ćete tada dolaziti do mesa. Ljudožderstvom. Da li vas to raduje?"

Sam vođ se još držao prezrivo i neprijateljski, ali Džon primeti da su njegove reči naišle na izvestan odjek među redovima iza njega. Riđobradi nije imao dovoljno vremena da čvrsto poveže

svoju bandu; biće tu i suprotnih, pa i buntovničkih mišljenja.

Čovek reče: "Možda ćemo do tada razviti ukus za tako nešto. Čini mi se da vas ne mogu zamisliti u tom trenutku."

"Vaša stvar", reče Džon. On pogleda iza njegovih leđa na grupu žena i dece; bilo je pet žena, i četvoro dece od pet do petnaest godina starosti. "Svi oni koji ne budu u stanju da nađu komad zemlje i da je zadrže, osuđeni su da završe kao divljaci - ako uopšte ostanu u životu. Možda to odgovara vama. Ali nama ne."

"Reći ću vam šta meni ne odgovara, gospodine - prazni razgovori, nikada nisam imao vremena za brbljivce."

"Kroz nekoliko godina uopšte nećete osećati potrebu za razgovorom", reče Džon. "Vratićete se groktanju i sporazumevanju pomoću znakova. Razgovaram sa vama zato što imam nešto da vam saopštim i ako vi imate bar malo razuma, shvatićete da je u vašem interesu da me slušate."

"U našem interesu, kažete? A meni se sve čini da vi mislite na svoj interes?"

"Bio bih budala kada ne bih tako mislio. Ali korist za vas može biti samo veća. Nama je potrebna privremena pomoć, kako bismo uspeli da se dokopamo farme mog brata. U zamenu za to, nudimo vam mesto na kome možete živeti u izvesnoj vrsti mira i podizati svoju decu da postanu nešto bolje nego što su divlje zveri."

Čovek baci pogled na svoje pratiocice, kao da hoće da ispita kakav su utisak na njih ostavile Džonove reči. Zatim reče:

"Još govorite. Misлите da ćemo prihvatiti vaš predlog, pa da se posle tamo u brdima nađemo u ćorsokaku?"

"Imate li vi neko bolje mesto na koje se možete skloniti? Pre svega, imate li uopšte bilo kuda da odete? Kakvo vam se zlo može desiti, ako pođete sa nama i sami se uverite?"

On pogleda Džona razrogačeno, neprijateljski raspoložen, ali manje samouveren. Najzad se okrete svojim sledbenicima.

"Šta vi mislite o svemu ovome?" zapita ih on.

Morao je pročitati odgovor na njihovim licima, pre nego što je ma ko od njih progovorio.

"Ništa nas ne košta da odemo i vidimo šta je i kako je", reče crnomanjasti, zdepasti čovek. Njegove reči naiđoše na odobravanje. Ridobradi se ponovo obrati Džonu.

"U redu", reče on. "Možete nam pokazati put do te doline vašeg brata. Kada stignemo tamo, videćemo šta ćemo. A gde se ona, otprilike, nalazi?"

Kako nije bio voljan da otkrije lokaciju Slepog Džila, pa čak ni njegovo ime, Džon je stao da smišlja nekakav zaobilazan odgovor, kada se Piri umeša. On reče hladno.

"To je stvar g. Kanstensa, a ne vaša. On je ovde glava. Postupite onako kako vam on naredi, i sve će biti kako treba."

Džon je čuo Enin očajnički uzdah. I samom mu je bilo teško da nađe opravdanje za Pirijevu drskost; vređalo ga je njegovo ponašanje, kao i sadržina njegovih reči; njegov istup je samo mogao još jednom da ubedi vođu one druge grupe u njegovo neprijateljstvo. Džon pomisli da kaže nešto što bi ublažilo oštrinu njegove primedbe, ali je odustao od te namere čim je shvatio da njegove reči verovatno ne bi popravile stanje; i takođe čim se setio koliko poverenja ima u Pirijev sud. Piri je, nesumnjivo, čovek koji zna šta radi.

"Znači tako?" reče čovek. "Mi treba da postupamo onako kako nam Kanstens naredi? Preporučujem vam da ponovo razmislite o toj stvari. Ja naređujem u svojoj družini i, ukoliko se vi nama pridružite, isto pravilo će važiti i za vas."

"Vi ste veliki čovek rastom", lukavo primeti Piri, "međutim današnja situacija zahteva pamet. A u

njoj ste, čini mi se, kratki."

Riđobradi reče nezgrapno i snishodljivo u isti mah:

"Odbijam da opštim sa malim kopilanima, samo zato što su mali. Danas više nema policajaca iza uglova. Ja sam samom sebi zakonodavac; a jedna od mojih regula glasi da ljudi koji sa mnom imaju posla moraju učtivo govoriti."

Pošto je završio rečenicu, udari rukom o revolver o pojasu da potvrdi svoje reči. Kako on to učini, Piri podiže svoju pušku. Riđobradi sada stade odistinski da izvlači svoj revolver. Ali mu se grlić još nalazio o pojasu kada je Piri opalio. Budući da je metak ispaljen sa kratke razdaljine, on podiže čoveka u vis, a zatim ga tresnu leđima o drum. Piri je i dalje stojao ćutke sa puškom na gotovs.

Jedna žena vrisnu. Džon je netremice posmatrao ljude iz suprotnog tabora. Savladao je nagon da podigne svoju lovačku pušku i bilo mu je milo kada je video da se ni Rodžer nije pomerio s mesta. Nekolicina iz one druge grupe pokušala je da se maši za svoje puške, ali ih je incident koji se prebrzo odigrao suviše iznenadio. Jedan od njih dopola podiže pušku; krajnje smireno Piri upravi u njega svoju, tako da je ovaj ponovo spusti.

Džon reče: "Žalim zbog ovoga što se dogodilo." Zatim iskosa pogleda u Piriya. "Međutim, onaj ko se usudi da drugome zapreti vatrenim oružjem, sam nije siguran da je u stanju prvi da opali, treba dobro da razmisli pre nego što učini tako nešto. Naša ponuda još stoji. Dobrodošao je svako onaj ko želi da nam se pridruži na putu za dolinu."

Jedna od žena je klečala pored poginulog. Ona podiže oči uvis.

"Mrtav je."

Džon neprimetno klimnu glavom. Zatim pogleda ostale.

"Šta ste odlučili?"

Zdepasti čovek koji je već bio govorio, reče:

"Mislím da je dobio što je tražio. Ja vam se pridružujem. Zovem se Parsons - Alf Parsons."

Lagano, sa gotovo ritualnim izrazom, Piri spusti svoju pušku. Zatim priđe mrtvom čoveku i izvuče mu revolver iz pojasa. Držeći ga za grlić predade ga Džonu. A zatim se vrati natrag i obrati ostalima:

"Zovem se Piri, a ovaj desno od mene je Bakli. Kao što sam već rekao, g. Kanstens je naš šef. Oni koji žele da se pridruže našoj maloj grupi treba da priđu g. Kanstensu, da se rukuju sa njim i kažu kako se zovu. U redu?"

Alf Parsons se prvi prelomio, ali su ostali odmah pošli za njegovim primerom. Ovoga puta, više nego ikad, ritual se uspostavljao. Možda će se vremenom zavesti običaj da će svako ko pristupi morati da klekne, ali je ovo svečano rukovanje isto toliko bio jasan znak povinovanja, kao što bi bila vazalska zakletva na odanost.

Sam Džon je shvatio da to označava novu etapu još veće vlasti i moći. Vođstvo nad njegovom malom grupom, slučajno u početku, ali sa kojim se on u međuvremenu saživeo, dobilo je drukčiji značaj od trenutka kada je prihvatio zakletvu na vernost sledbenika jednog drugog čoveka. Samim tim je počeo da se uobličava obrazac feudalnog poglavara; iznenadio se do koje mere se sam podavao toj činjenici - i štaviše, koliko je uživao u njoj. Svaki čovek pojedinačno rukovao se sa njim izgovarajući svoje ime. Džoe Haris... Džes Okrajt... Bil Rigs... Endi Enderson... Vil Sekomb... Martin Foster.

Žene se nisu rukovale. Umesto toga, svaki suprug bi rukom pokazivao na svoju suprugu. Tako Okrajt reče: "Moja žena, Alisa." A Rigs: "Ovo je moja žena Silvija." Foster, čovek mršavog lica sa prvim sedima u kosi, pokaza rukom: "Moja žena Hilda i kćer Hildegard."

Na kraju Alf Parsons reče: "Supruga pokojnog Džoe Aštona, Amili. Računam da će se dobro

osećati kada pregrmi šok. Nikada nije postupao sa njom kako treba."

Rukovali su se svi bivši sledbenici Džoe Aštona. Stariji čovek iz one prve grupe stade uz sam Džonov lakat.

Reče: "Da li ste promenili mišljenje, g. Kanstense? Možemo li ostati u vašoj družini?"

Džon je sada shvatao kako je feudalni poglavar, čija se snaga prelivala, mogao dozvoliti sebi da iz čiste taštine pruži pomoć slabima. Posle ustoličenja vapaji prosjaka postaju dvostruko umilni. Smešna je to pojava.

"Možete ostati", odgovori on. "Evo vam." I dobaci mu lovačku pušku koju je držao u ruci. "Najzad dođosmo do oružja."

Kada je Piri ubio Džoe Aštona, deca koja su se igrala pored zida slediše se; pretvorila su se u oči i uši, ali se na njihovim licima nije čitao uobičajen detinji strah. Nedugo potom, nastaviše da se igraju. Odmah zatim pridruži im se nova grupa dece, i posle sasvim kratkog upoznavanja počеше zajedno da se igraju.

"Zovem se Noe Blenit, g. Kanstense", reče stariji čovek, "a ovo je moj sin Artur. Zatim moja žena Iris i njena sestra Neli, moja mlađa kćerka Barbara i moja udata kćerka Kejti. Njen muž radi na železnici; nalazio se dole na jugu kada su vozovi prestali da rade. Svi smo vam duboko zahvalni, g. Kanstense. Pošteno ćemo vam služiti, svi koliko nas ima."

Žena za koju je rekao da se zove Kejti pogleda Džona zabrinuto i pomirljivo u isti mah.

"Kako bi bilo dobro da popijemo po čaj? Imamo veliki lonac, puno čaja, a i nešto mleka u prahu; a voda je odmah tu u potoku."

"Bilo bi to i te kako dobro", reče Džon, "kada bismo na prostoru od dvadeset milja mogli naći dva suva drvceta."

Ona ga pogleda, dok su stidljivi trijumf i želja da ugodu olako savladivali njenu bojažljivost.

"Nije to važno, g. Kanstense. Među ostalim stvarima imamo u kolicima i primus."

"Kad je tako, na posao! Popićemo popodneveni čaj pre nego što krenemo dalje." On baci pogled na leš Džoe Aštona. "Neka najpre neko ukloni ovo."

Dvojica ranijih sledbenika Džoe Aštona pohitaše da izvrše njegovu naredbu.

Pošto su krenuli, Piri je jedno vreme išao pored Džona; Džejn je na Pirijev mig, smerno koračala nekih desetak koraka iza njih. Džon se nalazio na čelu kolone, kao što je to ranije činio Džoe Ašton; grupa je sada imala upečatljiv broj od trideset četiri člana - dvanaest odraslih muškaraca, dvanaest žena i desetero dece. Džon je odredio četvoricu da čine njegovu pratnju na čelu kolone, a petorici je naredio da idu sa Rodžerom na kraju. Piriju je stavljeno u zadatak da vrši posebnu ulogu; mogao je da se kreće kuda hoće.

Dok su se spuštali niz drum u pravcu doline, nešto malo su se odvojili od ostalih; tada Džon reče Piriju:

"Ispalo je vrlo dobro. Ali smo se izložili velikom riziku."

Piri odmahnu glavom. "Ne slažem se. Izložili bismo se opasnosti da ga nismo ubili - i to opasnosti koja bi dugo trajala. Čak i da nam je pošlo za rukom da ga privolimo da vama ustupi rukovodeće mesto, ne bismo mogli imati poverenja u njega."

Džon ga pogleda iskosa. "A da li je presudno da se ja nalazim na rukovodećem mestu? Na kraju krajeva, jedino je važno da stignemo u Slepí Džil."

"Istina je da je to najvažnije od svega, ali smatram da ne bismo smeli da prenebregnemo sledeće pitanje: šta će se dogoditi pošto stignemo tamo."

"Pošto stignemo tamo?"

Piri se nasmeši. "Sve je to lepo što je vaša mala dolina mirno i skrovito mesto, ali biće nam potrebna posada na njenim odbrambenim položajima, pa ma oni bili relativno manjeg obima. Drugim rečima, Slepí Džil će se nalaziti u opsadnom stanju. Zbog toga će se morati zavesti zakon sličan prekom sudu, koji će neko morati da izvršava."

"Ne vidim zbog čega. Zamišljam da bi nešto nalik na odbor sa biranim članovima koji bi donosili odluke... svakako bilo dovoljno?"

"A ja opet mislim", odgovori Piri, "da je odzvonilo odborima."

Njegove reči su se podudarale sa mislima koje su nešto pre toga pale na pamet Džonu; on mu je zbog toga oštro i donekle ljutito odgovorio:

"Znači li to da se vratilo vreme barona? Međutim, to će se dogoditi samo ako izgubimo veru u sopstvenu sposobnost da na demokratski način rešavamo probleme."

"Zar tako mislite, gospodine Kanstense?" Piri je stavio lak udar na reč 'gospodine', stavljajući mu na znanje da je primetio da je posle ubistva Džoe Aštona konvencionalna reč postala neka vrsta titule. Za sve izuzev za En, Rodžera i Oliviju, Džon je sada bio g. Kanstens; ostali su oslovljavani ili po imenu ili po prezimenu. Bila je to sitnica, ali nikako beznačajna. Da li će Dejvi kada odraste, pitao se Džon, biti gospodin po pravu nasleđa? Uznemiravala ga je ova zalutala misao.

On reče odsečno: "Čak i ako bude potrebno da jedno lice rukovodi dolinom, to će biti moj brat, jer je kao vlasnik zemlje najpozvaniji da se stara o njoj."

Piri lako podiže ruke na podrugljiv način, izražavajući rezigniranost. "Došao je kraj odborima", reče on, "a da niko nije pustio suzu za njima. To je jedan razlog više zbog koga se vi morate nalaziti na čelu grupe koja se uputila u Slepí Džil. Jer bi svako drugi bio manje rad da to shvati."

Spuštajući se ka dolini, usput su prolazili pored tragova razaranja koji su se opažali i na većoj visini, ali koji su ovde imali pečat brutalnosti. Mali broj izbeglica koje su sretali, izbegavao ih je; nisu se usuđivali da od oružane bande zatraže pomoć. U blizini razrušenog Sedberga spazili su jednu grupu približno istog broja kao i njihova, koja je izbijala iz grada. Žene su imale na sebi naizgled skupocen nakit, dok je jedan od muškaraca nosio na rukama zlatne činije. Iako ga je Džon posmatrao,

on je jednostavno bacio nekoliko, zato što su mu bile preteške. Neki drugi čovek podiže jednu činiju, odmeri je u ruci i baci je smejući se. Produžili su put zaobilazeći Džonovu grupu sa istočne strane, dok je zlato ostalo za njim da besmisleno svetluca na mrkoj zemlji bez travke.

Kada su skrenuli naviše ka dolini Ljun, iz usamljene farmerske kuće do njihovih ušiju dopreše visoki i uporni krici koji su uneli nemir među decu i neke od žena. Dvojica-trojica ljudi sa puškama vrzmali su se ispred kuće. Džon je sa svojom grupom zaobišao to mesto, dok su krici bleđeli u daljini.

Ostavili su Blenitova kolica čim su napustili drum u predgrađu Sedberga, a sve što se nalazilo u njima uvezali u nezgrapne zavežljaje i razdelili između šest odraslih članova grupe. Posle toga, ovima nije bilo ni malo lako, i zato nisu krili da im je teret pao s duše kada je Džon naredio dug odmor na mestu gde se završavala dolina Ljun i počinjala vresna polja. Kiša se nije više navraćala, oblaci su se bili proredili u veoma visoke ciruse. Iznad samih ivica vresnih polja prema zapadu, plovili su venci oblaka koje je sa strane obasjavalo zalazeće sunce.

"Put ćemo nastaviti ujutro", rekao je Džon. "Po mom računu udaljeni smo od doline verovatno ne mnogo više od dvadeset pet milja, ali put neće biti nimalo lak. Ipak se nadam da ćemo ovu razdaljinu prevaliti do sutra uveče. A što se predstojeće noći tiče" - on rukom pokaza na kuću sa razvaljenim prozorima koja se nalazila na blagoj uzvišici iznad njih - "...ona zgrada tamo mogla bi da nam posluži kao odlično konačište. Piri, odaberite dva čoveka i ispitajte kako stoji sa onom kućom."

Piri je bez oklevanja izdvojio Alfa Parsonsa i Bila Rigsa, koji su odmah prihvatili njegov izbor, jedino su pogledali Džona da bi od njega dobili potvrdu. Zatim se sva trojica uputiše ka označenoj kući. Kada su se našli na razdaljini od dvadeset jardi, Džon im je rukom dao znak da se sakriju u plitak jarak. Sam je ležerno nanišanio i ispalio metak kroz jedan od prozora na gornjem spratu. Razlegoše se pucanj i prasak polomljenog stakla. A zatim nastade tišina.

Minut docnije ukaza se mala Pirijeva figura koja se kretala ka kući. Da nije bilo puške koju je nosio pod miškom, moglo se pretpostaviti da je to državni službenik za javna pitanja koji obavlja svoje uobičajene poslovne zadatke. Kada je stigao na lice mesta, vrata su po svemu sudeći bila odškrinuta, udario ih je desnom nogom i tako ih otvorio, a zatim je nestao u unutrašnjosti kuće.

Tada Džon još jednom postade savršeno svestan kakvog bi strašnog protivnika imao u Piriju da je ovaj svoju ambiciju svesno usmerio ka sticanju moći, umesto što je tražio za nju drukčije zadovoljenje. Eto, ovog časa se sam samcit kreće po kući za koju samo pretpostavlja da je prazna. Teško je zamisliti i okolnosti pod kojima bi njegovi nervi zatreperili, ako ih uopšte ima.

Na jednom od prozora na gornjem spratu ukaza se lice Pirijevo - i opet nestade. Čekali su i on se najzad pojavi na izlaznim vratima. Smireno je koračao niz stazu; dvojica njegovih pratilaca izadoše iz zaklona i priključiše mu se. Piri najzad priđe Džonu. Džon ga upita: "I? Je li u redu?"

"Sve je zadovoljavajuće. Čak nema ni leševa koje bi trebalo ukloniti. Verujem da su domaćini odmaglili pre nego što su stigli pljačkaši."

"A da li je kuća opljačkana?"

"U izvesnom smislu jeste. Ne baš profesionalno."

"Za noćas će nam pružiti krov", reče Džon. "Krevete ćemo ustupiti deci. Nama ostalima biće dobro i na podu."

Piri stade da se osvrće oko sebe sa izrazom čoveka koji razmišlja o nečem. "Ima nas trideset četvoro, a kuća je prilično mala. Mislim se, da li da se Džejn i ja izložimo ćudima vremena?" On joj dade znak glavom i ona mu priđe. Na njenom prilično tupom seljačkom licu još se nije moglo pročitati ništa drugo do pokoravanje iz nužde. Piri je uhvati za ruku. Ona se nasmeši. "Da, mislim da će tako i biti."

"Kako god hoćete", reče Džon. "Za noćas ste oslobođeni stražarenja."

"Hvala vam", reče Piri. "Hvala vam, g. Kanstense."

Džon je na gornjem spratu pronašao sobu sa dva mala kreveta, pa je pozvao Dejvija i Meri da se sprema za spavanje. U dnu hodnika nalazilo se kupatilo u kome je voda još tekla; on im naredi da se umiju. Pošto su deca izašla iz sobe, on sede na jednu od postelja i zagleda se kroz prozor koji je bio okrenut prema dolini i Sedbergu. Odatle se pružao veličanstven pogled. Sigurno su ga ljudi koji su ovde stanovali mnogo voleli, što dokazuje, ako takvi dokazi uopšte imaju svrhe, da je nematerijalan posed isto toliko nesiguran kao i materijalan.

En uđe u sobu i tako prekide njegovo razmišljanje. Izgledala je umorna. Džon pokaza rukom na drugi krevet.

"Odmori se", reče. "Poslao sam decu da se malo dovedu u red."

Nije ga poslušala; prišla je prozoru i ostala da posmatra okolinu.

"Žene me stalno zapitkuju", poče ona: "Koje ćemo meso poslužiti za večeru?... Smemo li da potrošimo sav krompir, ako ćemo sutra nabaviti drugi?... Da li da ga skuvamo u ljusci ili prvo oljuštimo?... zašto mene to pitaju?"

On je pogleda. "A zašto da ne?"

"Čak i ako pretpostavimo da ti voliš da budeš vođ i gospodar, to ne znači da i ja želim da budem gospodarica."

"I šta si im ti odgovorila?"

"Rekla sam im da se obrate Oliviji kad god imaju neko pitanje."

Džon se nasmeši. "Prenosiš odgovornost na drugog, kao što treba da čini dobra gospodarica."

Ona očuta neko vreme, a zatim reče: "Da li je sve ovo bilo potrebno - to da se udružimo sa ovim ljudima i pretvorimo u vojsku?"

On odmahnu glavom. "Ne; svi nam nisu bili potrebni Blenitovi svakako nisu - ali, sama si želela da pođu sa nama, nije li tako?"

"Ja to nisam želela. Prosto mi je bila užasna pomisao da ostavimo decu. Uostalom, ne mislim ja na njih, već na one ostale."

"Udruženi sa Blenitovima - hoću reći samo sa Blenitovima, - imali bismo još manje izgleda da se probijemo do doline. Međutim, uz pomoć ostalih, to ćemo lako izvesti."

"Na čelu sa generalom Kanstensom. I uz neuporedivu asistenciju njegovog glavnog ubice Pirijsa."

"Ti potcenjuješ Pirijsa, ako smatraš da je on samo ubica."

"Nije tačno. Može biti divan koliko god hoće, svejedno mi je. On je za mene ubica i ja ga ne volim."

"I ja sam ubica." Pogleda je iskosa. "Danas mnogi ubijaju, iako im to nikada nije padalo na pamet."

"Izlišno je da me podsećaš na to. Piri je nešto drugo."

Džon sleže ramenima. "On nam je potreban - dok ne stignemo u Slep Džil."

"Prestani to da ponavljaš!"

"Ali to je istina."

"Džone!" Pogledi im se ukrstiše. "Zaista je strašno gledati na koji način te on menja. Pretvara te u neku vrstu gangsterskog šefa - deca već počinju da te se plaše."

On reče smrkuto: "Ako me je išta izmenilo, onda je to učinila jedna bezličnija sila nego što je Piri - ovaj novi život koji smo prisiljeni da vodimo. Rešio sam da sve nas odvedem na sigurno mesto, i ništa me neće odvratiti od toga. Ne znam da li ti je jasno koliko smo sreće imali do sada? Ovo što smo videli danas popodne, u dolini koja je podsećala na razbojište - samo je čarka u

poređenju sa svim onim što se događa na jugu. Daleko smo odmakli, i u stanju smo da jasno sagledamo kraj. Ali ne smemo popustiti sve dok ne stignemo na cilj."

"A kada jednom stignemo tamo gde smo naumili?"

On reče sa puno strpljenja: "Već sam ti rekao - naučićemo da opet živimo normalno. Pa valjda ne misliš da ja volim sve ovo?"

"Ne znam šta da kažem." Ona okrete glavu i zagleda se kroz prozor. "Gde je Rodžer?"

"Rodžer? Nemam pojma."

"Otkada si se ti toliko zamajao oko šefovanja, on i Olivija su morali naizmenično da nose Stiva. Zbog toga su zaostali. Kada su stigli do ove kuće, jedina preostala prostorija da u njoj prenoće bila je perionica."

"Zašto mi se nije obratio?"

"Nije hteo da te uznemirava. Kada si ti pozvao Dejvija da dođe gore, Spuks je ostao sam. Nije ni pomislio da pođe za njim, a ni Dejvi se nije setio da ga pozove. Na to sam mislila kada sam rekla da su deca počela da te se boje."

Džon joj ne odgovori, već izađe iz sobe i viknu sa stepeništa:

"Rodž, dođi gore, dragi. I Olivija i deca, razume se."

En iza njegovih leđa reče: "Eto, sada si snishodljiv. Doduše, jasno mi je da tako mora biti."

On joj priđe i snažno je uhvati za mišice.

"Sutra uveče će svemu ovome biti kraj. Šefovanje ću predati Dejviju, a sam ću nastojati da od njega naučim da proizvodim krompir i repu. Doživćeš da me vidiš kao dosadnog starca koji zeva i čiji su prsti prljavi od zemlje - hoćeš li tada biti zadovoljna?"

"Kada bih samo mogla da poverujem u to..."

On je poljubi. "Možeš biti sigurna."

Tog časa ude Rodžer, a za njim Stiv i Spuks.

On reče: "Olivija ide za nama, Džoni."

"Zašto, pobogu, da se smestite u perionicu?" upita ga Džon. "Ovde kod nas ima dovoljno mesta. Spojićemo krevete i svu decu staviti u njih. A što se nas odraslih tiče, pod će nam biti prijatan i mek. U spavaćim sobama su tepisi potpuno novi naši domaćini su očigledno bili prilično rasipan svet. Tamo u onom ormanu nalaze se ćebad."

Još dok je govorio, osetio je da je njegov ton isuviše srdačan, da se ponaša nespretno, kao čovek koji nastoji da ohrabri sebi potčinjene. Ali nije umeo drukčije. Odnos između njega i Rodžera obostrano se izmenio, i nijedan od njih dvojice nije bio u stanju da se vrati na staro.

Rodžer reče: "Zaista je lepo od tebe, Džoni, što si nas pozvao. Nije ni perionica bila loša, ali je zaudarala na bubašvabe. Čujte vas dvojica, dosta je bilo dangube; zauzmite red pred kupatilom."

En, koja je stajala pored prozora, reče: "Eno ih."

"Eno ih?" upita Džon. "Ko to?"

"Piri i Džejn - izašli ljudi u šetnju pre večere, šta li."

Dok je En ovo govorila Olivija stupi u sobu. Zaustila je da kaže nešto, ali se trgla čim je ugledala Džona. Rodžer reče:

"Piri veliki udvarač! Prilično je smelo za njegove godine."

En se obrati Oliviji: "U tvoju nadležnost spadaju noževi. Gledaj da Džejn dobije oštar nož, kada dođe na večeru; sem toga, reci joj da ne žuri da ga vrati."

"Šta vam pada na pamet?" Džon je preoštro izleteo i to protiv svoje volje, ali je istog trenu umekšao glas: "Piri nam je potreban. Džejn treba da bude srećna što ga ima. Treba da bude srećna što je uopšte živa."

"Mislila sam da smo sada u stanju sami da nastavimo put", reče En. "Mislila sam da ćemo od sutra uveče ponovo početi da živimo normalno. Da li ti je Piri potreban samo zato što je neophodan za našu bezbednost, ili ti je sam postao drag?"

"Već sam ti rekao", odgovori Džon umorno. "Ne želim da se izlažem nikakvom riziku. Možda nam on sutra neće biti potreban, ali to ne znači da mogu mirno prihvatiti tvoju ideju o podbadaњу devojke da mu u toku noći prereže grkljan."

"A šta ako svojevoljno pokuša?" primeti Rodžer.

"Desi li se to", upita En, "kako ćeš postupiti, Džone - hoćeš li je osuditi na smrt zbog veleizdaje?"

"Ne. Proгнаo bih je iz naše sredine."

En ga razrogačeno pogleda. "Verujem da bi bio sposoban za tako nešto!"

Tada Olivija progovori po prvi put: "On je ubio Milisent."

"Pa ga ipak nismo prognali iz svoje sredine?" Sav očajan Džon nastavi: "Zar ne možete da shvatite da pravdi i časti nema mesta sve dok se ne nađemo iza zidina koje će nas čuvati od varvara? Piri je najkorisniji član ove naše zajednice. Džejn je nalik na Blenitove - ona je običan putnik i teret. Može ostati među nama samo dok bude u stanju da hoda, i ni časa duže."

En reče: "Nema šta, on je pravi vođ. Da li ste kod njega zapazili prizvuk samouverenosti, koji najbolje ilustruje njegovu ubedenost da je ono što on misli pravilno samo zato što on tako misli."

Džon reče besno: "Pravilno je samo po sebi. Možeš li naći jedan argument koji će opovrgnuti moj stav?"

"Ne mogu." Ona ga pogleda. "Nema tog argumenta koji bi bio prihvatljiv za tebe."

"Rodž!" Džon se sada njemu obrati. "Shvataš li smisao mojih reči, reci molim te?"

"Da, shvatam šta hoćeš da kažeš." A zatim dodade gotovo pravdajući se: "Ali isto tako shvatam i šta En hoće da kaže. Nemam šta da ti prebacim, Džoni. Prihvatio si se zadatka da nas odvedeš do Slepog Džila i to mora da ti bude prva briga. Sem toga, pokazalo se da je Piri čovek na koga se možeš osloniti."

Džon je zaustio da argumentovano obrazloži svoje mišljenje, ali mu se pogled zaustavio na njihova tri lica koja ga podsetiše na minule dane. Tu, nedavno, nalazili su se u gotovo istom položaju - recimo na moru ili za vreme večernje partije bridža. Ovo sećanje ga nagna da razgraniči ko je on i ko su oni - En, njegova žena i Rodžer i Olivija, njegovi najbliži prijatelji.

Kolebao se časak, a zatim reče:

"Da. I sam sve shvatam. Veruj mi - Piri ama baš ništa ne znači za mene."

"Mislim da ipak znači", reče Rodžer. "On ti se nameće zbog svoje okretnosti. Ali nije reč samo o tome da nam je on koristan. Moram da ponovim, Džoni, ja ti ne prebacujem. Ja ne bih bio sposoban da se snađem u ovakvoj situaciji, zato što nemam dovoljno životne snage za tako nešto. A kada bih je imao, verujem da bih sa tobom delio isto mišljenje o Piriju."

Džon odgovori tek posle nekoliko trenutaka.

"Što pre budemo stigli na cilj, utoliko bolje", reče on. "Zaista će biti lepo da opet živimo normalnim životom."

Olivija ga pogleda: na blagom licu oči su joj imale stidljiv i ispitivački izraz. "Da li si siguran da to želiš, Džoni?"

"Jesam, sasvim sam siguran. Ali kada bismo pred sobom imali još mesec dana ovakvog života, bio bih mnogo manje siguran u to."

En reče: "Počinili smo velike gadosti. Možda su neki od nas više okaljali ruke, a drugi manje, ali se svako ogrešio do izvesne mere - ako nikako drukčije, ono na taj način što je prihvatio Pirija i njegove postupke. Pitam se da li ikada možemo zaboraviti sve ovo što se dogodilo."

"Najgore smo pregrmeli", reče Džon. "Preostali deo puta je jednostavan i lak."

Tog trenutka Meri i Dejvi uleteše iz kupatila. Smejali su se i galamili isuviše glasno.

Džon reče: "Mir, vas dvoje!"

Izgovorio je ove reči na isti način kao što je to i ranije činio, pomisli on. Međutim, nekada bi takav ukor imao slabo dejstvo, dok sada oboje zanemeše i zagledaše se u njega. I En, Rodžer i Olivija stadoše da ga posmatraju.

On se saže ka Dejviju. "Sutra uveče treba da stignemo kod čika Davida. Ala će to biti lepo, šta misliš?"

Dejvi odgovori: "Da, tata."

Njegov odgovor je zračio iskrenim oduševljenjem, ali je ono ipak bilo pomućeno nekom vrstom izlišne poslušnosti.

U ranu zoru Džona probudi pucanj iz puške; dok se uspravljao u krevetu, on ču kako se prolama još jedan metak kao odgovor na onaj prvi; taj drugi pucanj je dolazio odnekud spolja. Sedeći na krevetu, on se maši za revolver i pozva Rodžera koji stade da mrmlja nešto.

En upita: "Šta je to?"

"Verovatno ništa ozbiljno. Neka lualica koja se nada lakom plenu. Ti i Olivija ostanite ovde i pazite na decu, a nas dvojica idemo da vidimo o čemu je reč."

Stražaru je bilo naloženo da patrolira oko kuće, međutim, Džon zateče Džoe Harisa, čiji je red bio da čuva stražu, kako razrogačeno gleda sa jednog prozora u prizemlju. Džoe je bio mršav, tamnopusat čovek jake, čekinjaste brade. Oči su mu se svetlucale na mesečini koja je obasjavala taj deo kuće.

"Šta se to događa?" upita ga Džon.

"Spazio sam jednu grupu ljudi još dok sam se nalazio napolju", reče Haris. "Kretali su se dolinom iz pravca Sedberga. Zaključio sam da je najbolje ne uznemiravati ih, jer su možda samo u prolazu, pa sam ušao u kuću i nastavio odavde da ih posmatram."

"I?"

"Okrenuli su prema kući. Kada sam se uverio da su pošli ovim putem, ja sam opalio jedan metak na tipa koji je iskrasnio preda mnom."

"I da li si ga pogodio?"

"Ne. Mislim da nisam. Neko od njihovih je tada opalio iz puške, a zatim se svi povukoše među šiblje. Još su tamo, g. Kanstens."

"Koliko ih ima?"

"Teško je reći pri ovakvom svetlu. Možda desetak - a može biti i više."

"Toliko?"

"Zbog toga sam se i nadao da će nas mimoići."

Džon viknu: "Rodž!"

"Evo me." Rodžer se pojavi na vratima. U sobi se nalazilo još nekoliko ljudi koji su ćutali kao zaliveni.

"Da li su se ostali izbudili?"

"Trojica ili četvorica stoje u holu."

Neposredno iza svojih leđa Džon ču glas Noe Blenita.

"Ja i Artur smo spremni, g. Kanstense."

Džon se obrati Rodžeru: "Pošalji jednog od njih da motri sa prozora spavaće sobe koja gleda na dvorište, jer neprijatelj može pokušati da zaobiđe kuću sa te strane. Spređa se nalaze dve spavaće sobe; postupi isto tako. Noe, vi ćete se postaviti na onom drugom prozoru u prizemlju. Daću vam

dovoljno vremena da zauzmete položaj. Kada budem dao znak, opalićemo plotun na neprijatelja. Nadajmo se da ćemo ga smesta nagnati u beg. Ukoliko se to ne dogodi, svako od nas će nanišanići na po jednog čoveka. U pogledu položaja mi se nalazimo u prednosti. Razume se, žene i deca treba što više da se udalje od prozora."

Zatim ču Rodžera kako ljudima prenosi naređenja i kako se oni kreću da zauzmu svoja mesta.

U susednoj sobi se zaplaka jedno dete - bila je to Besi Blenit. Kada je zavirio unutra, ugleda je kako sedi na improvizovanom krevetu; mati, koja se nalazila pored nje, ućutkivala ju je.

"Prenesite je u zadnji deo kuće", reče on. "Odande se slabije čuje."

Iznenadila ga je vlastita blagost. Kejti Blenit reče:

"Ne brinite g. Kanstens, preneću je. Hajde i ti, Vili. Nema razloga da se bojite. G. Kanstens će vas braniti."

Ostalim ženama obrati se rečima: "Ne bi bilo loše da se sve premestite u zadnji deo kuće."

Zatim kleče pored Džoe Harisa. "Ima li kakvog znaka da su počeli da se kreću?"

"Ućinilo mi se kao da vidim nešto. Ali senke umeju da zavaraju čoveka."

Džon stade da posmatra vrt obasjan mesečinom. Nije bilo nijednog oblačka na nebu prepunom zvezda - to se sudbina poigravala i sa jednim i sa drugim. Mesečina je braniocima obezbeđivala znatnu prednost, međutim, da je vreme bilo oblačno pljačkaši verovatno ne bi primetili kuću koja se nalazila po strani na jednoj uzvišici.

Ućini mu se da promaće jedna senka, pa još jedna na svega petnaestak jardi dalje od kuće. On veoma glasno viknu:

"Sada!"

Iako nije verovao da će moći ma šta da postigne pucajući iz revolvera, on ga ipak uperi na senku koja se pomaće, i opali kroz otvoren prozor. Plotun koji je usledio za njegovim pucnjem bio je dug, ali ne i upečatljiv. Odmah zatim do njegovih ušiju dopre bolan krik, i on ugleda ljudsku figuru kako se zanos i u ropcu pada. Džon se povuče sa prozora u stranu, očekujući protiv napad. Ali se umesto toga razleže samo jedan jedini pucanj; ućinilo mu se da se metak rasprsnuo o zid. Posle toga je mogao da čuje samo žamor glasova i jećanje ranjenog čoveka.

Silina vatre je morala neprijatno iznenaditi uljeze. Verovatno nisu pretpostavljali da se u ovako osamljenoj kući nalazi četa naoružanih ljudi. Džon stade da razmišlja kako je najbolje da postupi vođ grupe koja je naišla na ovu vrstu otpora, te zakljući da u najkraćem mogućem roku treba da povuče svoje ljude sa tog mesta.

Ali mu istovremeno bi jasno da takav potez ima i svojih nedostataka. Neosporno je da mesečina ide na ruku braniocima: dovoljno je jaka da se napadaći pretvore u jasne mete, čim pokušaju da iziđu iz svojih zaklona. Džon se zagleda u noćno nebo, tražeći oblake. Ukoliko ima ikakvih izgleda da oni uskoro prekriju mesec, zdrav razum bi nalagao napadaćima da saćekaju taj trenutak. Međutim, zvezde su svetlucale na sve strane.

Razmišljajući dalje, on zakljući da bi se napadaći, ukoliko smatraju da mogu savladati braniece, doćepali bogatog plena u oružju i verovatno municiji. Vredelo je da se izlože opasnosti zbog pušaka. Sem toga, postojala je velika verovatnoća da su nadmoćni kako u pogledu broja tako i u pogledu naoružanja.

Pade mu na pamet da je možda time što je oćkrio svoje snage napravio taktićku grešku. Možda bi ih dva ili tri rafala, umesto sedam, pre naterali na povlaćenje. Piri je mogao... odjednom se seti da se Piri nalazi negde napolju i da uživa u svadbenom piru.

Siguran je da su se u međuvremenu sva deca morala izbuditi, mada ne daju ni glasa od sebe. Zatim ču kako neko silazi niz stepenice. Rodžer ga tiho pozva po imenu:

"Džoni!"

Nije odvajao oči od vrta. "Da."

"Šta da se dalje radi? Eno ga jedan, stoji tamo kao kost u grlu. Smemo li početi da im skidamo glave ili želiš da im daš priliku da oni udare?"

Nije bio voljan da ponovo otpočne vatru. Protivniku su sada poznate njihove snage. Ako nastave da pucaju samo će potrošiti dragocenu municiju bez ikakvog izgleda da postignu neki opipljiv cilj.

"Strpi se", reče. "Još samo malo."

Rodžer reče: "Misliš li...?"

Mesečinom se razleže jedan glas: "Pokažimo im!" Džon se instinktivno povuče u stranu, pošto kiša metaka zasu kuću, i pošto se u znak protesta rasprštaše drhtavi komadići stakla. On ču jednog od svojih ljudi kako puca vraćajući im milo za drago.

Zatim se obrati Rodžeru: "U redu je. Vрати se gore sa porukom da postupaju kako najbolje umeju i znaju. Ako banda promeni mišljenje i odluči da se povuče, nek im bude."

Ovoga puta jedno dete poče da plače; cvililo je preplašenim i prodornim glasom. Džon gotovo nimalo nije verovao u mogućnost da će se napadači povući. Pretpostavljao je da su, kao i on, odmerili sve uslove i došli do zaključka da je najprobitačnije za njih da navale svom snagom.

Za vreme ponovnog zatišja on viknu okrenut prema vrtu: "Ne želimo nevolju. Prestaćemo da pucamo, ukoliko se uklonite odavde."

Pre nego što će to reći on se iz predostrožnosti pribi uza zid pored prozora. Umesto odgovora dva tri metka udariše o zid sobe, nasuprot prozoru. Jedan od neprijatelja se nasmeja, te Džon opali iz revolvera u pravcu iz koga je dolazio smeh. Zatim nastade neujednačeno čarkanje sa obe strane.

Netremice je posmatrao prizor; odjednom ugleda jednu figuru kako se diže između senki i zamahuje. Nešto prolete kroz vazduh, udari o vicu kuće i pade nedaleko od prozora na kome su se nalazili on i Džoe Haris.

Džon se prodere: "Lezi Džoe!"

Od eksplozije poprskaše preostala okna na kući, mada nije bila pričinjena nikakva druga šteta. Potom stade da prašti iz kuće.

Ručne bombe, pomisli on bolno - kako da mu ta mogućnost ranije ne padne na pamet? Veliki procenat pušaka koje su se tih dana pojavile na sve strane vodi poreklo iz vojnih skladišta u kojima se, prirodno nalaze i isto toliko korisne ručne bombe. Sudeći po njima, Džon zaključa da su njegovi protivnici po svoj prilici vojnici; tome u prilog su govorili njihova hladnokrvnost i profesionalno držanje.

Nije bilo nikakve sumnje, bombe su pretegle terazije na štetu branilaca. Možda će još nekoliko njih promašiti cilj, kao što je to bio slučaj sa prvom, ali će vremenom njihovim protivnicima poći za rukom da ih ubace u kuću i tako učutkaju sobu po sobu. Situacija se odjednom izmenila. Iako se dolina nalazila na domaku, svima su im gotovo sigurno zapretili poraz i smrt.

On se naglo obrati Džoe Harisu: "Popni se gore i prenesi našima da pucaju što istrajnije mogu. Ali da gađaju precizno, ne nasumce. Čim opaze da je neko podigao ruku, neka se svom silom okome na njega. Ako ih ne sprečimo u bacanju bombi, propali smo."

Džoe reče: "U redu, g. Kanstens."

Džonu se učini da Haris nije naročito zabrinut; možda zato što mu nedostaje mašta da shvati šta znače bombe, ili možda zato što ima poverenja u Džonove sposobnosti kao komandanta. Bio mu je desna ruka, pa ipak bi ga rado zamenio Pirijem u tom trenutku. Svako ko pod ovakvim okolnostima pogodi cilj, uspeva u tome samo zahvaljujući pukoj slučajnosti; međutim, Piri bi pogađao blede senke obasjane mesečinom bez ikakve teškoće.

Džon je ponovo opalio u jednu priliku koja se pokrenula, posle čega se razleglo još nekoliko pucnjeva sa gornjeg sprata. A zatim se iz vrta sručio nagao, koncentrisan rafal na prozor jedne od spavaćih soba. Istovremene na drugom kraju vrta ukaza se jedna ruka; sekund docnije bomba polete kroz vazduh. I ona je udarila u ivicu kuće ne pričinivši nikakvu štetu. Džon stade da puca prema mestu sa koga je bačena bomba. Meci počеше da šišaju u različitim pravcima. Kada su se za trenutak pritajili, razleže se krik koji potom naglo umuknu. Neko je bio usmratio još jednog napadača.

Taj uspeh je ohrabrivao, mada samo ohrabrivao. Malo je značio za ishod borbe. Džon je ispalio još nekoliko metaka, ali je odmah zatim morao da skoči u stranu kada je jedno zrno prošišalo pored njega. Po koji srećan pogodak iz kuće nije mogao da pokoleba i napadače.

Čak i kada je posle dalje unakrsne vatre Džon ponovo ugledao zamahnutu ruku sa bombom i odmah zatim bio svedok kada je ta ruka klonula, a da nije ostvarila svoj cilj, mogao je u toj pojedinosti da nađe samo nepostojano zadovoljstvo, a ne i nadu. Dve sekunde kasnije zašišala je nova bomba, da za njom usledi još nekoliko eksplozija; bio je to sasvim jasan dokaz da bombaš ima dovoljno municije. Iz istog dela vrta se već sledećeg trenutka začuše povici i nekoliko bolnih krikova. Džon stade da puca u tom pravcu; za njegovim primerom pođoše i ostali. Ali ovoga puta protivpaljbe nije bilo.

Pa ipak, kada je Džon opazio kako njegovi protivnici napuštaju zaklone na zemlji i beže nisko povijeni niz padinu ka dolini, u isti mah je osetio olakšanje i bio zaprepašćen. Kao i ostali, nastavio je da puca za njima, pokušavajući da ih prebroji u povlačenju. Moralo ih je biti između deset i dvadeset - pored dvojice, a možda i trojice poginulih.

Sada su svi Džonovi ljudi stali da kuljaju u sobu u kojoj se nalazio njihov vođ - žene, deca i muškarci. I pored toga što je još bio polumrak, Džon je video izraz olakšanja na njihovim ozarenim licima. Svi su brbljali u jedan glas. Morao je da se prodere kako bi ga čuli.

"Džoe! Ostaješ na straži još pola sata. Udvostručujemo stražu dok se ne razdani. Noe, ti ćeš stražariti sa Džoom. Posle vas dvojice ovu dužnost će preuzeti Rodžer sa Džesom, a zatim Endi sa Alfom. Ja ću stražariti sa Vilom. Ubuđuće, prvo dati znak za uzbunu - pa se naknadno pitati šta se sve može dogoditi."

Džoe Haris reče: "Verujte mi, g. Kanstens, nadao sam se da će nas mimoići."

"Da, znam", odgovori Džon. "Ali šta bi bilo da niko od nas nije ustao iz postelje?"

Alf Parsons upita: "Da li iko zna šta je sa Pirijem i njegovom ženom?"

Džon ču Olivijin glas: "Džejn - u tom paklu..."

"Pojaviće se, već", odgovori on. "A sada svi ponovo na spavanje."

"Ako su banditi nabasali na njih, nećemo ih više videti", reče Parsons.

Džon priđe prozoru i viknu: "Piri, Džejn!"

Osluškiivali su ćuteći. Nikakav glas nije dopirao spolja. Mesečina je ležala po vrtu nalik na jesenji mraz.

"Kako bi bilo da ih potražimo?" upita Parsons.

"Ne", reče Džon odlučno. "Niko ne sme da se makne iz kuće do zore. Pre svega, nemamo pojma koliko su bombaši odmakli, ni da li su otišli zauvek. A sada na spavanje. Treba isprazniti ovu sobu da bi Blenitovi imali gde da uđu. Hajde sad. Potreban nam je odmor da bismo sutra bili sveži."

Raziđoše se tiho, mada nekako nerado. Džon pođe na gornji sprat zajedno sa Rodžerom; peli su se iza En, Olivije i dece. Kada su stigli gore, on uđe u toalet, dok Rodžer ostade da ga čeka na stepeništu.

Rodžer reče: "U jedan mah sam pomislio da će nam doći glave."

"Bombe? Da."

"Sve u svemu, smatram da smo imali prilično sreće."

"Nije mi sasvim jasno šta se to zbilo. Očigledno je da nam se sreća osmehnula kada smo slistili onog tipa dok je još posedovao zalihu bombi. To ih je moralo prilično uzdrmati. Ali me iznenađuje da ih toliko izbacili iz koloseka, te da se pokupe i odu. Nisam se tome nadao."

Rodžer stade da zeva. "Pa ipak su otišli. Šta misliš, šta se dogodilo sa Pirijem i Džejn?"

"Ili su se toliko udaljili da ništa nisu čuli, ili su banditi naleteli na njih i ukokali ih. Ne može se reći da su bili rđavi strelci. Samim tim što su se nalazili van kuće, nisu imali nikakav zaklon."

"Vrlo je moguće da su se, koračajući stazama ljubavi, Piri i Džejn toliko udaljili da ništa nisu čuli." Rodžer se nasmeja.

"Zar da ne čuju onoliku buku? Piri bi se sigurno vratio, da je čuo."

"Postoji još jedna mogućnost", nastavi Rodžer. "Možda je Džejn za svoj groš sakrila nož u grudima. Čini mi se da takve misli same od sebe padaju ženama na pamet."

"Ali šta je onda sa njom?"

"Moguće je da je natrapala na naše neprijatelje. Ili je zaključila da bi nam bila manje draga ako se vrati sa pričom o tome kako je tokom svadbene noći na onaj svet poslala svog mladoženju."

"Dovoljno je razumna da shvati koliko je pod ovakvim okolnostima bespomoćna jedna samohrana žena."

"Žene su čudna stvorenja", reče Rodžer. "Devedeset i devet puta bez oklevanja postupe onako kako to razum nalaže. Stoti put sa istim oduševljenjem učine suprotno."

Džon reče šaleći se: "Nešto si mi noćas razdragan, Rodž."

"Ko ne bi bio posle malopredašnjeg događaja? Ona druga bomba je tresnula samo nekoliko stopa dalje od prozora sobe u kojoj sam se ja nalazio."

"I tebi zaista neće biti žao ako je Piri platio glavom, bez obzira na to da li je stradao od Džejnine ruke ili od bombe?"

"Ne naročito. U stvari, nimalo. Zaista sam srećan, već sam ti to jednom rekao - što nisam prinuđen da me Piri zaludi. A za to imam da zahvalim prosto tome što ne moram da rukovodim poslovima."

"Zar tako kažeš - zaludi?"

"U životu se ne sreće mnogo ljudi sličnih Piriju. Biser u školjci - ta tvrda i sjajna perla - bolest je za školjku."

"I kako onda stoji stvar sa školjkom?" Džon ga je ironično izazivao. "Sa svetom ovakvim kakav nam je poznat?"

"Analogija je isuviše složena. Sem toga, umoran sam. Ali ti znaš šta ja mislim o Piriju. Pod nenormalnim okolnostima nezamenjiv je; samo molim boga da ovakav život ne traje večito."

"Do nedavno je bio sasvim miran građanin. Nema nikakvog razloga da opet ne bude takav."

"Misliš? Biser se ne može vratiti u školjku. Nimalo se ne radujem životu u dolini zajedno sa Pirijem koji stoji iza samih tvojih leđa spreman da te mune u rebra kad god zatreba."

"U dolini će David biti šef, ako iko to mora da bude. Ni Piri ni ja. Valjda ti je to jasno."

"Ne poznajem tvog brata", reče Rodžer. "Vrlo malo znam o njemu. Međutim, on nije morao da vodi svoju porodicu i da se probija kroz ovaj svet koji se raspada na dodir ruke."

"Uopšte nije važno da li ima svoju porodicu, ili je nema."

"Misliš?" Rodžer ponovo zevnu. "Umoran sam. Idi i lezi. Meni se ne isplati za pola sata. Odoh da vidim da li su se deca strpala u postelju."

Obojica stadoše u dovratku sobe. En i Olivija su ležale na ćebadima ispod prozora i ćutale. Mesec je sipao snopove svojih zraka na dvostruki krevet, improvizovan od dva obična. Meri je ležala šćućurena pored zida. Dejvi i Stiv su se pribili jedan uz drugog; jednom rukom Dejvi je

obgrlio Stiva. Spuks, čije je lice izgledalo čudno zrelo bez naočara, ležao je na drugom kraju. I on je bio budan; buljio je u tavanicu.

"Nemoj misliti da nisam zahvalan za sve što je Piri učinio", reče Rodžer. "Pa ipak mi je milo što smo ustanovili da možemo i bez njega."

Nov način života je zahtevao da se izmeni vreme spavanja; stoga su se Džon i njegova grupa odmarali od devet do četiri, s tim što su decu, kad god je to bilo moguće, smeštali u postelju sat ranije i ostavljali ih da spavaju sve dok doručak ne bi bio zgotovljen. Za vreme poslednje stražarske smene u kojoj su se nalazili Džon i Vil Sekomb, počelo je da se razdanjuje. Džon je prošetao vrtom da ispita kakve je tragove ostavio okršaj. Petnaestak jardi dalje od kuće naišao je na leš mladića od oko dvadeset pet godina čiju je glavu metak prosvirao sa strane. Imao je na sebi vojničku uniformu i skupocen broš zakačen na grudima. Ako je bio brilijantski, kao što se činilo, sigurno je vredeo više stotina funti.

Na drugom lešu je sva uniforma bila iskidana na komade. Prizor je delovao mnogo užasnije od onog prvog. Čovek je očigledno bio opasan bombama koje su sve redom eksplodirale i zato mu se nije mogao razaznati lik. Džon pozva Sekomba u pomoć, pa su zajedno odvukli leševe podalje od kuće i zgurali ih daleko od očiju ispod bokora niskog grmlja.

Sekomb je bio plavokos čovek svetle puti; imao je oko trideset pet godina, ali je izgledao mnogo mlađi. On šutnu jednu nogu koja je strčala, tako da nestade negde duboko ispod grmlja; a zatim sa gađenjem pogleda u svoje ruke.

Džon reče: "Idi u kuću i umij se, ako želiš. Sam ću ostati na straži. Ionako će uskoro biti vreme za buđenje."

"Hvala vam, g. Kanstens. Grozna slika. Ništa slično nisam video čak ni za vreme rata."

Pošto je on otišao, Džon napravi još jedan krug oko kuće. Osim bombi bombaš je imao i pušku; ostala je, savijena na lakat i beskorisna, da leži pored mesta na kome je on poginuo. Nije bilo tragova nikakvog drugog oružja; sve što je pripadalo drugom lešu, neprijatelj je verovatno odneo prilikom povlačenja.

Našao je još samo dva-tri šaržera i izvestan broj praznih čaura. Osvrtao se oko sebe ne bi li ušao u trag Piriju ili Džejn, ali bez uspeha. Obasjanu prvim zracima sunca, ugledao je dolinu u svem njenom prostranstvu, ali nije video nikakvog znaka života. Nebo je još bilo čisto. Činilo se da im predstoji dobar dan.

Pomisli da još jednom vikne Pirija po imenu, ali odmah zaključí da to ne bi imalo smisla. U taj mah se Sekomb vrati iz kuće; Džon pogleda na časovnik.

"U redu je. Možeš ih razbuditi."

Doručak je bio gotovo pripremljen i razlegali su se glasovi dece koja su švrljala tamo-ovamo, kada Džon ču Rodžera kako uzvikuje:

"Blagi bože!"

Nalazili su se u onoj istoj prednjoj sobi iz koje je Džon, rukovodio operacijama tokom minule noći. Sada i Džon pogleda kroz razglavljeni prozor. Imao je šta da vidi: Piri je sa puškom ispod miške koračao baštenskom stazom, odmah za njim išla je Džejn.

Džon mu doviknu: "Piri! Šta ste, pobogu, radili dosad?"

Piri se neprimetno nasmeši: "Zar ne mislite da je to prilično delikatno pitanje?" Pokaza glavom na vrt. "Rasklonili ste onaj vašar?"

"Znači čuli ste?"

"Bilo bi teško ne čuti tako nešto. Da li im je pošlo za rukom da ubace neku bombu u kuću?" Džon

odmahnu glavom. "Tako sam i mislio."

"Odmaglili su kada smo im zapaprili", reče Džon. "Mada me njihov nagli odlazak još zbunjuje."

"Verovatno ih je na to nagnala bočna vatra", reče Piri.

"Bočna vatra?"

Piri pokaza rukom na prilično strm teren desno od kuće. Džon upita: "Odatle ste pucali na njih?"

Piri potvrdi glavom: "Dabome."

"Pa dabome!" ponovi Džon. "To objašnjava više stvari. Pitao sam se ko može biti taj čovek među nama sposoban da pogodi pokretljivu metu, pri onakvoj svetlosti, i to da ubije, a ne samo da rani." On pogleda Pirija. "Znači da ste me čuli kada sam vas pozvao, pošto su se banditi bili izgubili? Zašto se niste odazvali?"

Piri se ponovo nasmeši. "Bio sam zauzet."

Toga dana su putovali lako i bez uzbudljivih događaja, mada su prilično sporo napredovali. Uglavnom ih je put vodio preko vresnih polja; na nekoliko mesta su bili prinuđeni da napuste drum i preseku preko padina koje su ili bile gole ili obrasle niskim rastinjem; zatim su putovali duž obale jedne od bezbrojnih rečica koje su se sa brda slivale u doline. Sunce se pelo iza njihovih leđa na nebu bez oblaka, tako da je pred podne zavladao neugodna vrućina. Džon je naredio da se rano ruča; docnije je naložio ženama da stave decu da se odmire u senci javorovog luga.

Rodžer ga upita: "Misliš da nije potrebno što više grabiti napred?"

On odmahnu glavom. "Nalazimo se na domaku. Stići ćemo na lice mesta pre mraka, a to je jedino važno. Deci je ponestalo snage." Rodžer reče: "Da vidiš, i meni." Ležao je poleduške na suvom, kamenitom tlu sa rukama ispod glave. "A Piriju, eto, nije."

Piri je tog trenutka nešto objašnjavao Džejn, pokazujući rukom na ravnicu u pravcu juga. "Neće ga za sada preklati", dodade Rodžer. "Još jedna Sabinjanka se svija na svom ognjištu. Zanima me kako li će izgledati Pirijevi mališani?"

"Milisent nije imala dece."

"Možda je za to Piri bio kriv, mada verovatnije Milisent. Spadala je u onu vrstu žena koje bi sve učinile, samo da se ne opterete decom, jer im ona kvare planove."

"Čini mi se kao da je Milisent živela sasvim davno", reče Džon.

"Relativitet vremena. Koliko je prošlo od trenutka kada sam te pronašao na kranu? Reklo bi se celih pola godine."

Vresna polja su bila gotovo napuštena, ali kada su se spustili u niži predeo severno od Kendala, naišli su na sada već dobro poznate tragove one grabljive životinje u koju se bio pretvorio čovek: kuće su dogorevale, dok je povremeno iz daljine dopirao po koji krik bola ili možda divljačkog zanosa; na sve strane su nailazili na prizore umorstva i čuli jauke. Sem ovih još jedno čulo im je bilo nadraženo - kiselo-slatki zadah mesa koje se raspada pekao im je nozdrve.

Srećom, nisu nailazili ni na kakve prepreke na svom putu, tako da su uskoro ponovo počeli da se penju ka vetrometnim visijama vresnih polja u pravcu svog pribežišta. Praznim nebeskim svodom odjekivala je pesma ševa i poljskih pastirica, a neko vreme, na par koraka ispred njih, letela je belorepka. U jedan mah spazili su jelena na razdaljini od oko tri stotine jardi. Piri se baci na zemlju da bi bolje nišanio, ali životinja kao strela zamače iza jednog grebena, pre nego što je stigao da okine. Čak se i sa tolike razdaljine videlo da je jelen ispijen. Džon se pitao čime se hrani. Verovatno mahovinom i sličnim niskorastućim biljkama.

Bilo je oko pet časova kada su prispeli do reke Lipi. Ona je, kao i uvek, u kovitlacima tekla istom brzinom i pravcem, što je ulivalo poverenje i mir; na tom mestu je njeno korito bilo užljebljeno

između stenovitih obala, tako da odsustvo trave nije remetilo nekadašnju sliku sveta.

En je stajala pored Džona. Nije izgledala tako smirena i srećna još od kada su napustili London.

"Najzad smo", reče ona, "našli svoj dom."

"Ima do njega još oko dve milje", odgovori Džon. "Ali ćemo ugledati ulaz u dolinu čim prevalimo manje od jedne milje. Dobro poznajem tok ove reke u dužini od nekoliko milja. Tamo malo dalje možeš doći do sredine Lipi preskačući sa kamena na kamen. Dejv i ja smo na tom mestu nekada pecali ribu."

"Zar ima ribe u ovoj reci? Nisam to znala."

On odmahnu glavom. "Nismo ulovili nijednu u samoj dolini. Pretpostavljam da se riba ne udaljuje tako daleko na sever. Ali zato ovde ima pastrmki." Zatim se nasmeši. "Slaćemo ekspedicije na ovo mesto i hvatati ih mrežama. Moramo uneti izvesnu raznolikost u svoju ishranu."

Ona mu uzvratila osmehom. "Da, dragi. Čini mi se da sada mogu zaišta poverovati - u to da će sve biti kako treba - da ćemo ponovo postati srećni i čovečni."

"I hoćemo. Nikada nisam sumnjao u to."

"Eno Davidove ograde", reče Džon. "Izgleda lepo i čvrsto."

U daljini su videli ulaz u Slepí Džil. Put se pribijao uz samu reku, dok se visoka ograda načinjena od balvana pružala preko puta sve do strmog obronka brda. Činilo im se da se taj deo ograde koji je zahvatao put mogao otvarati u vidu kapije.

Piri je izbio na čelo kolone i sada koračao pored Džona; i on je sa poštovanjem posmatrao ogradu.

"Izvršno je napravljena. Kad se jednom nađemo sa one druge strane..."

Gruba i srdita paljba prekide njegove reči. Džon je za trenutak ostao zabezeknut, a zatim viknu više iz zbuđenosti nego iz bilo kog drugog razloga: "Dejvi!"

Paljba se prolomi po drugi put, tako da on potrča da nađe sina i kćer. Ostalima naredi: "Svi u jarak!" Spazio je En kako leže na zemlju držeći za ruke Dejvija i Spuksa, dok je Meri čučala u jarku pored drumu. Pritrča im i leže pored njih.

Meri upita: "Šta se to događa, tata?"

"Odakle pucaju?" dodade En.

On prstom pokaza na ogradu. "Odande. Da li su se svi sklonili? Ko je ono tamo na drumu? Piri!"

Pirijevo malo telo ležalo je poprečno na krivini puta. Ispod njega se videla lokva krvi.

En zgrabi Džona kada je ovaj počeo da ustaje. "Nikako! Ne smeš to učiniti. Ostani gde si. Seti se dece - mene."

"Skloniću ga", reče on. "Neće pucati dok ga budem sklanjao."

En ga nije puštala, čak poče da plače; pozva u pomoć Meri koja ga takođe uhvati za kaput. Dok je Džon pokušavao da se otrgne od njih dve, spazi jednu priliku kako se diže iz jarka i trči prema Piriju. Bila je to silueta žene.

Džon prestade da se brani i sa zaprepašćenjem reče: "Džejn!"

Džejn obuhvati Pirija ispod ramena i lako ga podiže. Nije ni pogledala u pravcu ograde na kojoj se nalazio mitraljez. Jednu Pirijevo ruku prebacila je preko svog ramena i tako ga je pola odvukla, a pola prenela do jarka. Spustila ga je pored Džona, a zatim i sama sela, stavivši Piriju glavu u svoje krilo.

En upita: "Da li je - mrtav?"

Iz glave sa strane liptala je krv. Džon je obrisa. Rana je bila površinska, odmah je mogao to da proceni. Metak mu je bio okrznuo lobanju dovoljno snažno da ga ošamuti. Na suprotnoj strani glave,

na koju je pao na zemlju, nalazio se trag od udara. Piri se po svoj prilici onesvestio od udara pri padu.

Džon reče: "Ostaće u životu." Džejn podiže oči uvis; plakala je. "Prenesite poruku Oliviji da nam je potreban zavoj", dodade Džon. "I rukovet lana."

En razrogačeno pogleda prvo u Pirijsa, a zatim u ogradu koja im je prečila put. "Ali zašto pucaju na nas? Šta se to dogodilo?"

"Greška je posredi." Džon je stajao zagledan u ogradu. "Greška - lako ćemo je ispraviti."

En je pokušala da odvrati Džona kada je počeo da vezuje veliku belu maramicu za kraj jednog štapa.

"Ne smeš to učiniti. Ubiće te."

Džon odmahnu glavom. "Neće."

"Pucali su na sve nas, a da ih niko nije izazvao. Pucaće i na tebe."

"A da ih niko nije izazvao? A to što ovolika gomila naoružanih ljudi maršira drumom? Isto toliko sam sam kriv koliko i oni. Trebalo je da predvidim njihovu reakciju."

"Ne njihovu reakciju! Već Davidovu!"

"Ne Davidovu. Verovatno ne njegovu. Jer on sam svakako ne bi bio u stanju da obezbedi stalnu stražu na ogradi. Sam bog zna ko se tamo nalazi. U svakom slučaju, sasvim je nešto drugo kada se pred njima pojavi jedan nenaoružan čovek noseći zastavu primirja. Tada neće imati povoda da pucaju."

"Pa ipak to mogu učiniti!"

"Neće, kad kažem."

Činjenica je da se čudno osećao dok je koračao sredinom druma u pravcu ograde, noseći belu zastavu iznad glave. Nije to u stvari bio strah. Činilo mu se da je to osećanje bilo bliže nekoj vrsti razdraganosti - umora povezanog sa nadraženošću, stanje koje je ponekad doživljavao za vreme napada groznice. Stao je da u sebi broji korake: jedan, dva, tri, četiri, pet... Odjednom pred sobom ugleda kako cev mitraljeza promiče kroz otvor u ogradi koji se nalazio dobrih deset stopa iznad zemlje, gotovo pri vrhu. Sigurno je David izgradio postolje za to sa one druge strane.

Džon se zaustavi na udaljenost od sedam do osam stopa ispred ograde, pa pogleda uvis. Otprilike sa mesta na kome se videla mušica mitraljeza on ču glas:

"Šta hoćete?"

Džon odgovori: "Želeo bih da porazgovaramo sa Davidom Kanstensom."

"Mislili ste sad odmah? On je zauzet. U svakom slučaju, naš odgovor je ne!"

"David je moj brat."

Za trenutak nastade tišina, a zatim isti glas nastavi:

"Njegov brat je u Londonu. Ko kažete da ste vi?"

"Ja sam Džon Kanstens. Pobegli smo iz Londona. Trebalo nam je vremena da stignemo dovede. Da li mogu da se vidim sa njim?"

"Sačekajte trenutak." Potom se ču prigušeni žamor glasova; Džon nije bio u stanju da razazna šta se govori. "Dobro. Možete tu pričekati. Poslaćemo nekog na farmu da ga dovede."

Džon odšeta nekoliko koraka, pa se zagleda u Lipi. Čuo je kako se s one strane ograde pali motor i kako automobil odlazi drumom ka središtu doline. Po zvuku bi rekao da su to Davidova kola. Pitao se koliko zalihu benzina mogu imati u Slepom Džilu. Verovatno ne veliku. Ali to nije važno. Što pre se ljudi budu navikli na život u svetu u kome nema motornih vozila, kao ni drugih sličnih naprava, utoliko bolje za njih.

Zatim se obrati čoveku iza ograde: "Mogu li moji ljudi da napuste jarak? Hoću reći, a da ne pucate na njih?"

"Neka ostanu gde su."

"Ali to nema nikakvog smisla. Šta vam smeta da izađu na drum?"

"Ništa im neće faliti u jarku."

Džon htede da nastavi raspravljanje, ali odmah, sledećeg trenutka, promeni mišljenje. Ma ko se

nalazio sa one druge strane ograde, čovek je sa kojim će morati da dele život; ako ta osoba želi da za kratko vreme nametne svoju vlast, neka joj bude. Brzina kojom su se sporazumeli da pošalju po Davida ublažila je njegovu uznemirenost. Ta činjenica je u najmanju ruku otklonila strah da je njegov brat izgubio uticaj u dolini.

On reče: "Odoh da javim svojim šta se zbiva."

Nepoznati glas je bio ravnodušan. "Kako hoćete. Samo neka ne izlaze na drum."

Zatekao je Pirija u sedećem položaju i pri svesti. Pratio je sve što im je Džon govorio, ali nije komentarisao. Rodžer reče:

"Misliš li da će sve proći kako treba?"

"Ne vidim zašto ne bi. Jedino mi se čini da onaj tikvan za mitraljezom strasno uživa da trza oroz, ali nam to neće smetati, pošto mu se jednom nađemo iza leđa."

"Rekao bih da mu nije mnogo stalo da nam to dopusti", umeša se Alf Parsons.

"Šta ćeš, čovek izvršava naređenja."

Tada začuše zvuk motora koji se približava. Automobil se zaustavi iza ograde.

"To će biti David!" Džon ponovo skoči na noge. "En, pođi i ti da se pozdraviš sa njim."

"Da nije opasno?" upita Rodžer.

"Ni govora. David je sada tamo."

En reče: "I Dejvi bi voleo da pođe sa nama - a ako smem da kažem i Meri."

"Neka pođu."

Piri na to reče: "Ne." Govorio je tiho, ali odlučno. Džon ga pogleda.

"Zašto da ne?"

"Mislím da će ovde biti bezbedniji", odgovori mu Piri. Posle pauze nastavi. "Smatram da ne treba svi da odete."

Tek nakon nekoliko sekundi Džon je shvatio smisao njegovih reči; i bi mu jasno da im pridaje značaj samo zato što ih je izgovorio Piri na svoj krajnje cinično-realan način.

"U redu", reče on najzad, "vaša primedba mi donekle kazuje kako biste vi postupili da se nalazite na mom mestu; jesam li u pravu?"

Piri se nasmeši. En upita: "O čemu je reč?"

Tada Džon ču Davidov glas iz daljine: "Džone!"

"Ni o čemu", odgovori joj on. "Nije važno, En. Ostani gde si. Za čas ću se sporazumeti sa Davidom."

Pomalo se nadao da će mu u susret otvoriti kapiju na ogradí, mada je pretpostavljao da to može izostati iz opreznosti neosporno preterane opreznosti, iako opravdane u celini - i da će to stanje trajati sve dok se ne reši pitanje njegovog statusa i statusa grupe ljudi koja ga prati. Zaustavio se ispred ograde, još ne sluteći šta se zbiva sa druge strane. Najzad reče:

"Dejv! Jesi li to ti?"

Zatim ču Davidov glas: "Dabome da sam to ja - otvorite. Kako će, do đavola, čovek ući ako mu ne otvorite?"

Primetio je kako se mušica na mitraljezu zanela, kada su odškrinuli kapiju. Preduzimaju sve moguće mere predostrožnosti. On se provuče kroz uzani otvor i odmah ugleda Davida. Zagrlíše se. Za njim se zatvori kapija.

"Kako ste uspeali da se probijete?" upita David. "Gde je Dejvi - gde su En i Meri?"

"Eno ih tamo. Sklonili su se u jarak. Umalo da nas tvoj mitraljezac nije sve pobio, sto mu gromova."

David ga razrogačeno pogleda. "Ne mogu da verujem! Naredio sam ljudima kod kapije da paze

hoćeš li se pojaviti, mada nisam verovao da ćeš uspeti da se probiješ. Pronose se vesti da je zabranjeno svako kretanje... Zatim, da su izbile pobune; a i govorka se o nekakvom bombardovanju... Već sam mislio da ste izgubljeni."

"Duga je naša priča", reče Džon. "Srećom, ima vremena za nju. Mogu li najpre da dovedem svoje ljude?"

"Svoje ljude? hoćeš da kažeš... Rekoše mi da se na drumu nalazi čitava gomila."

Džon potvrdi glavom. "Tako je. Ukupno trideset i četvoro, od toga ima desetero dece. Već prilično putujemo drumovima. Usput sam ih pokupio."

Pogleda Davida pravo u oči i seti se da je pre toga samo još jednom video na njegovom licu sličan izraz. Bilo je to kada im je posle dedine smrti saopšteno da je David isključivi naslednik celokupnog imanja. Džonu pade u oči da se njegov brat ponaša zbunjeno i kao krivac.

David odgovori: "Biće to malo teže, Džoni."

"Kako to misliš?"

"Već nas je previše. Kada je sve krenulo nizbrdo, lokalno stanovništvo je počelo da dolazi ovamo. Riverovi iz Stounbeka i ostali redom. Njihov sin se dočepao mitraljeza, dobio ga je od jedne vojne jedinice u blizini Vindermiera. Sa njim su došla još trojica-četvorica. Broj je popunjen. U stanju smo da se kako tako ishranimo, mada ne znam šta će biti u slučaju neke nevolje - ako podbaci žetva krompira ili slično tome."

"Znam da će moje trideset i četiri duše još više rastanjiti zalihe", reče Džon. "Ali će kopati i orati. Ja garantujem za to."

"Nije to u pitanju", reče David. "Ova zemlja je u stanju da ishrani određen broj ljudi, a već nas ima previše."

Čekali su kratko vreme. Lipi je strmoglavo tekla desno od njih. Čovek koji je polagao drva na vatru ispod kazana u kome se krčkalo jelo i druga dvojica na postolju za mitraljez nisu mogli da ih čuju. Džon ipak uhvati sebe da je utišao glas. Upita:

"Šta onda predlažeš? Da se vratimo u London?"

David ga uhvati za mišicu. "Nikako! ne budi lud. Evo šta sve vreme hoću da ti kažem - u stanju sam da obezbedim ulaz za tebe, En i decu; ali za ostale ne mogu."

"Dejv", reče Džon, "moraš i njima obezbediti pristup. U moći si to da učiniš, i moraš učiniti."

David odmahnu glavom. "Učinio bih kad bih mogao. Zar ne shvataš - tvoji pratioci nisu prvi koje moramo odbiti. I drugi su kucali na ova vrata. Neki su bili rođaci ovih ovde. Morali smo da budemo neumoljivi. Neprestano sam svima ponavljao da tebe i tvoju porodicu moraju pustiti, ako se pojavite. Ali trideset i četvoro...! To je nemoguće. Čak i da ja pristanem, ostali ne bi dozvolili."

"Ovo je tvoja zemlja."

"Vlasništvo je pitanje opšte saglasnosti. Oni su u većini. Džoni - svestan sam koliko ti je mrska pomisao da izneveriš ljude sa kojima si doputovao. Ali ćeš morati da postupiš kako ti kažem. Drugog izlaza nema."

"Uvek postoji neki izlaz."

"Ovoga puta ga nema. Dovedi ih ovamo - En i decu - u stanju si da izmisliš neki izgovor. A što se ostalih tiče... pa oni su naoružani, zar ne? Odlično će se snaći."

"Ti nisi preživio ono što smo mi preživeli."

Ponovo im se pogledi sretoše. David reče: "Znam da ne voliš da ih izigraš, ali moraš. Nije ti valjda više stalo do njihove, nego do Enine i dečje bezbednosti."

Džon se nasmeja. Dvojica koja su se nalazila pored mitraljeza pogledaše ih sa visine.

"Piri je sigurno čovek koji poseduje šesto čulo."

"Piri?"

"To je jedan iz moje družine. Verujem da se bez njega ne bismo probili. Kada sam krenuo ovamo da tebe potražim, hteo sam da povedem En i decu. Ali se on usprotivio. Zahtevao je da ostanu gde su. Shvatio sam da na taj način hoće da obezbedi sebe i ostale od prevare. Njegovo protivljenje je u meni s pravom izazvalo gnušanje. Kada bih posle toga... doveo svoje ovamo, iza ograde, na šta bih ličio?"

David reče: "To je ozbiljna stvar. Zar ne bi mogao da ga obmaneš na neki način?"

"Njega da obmaneš? Piriija? Nikada!" Džonov pogled prelete do na kraj Slepog Džila ugodno smeštenog ispod skrovitih brda. Zatim lagano reče: "Ako odbiješ da primiš one tamo napolju, odbijaš i nas - zatvaraš vrata pred Dejvijem."

"Što se tiče tvog Piriija... mogao bih nekako da ubedim ove ovde da ga prime zajedno sa tobom. Da li se on da ubediti?"

"Nesumnjivo. Ali će u međuvremenu i ostali shvatiti o čemu je reč - tim pre kada im budem saopštio da ne mogu jednostavno ući u dolinu kao što su se nadali. Nema nikakve šanse da se ja sa svojim uputim ovamo, a da svi ne nagrnu za mnom."

"Mora postojati neka mogućnost."

"To isto sam ti ja maločas rekao, zar se ne sećaš? Jedno je jasno, više nismo slobodni ljudi." Potom se zagleda u svog brata. "Neprijatelji smo u izvesnom smislu."

"Nije tačno. Naći ćemo neko rešenje. Kako bi bilo da se vratiš tamo, pa da onda naši ljudi izvrše juriš na tebe pod zaštitom mitraljeza... s tim da ti prethodno došapneš En i deci da nepomično leže u jarku sve dok ne budemo rasterali ostale."

Džon se ironično nasmeši. "Čak i kada bih prihvatio tvoj predlog, manevar ne bi uspeo. Moji ljudi su već krvarili. U jarku su sasvim bezbedni. Ne bi se prepali od mitraljeza."

"Kad je tako... ne znam šta treba činiti. Mada sigurno postoji neko rešenje."

Džon još jednom pogledom obuhvati dolinu. Polja su bila marljivo obrađena, najviše je krompira.

"En će se zabrinuti", reče on, "a da i ne spomenem ostale."

"Moraću da se vratim. Šta da radimo, Dejv"

On je za sebe već bio doneo odluku; tako da više nije osećao bratovljevju agoniju neizvesnosti. Dejv najzad prozbori, cedeći reč po reč:

"Porazgovaraću sa njima. Vрати se kroz jedan sat. Videću kako će reagovati na predlog da svi uđete. Ko zna, možda ćemo u međuvremenu nešto smisliti. Gledaj da nađeš neko rešenje, Džoni!"

Džon klimnu glavom. "Potruđiću se. Do viđenja, Dejv."

David ga je tužno posmatrao: "Mnogo pozdravi sve - a posebno Dejvija."

Džon reče: "Hvala, hoću."

Ona dvojica siđoše sa postolja, te skidoše rezu sa vrata. Džon se provuče kroz uzan otvor. Nije se osvrnuo da još jednom pogleda Davida.

Svi su se nalazili u stanju iščekivanja, kada je skočio u jarak. Po njihovim licima je zaključio da se ne nadaju ničim dobrom; jer samim tim što kapija koja vodi u dolinu nije otvorena i nije dat znak da mogu odmah ući, svaka druga vest je morala biti loša.

"Kako je bilo, g. Kanstens?" upita Noa Blenit.

"Nije dobro." Ispričao im je sve otvoreno, ali je brzo prešao preko poziva za ulazak u dolinu upućenog njegovoj porodici. Pošto je završio, Rodžer reče:

"Potpuno mi je jasan njihov stav. Tvoj brat je u stanju da obezbedi mesto za tebe, En i decu?"

"On lično nije u moći ma šta da učini. Ostali su tako odlučili, i očigledno su rešeni da se pridržavaju svoje odluke."

"Prihvati njihovu ponudi, Džoni", reče Rodžer. "Doveo si nas ovamo - time ništa nismo izgubili; a nema nikakvog smisla da ma ko od nas propusti životnu priliku, samo zato što je svi ne možemo imati."

Žamor ostalih iz grupe bio je dovoljno neodređen da bi Džon proniknuo njihovu misao. Dobio sam ponudu, razmišljao je on, i ovi me neće sprečiti da je prihvatim, ako to smesta učinim, još dok su preneraženi vlastitom plemenitošću. Odvedi En, Meri i Dejvija do kapije, postaraj se da je otvori i da svi nestanete iza nje... Tada mu se pogled zaustavi na Piriju, koji ga, za uzvrat, blago pogleda; njegova mala desna ruka, čiji su nokti bili pažljivo potkresani, počivala je na kundaku njegove puške.

Osetivši da ga je zagolicao slatki ukus iskušanja, on se upita kako li bi postupio da ima pravu, umesto prividne slobode delovanja; da je feudalni baron, razmišljao je dalje, spreman da vesela srca raskršmi svoje sledbenike. Verovatno da su takvi i bili - bar većina njih.

On reče, gledajući u Pirija: "Razmišljao sam o svemu. Po mom iskrenom mišljenju, nema uopšte nikakve nade da će moj brat ubediti one tamo da nas sve puste unutra. Rekao mi je, između ostalog, da su već odbili da prime rođake nekih, koji se nalaze u dolini. Zbog svega toga ostaju nam samo dve mogućnosti: da se okrenemo za sto osamdeset stepeni i potražimo dom na nekoj drugoj strani, ili da se borbom probijemo u dolinu i preuzmемо upravu nad njom."

En preneraženim glasom kriknu: "Ne!" A Dejvi upita: "Misliš li, tata, da otpočnemo borbu protiv čika Davida?" Svi ostali su ćutali.

"Odluku o tome ne moramo doneti odmah", reče Džon. "Sve dok se ponovo ne budem sreo sa svojim bratom, možemo smatrati da još uvek postoji mogućnost za mirno rešenje. A dotle, razmišljajte o ovome što sam rekao."

Rodžer reče: "I dalje smatram da treba da prihvatiš ono što ti je ponuđeno, Džoni."

Ovoga puta ostali nisu reagovali krotko kao prvi put; trenutak neodlučnosti, je prošao, gorko primeti Džon. Njegovi sledbenici su ponovo postali svesni baronovih obaveza prema njima.

Alf Parsons upita: "Šta vi mislite, g Kanstens?"

"Zadržaću svoje mišljenje dok se ne budem po drugi put video sa svojim bratom", odgovori mu Džon. "A dotle vi razmišljajte."

Piri je ćutao i dalje, samo se blago smešio. Sa zavojem oko glave ličio je na krhkog i nevinog starca. Džejn se zaštitnički nadnela nad njega.

Tek kada se Džon spremao da po drugi put ode pred kapiju, Piri ponovo uze reč:

"Razume se, bacićete pogled na raspored objekata sa one strane?"

"Kako da ne", reče Džon.

Čak da se i najmanje nadao da će njegov brat uspeti da ubedi ljude iz Slepog Džila da popuste, ta nada bi nestala onog trenutka kada je ponovo ugledao Davidovo lice. Ovoga puta se njegov brat pojavio u pratnji četvorice ili petorice ljudi, verovatno da bi se našli na ruci prvoj trojici koji su se nalazili na straži, a za slučaj da se Džonove trupe ne slože sa njihovom odlukom. Džon je primetio da se odmah iza ograde nalazi telefon, kako bi se mogli brzo pozvati ljudi upomoć, ukoliko se situacija bude zaoštrila. Osvrtao se oko sebe tražeći još neka postrojenja namenjena odbrani doline.

David reče: "Oni ne pristaju, Džoni. A tako nešto se zaista i nije moglo očekivati od njih."

Ljudi koji su se nalazili u njegovoj pratnji stajali su mu za petama, ne skrivajući svoju nameru da ne ostave braću nasamo. To je za Džona bio najočitiji dokaz u kako bespomoćnom položaju se nalazi njegov brat.

On klimnu glavom. "Znači, ponovo nam predstoje lutanja drumovima. Poljubio sam Dejvija u tvoje ime. Žao mi je što nećeš imati prilike da ga sam vidiš."

"Čuj", reče David, "nešto sam razmišljao - ipak postoji jedan izlaz." Govorio je iskreno i grozničavo. "Možeš ga oprobati."

Džon ga ispitivački pogleda. Istovremeno je posmatrao mesto na kome se ograda sučeljavala sa rekam.

"Saopšti svojim da je stvar propala", poče David. "i da ćeš morati potražiti neko drugo rešenje. Ali nemoj mnogo da se udaljavaš noćas. Pronađi način da se ti, En i deca neprimetno iskradete - pa se vrati ovamo. Pustićemo te unutra. Lično ću ovde prenoćiti, da bismo bili sigurni."

Džon je shvatao da bi ovakav plan bio ostvarljiv, ali sa drukčijim ljudima i pod drukčijim okolnostima. Ovako je ostao hladan prema njemu. David je potcenjivao Pirijevu intervenciju u tom slučaju; bila je to razumljiva greška koju bi napravio svako ko nije poznavao ovog čoveka.

On reče: "U pravu si, pretpostavljam da bi se tako nešto moglo izvesti. Na svaki način вреди pokušati. Samo nikako ne želim da mi deca usred noći padnu pokošena tim vašim mitraljezom."

David mu odgovori sa žarom: "Toga se nemoj ni najmanje plašiti. Pre nego što prideš kapiji zvizni mi na stari način. Sem toga, mesec je pun."

"Da", reče Džon, "u pravu si."

Džon skoči u jarak gde zateče sve na okupu.

Odmah pređe na stvar: "Ne možemo ući na miran način. Oni ne popuštaju ni za dlaku. Moj brat je pokušavao da ih ubedi, ali uzalud. Prema tome, ostaju nam mogućnosti o kojima sam već govorio - ili da potražimo neko drugo mesto, ili da se oružjem probijemo u Slepí Džil. Jeste li razmišljali o tome?"

Nastade tišina; Alf Parsons je naruši rečima:

"Od vas zavisi, g. Kanstens - i sami to dobro znate. Postupićemo onako kako vi smatrate da je najbolje."

"U redu", reče Džon. "Pre svega, jedno je važno. Moj brat liči na mene. Ima na sebi plavo radničko odelo i kariranu košulju sive i bele boje. Skrećem vam pažnju na to da ne biste pucali na njega. Ne želim da on bude povređen, ako se to ikako može izbeći."

Džoe Haris reče: "Znači, krećemo u napad, g. Kanstens?"

"Da. Ali ne odmah - već noćas. Iz ovih stopa ćemo se bez buke povući toliko da nas ljudi sa ograde ne mogu videti. Moramo se ponašati tako kao da smo odustali od pomisli da se probijemo u dolinu. Naša jedina nada je da iskoristimo prednosti iznenađenja."

Svi su ga odmah poslušali, iskobeljali su se iz jarka i krenuli nazad niz drum, ostavljajući dolinu za sobom. Džon je koračao na kraju kolone, a pored njega Rodžer i Piri.

Rodžer reče: "Još mislim da si pogrešno postupio, Džoni. Nije kasno da nas napustiš i povedeš svoju porodicu. Tebe će sigurno primiti."

Piri se umeša, izražavajući se dvosmisleno: "Moje je mišljenje da neće biti lako, čak i ako nam uspe napad iznenađenja." Zatim pogleda Džona. "Sem ako znate neki put kojim bismo mogli da se spustimo preko brda."

"To ne znam. Ali čak i kada bi postojao nekakav put, ne bi vredelo. Obronci brda su strmi prema dolini. Nemoguće je izbeći da sitno kamenje ne počne da se odronjava, tako da bismo, čim nas budu primetili, postali sigurna meta."

"Pretpostavljam", produži Piri, "da ne nameravate da izvršite juriš na ogradu - budući da se iza nje nalazi Vikersov mitraljez?"

"Ne." Džon se izbliza zagleda u Pirija. "Kako se osećate?"

"Kao i obično."

"Da li ste sposobni da u dužini od pola milje pregazite reku koja je ledena čak i u ovo doba godine?"

"Jesam."

Obojica, Rodžer i Džon, ispitivački su ga posmatrali. Zatim Džon reče:

"Moj brat je zagradio prolaz između brda i reke, smatrajući da je reka sama po sebi dovoljna odbrana. Međutim, ona je samo pored obala isto toliko duboka kolika i brza - mnogo stoke se udavilo u njoj, a i po koji čovek. Kad sam bio dete upao sam u nju odmah kod obale, ali se nisam udavio. Nekako oko same sredine reke nalazi se u steni jedna izbočina - iako sam tada imao jedanaest godina, mogao sam lepo da stanem na nju."

Rodžer upita: "Ne predlažeš, valjda, da svi gazimo reku sredinom? Videće nas, o tome nema sumnje. A kako ćemo da izađemo iz nje ako je duž obala tako duboka kao što kažeš?"

Piri je, kao što je to Džon i pretpostavljao, shvatio njegovu misao bez ikakvog objašnjenja.

"Moj zadatak je da učutkam mitraljez?" upita on. "A šta ćete vi ostali raditi?"

"Ja ću poći sa vama", odgovori mu Džon. "Poneću pušku. Slabi su izgledi da ću ja uspeti ako vi

promašite, ali ćemo bar imati nešto u rezervi. Rodžer, tvoja dužnost je da osvojiš ogradu, čim budemo likvidirali mitraljez. Koristeći jarak kao zaklon, možeš joj se sa ljudima približiti na stotinak jardi. Moguće je uspuzati se uz ogradu."

"Okrenuće mitraljez prema nama čim budu shvatili da ih tučemo od pozadi. Taj trenutak ćeš ti iskoristiti da navališ sa ostalim ljudima."

Rodžer upita u nedoumici: "Da li je to uopšte izvodljivo?"

Piri mu odgovori umesto Džona. "Jeste", reče. "Uveren sam da je izvodljivo."

Džon je stajao pored En i posmatrao decu koja su spavala na zemlji - Dejvi, Spuks i Stiv su bili sabijeni jedan uz drugog, dok je Meri ležala malo dalje, podupirući glavu rukom umesto jastuka. Prigušenim glasom Džon izloži svojoj ženi Davidov plan. Pošto je završio, En reče:

"Zašto ga nisi prihvatio? Mogli smo to da izvedemo. Mogli smo na neki način da pobegnemo od Pirijsa", drhtala je, "da ga ubijemo, ako nema druge! Ionako je pobijeno mnogo nevinog sveta - pa šta će mariti ako ode glava još jednom čoveku. Ah, zašto ga nisi prihvatio? Možda još nije dockan?"

Sunce je bilo zašlo, a mesec se još nije bio pojavio na nebu. Vladala je pomrčina. On je jedva nazirao njeno lice, kao i ona njegovo.

On reče: "Milo mi je što se Piri oseća dobro."

"Zar milo?"

"Da. Ohrabrenja radi bilo mi je potrebno da znam da je on u stanju da povuče oroz, i jedino mi je to pomoglo da se odlučim na pravi put. Shvataš li, En, bio sam prisiljen da počinim grozne stvari da bih nas doveo do ovde. Čak ni pred sobom nisam mogao naći opravdanje za njih, sem u nadi da će sve postati drukčije, pošto jednom stignemo u dolinu."

"I biće drukčije."

"Nadam se da hoće. Zbog toga i ne želim da platim još i izdajstvom."

"Izdajstvom?"

"Da izdam sve ove ovde." On pokaza glavom na gomilu. "Bilo bi izdajstvo napustiti ih u ovom trenutku."

"Ne shvatam te." En je odmahivala glavom. "Nikako ne mogu da te shvatim. Zar nećeš izdati Davida - ako se na silu probiješ u dolinu?"

"David je lišen slobode odlučivanja. Da nije takav slučaj, sve bi nas pustio. I sama to znaš. Dobro pazi, En! Recimo da ostavimo Rodžera i Oliviju pred kapijom - što znači i Stiva i Spuksa, šta bi ti rekla Dejviju? I svim ovim ostalim jadnicima... šta bi rekla Džejn... da, i Pirijsu! Ma koliko ti njega ne podnosila, činjenica je da bez njega nikada ne bismo dospeli do doline."

En baci pogled na pospalu decu. "Trenutno jedna jedina misao potiskuje sve ostale u mojoj svesti: o, kada bismo još noćas mogli da se nađemo u dolini, a da nam ni dlaka ne usfali s glave - i da puška ne opali."

"Ali sa teškim uspomnama."

"Ionako ih nismo pošteđeni."

"Samo nije reč o istoj vrsti."

Ona za trenutak začuta. "Ti si naš vođa, nije li tako? Srednjovekovni poglavar - sam si to rekao?"

Džon sleže ramenima. "Da li je to sada važno?"

"Za tebe je važno. Tek sada shvatam. Ta činjenica je tebi važnija od naših života i života naše dece."

On reče blago: "Draga En, o čemu ti to govoriš?"

"O dužnosti. Zar nije reč o tome, reci sam? U stvari, ti i ne misliš na Rodžera i Oliviju, Stiva i

Spuksa - jer ne misliš na njih kao na pojedince. U pitanju je lična čast - tvoja poglavarska čast. Ti više nisi običan čovek. Ti si vođ, doduše bez vlasti i uticaja."

"Sutra će svemu ovome biti kraj. Tada ćemo sve zaboraviti."

"Nije tačno. Gotovo da si me ubedio u to ranije jednom prilikom; međutim, sada mi je jasno. Ti si se promenio i tu povratka nema."

"Nisam se promenio."

"Kada budeš postao kralj Slepog Džila", reče ona, "volela bih da znam za koje vreme će ti napraviti krunu?"

Opasan razdeo, razmišljao je Džon, je prostor između okuke na reci i tačke koja se nalazi nekih trideset jardi udaljena od ograde, a na kojoj brdo počinje svojom senkom da zaklanja mesec. Kada bi odložili napad za kasnije, dok mesec potpuno ne izgreje, njihov plan bi bio gotovo onemogućen, jer je te noći mesečina bila veoma jaka, a trebalo je da se na nekoliko jardi približe protivniku.

Džona i Piriya je čekalo da u dužini od oko dvadeset pet jardi pređu preko brisanog prostora; posada sa onog dela ograde koji se nalazio u blizini reke mogla je da ih vidi kao na dlanu. S razlogom su se nadali da će njihova pažnja pre biti usredsređena na prirodan prilaz sa drumu negoli na naizgled nemoguć pristup izuzetno brzom i dubokom rekom kakva je bila Lipi. Piri, koji je išao ispred Džona, duboko je gazio vodu, tako da su mu se van površine nalazili samo glava i ramena; u jednoj ruci je držao pušku. Džon ga je pratio u stopu.

Voda je čak hladnija nego što je to Džon po sećanju pretpostavljao, pri čemu su do iznemoglosti morali da se bore sa rečnom strujom. Jednom ili dvaput Piri se okliznuo, tako da je on morao da ga pridrži. Tešilo ih je to što je buka reke prigušivala svaki šum koji bi oni usput napravili.

Grabili su napred da se najzad, na svoje veliko olakšanje, nađu van svetlosti meseca. Senka koju je bacalo brdo bila je duga, ali ne mnogo široka; sada su pred sobom sasvim jasno mogli da vide put i ogradu na mesečini. Sve do tog trenutka Džon nije mogao da bude siguran u to, tako da su sada porasle njegove nade. Da se ograda nalazila u senci, ne bi pomogle čak ni Piriyeve izuzetne streljačke sposobnosti.

Kada su se našli desetak jardi udaljeni od ograde, Piri se zaustavi.

Džon nervozno prošaputa: "Šta vam je?"

Ču Piriya kako teško diše. "Is... crpljen sam..."

Džon se tada sa zaprepašćenjem seti da Piri nije više mlad, da je krhke telesne građe, da je prevalio izuzetno težak put i da ga je samo nekoliko časova ranije oborio metak. On prikupi snagu i slobodnom rukom obuhvati Piriya oko struka.

Reče mu blago: "Predahnite koji čas. Ako mislite da ne možete izdržati, vratite se. Produžiću sam."

Stajali su tako u mestu nekoliko sekundi. Džon je osećao kako Piri sav drhti. On najzad dode k sebi i uspravi se.

Procedio je kroz zube: "Sada mi je bolje."

"Jeste li sigurni?"

Piri umesto odgovora produži da gazi reku. Ubrzo se nađoše u istoj ravni sa ogradom, da je odmah sledećeg trenutka ostave za sobom.

Džon se osvrte unazad. Odbrambena postrojenja koja su se nalazila u dolini ocrtavala su se na mekoj svetlosti mesečine. Na postolju ispred mitraljeza nalazila su se tri čoveka, dok su još trojica ili četvorica čučali šćućureni na zemlji iza ograde; verovatno su spavali. Džon upita Piriya šapatom: "Odavde?"

"Da okušamo sreću", reče Piri. "Ali hajdemo još malo dalje... U stanju sam da ih pogodim i sa razdaljine od još dvadeset jardi..."

Džon po njegovom glasu zaključio da je povratio snagu. Piri verovatno spada u red onih neuništivih ljudi, razmišljao je on. Teškom mukom se vukao za njim savladujući maticu; osećao je umor u nogama, koje su sada bile dvostruko teže zato što se odelo natopilo vodom.

Piri se najzad zaustavi, okrete i zauze povoljan položaj prema struji. Nalazili su se oko dvadeset pet jardi duboko u dolini. Džon je stajao odmah uz Pirija.

"Pokušajte da smaknete onog desno", reče Piri. "A ja ću ovu dvojicu."

"Najpre mitraljesca", reče Džon.

Piri se nije potrudio da mu odgovori, već stavi pušku u pripravan položaj; to isto učini i Džon, samo sporije.

Pirijeva puška zlokobno odjeknu; videlo se na mesečini kako se ljudska figura koja je stajala iza mitraljeza uspravlja; zatim se razlegao bolan krik i čovek počeo da pada, hvatajući se za ogradu na postolju, ali je promašio. Džon nanišani svoju metu, međutim, ne uspe da je pogodi. Još više je iznenađivalo to što, pucajući po drugi put, Piri nije uspeo da pogodi svoj cilj. Preostala dvojica na postolju poleteše ka mitraljezu, nastojeći da ga okrenu. Tada Piri ponovo opali, te se jedan od njih skljkao. Na žalost, trećem čoveku pođe za rukom da okrene mitraljez. Džon i Piri ponovo opališe, ali bez uspeha. U međuvremenu su ljudi ispod postolja poustajali i zgrabili puške. Tada počeo da štekće mitraljez svojim stakato ritmom, sejući plamen.

To nije dugo trajalo, jer je Piri pogodio i treću žrtvu, posle čega je zamuknuo ovaj sejač smrti. U međuvremenu su ljudi koji su se nalazili na zemlji počeli da pucaju na njih, tako da su sada meci šištali na sve strane.

Piri reče: "Merdevine... vodite računa da se niko ne popne na postolje..."

Glas mu je opet oslabio, ali ga je Džon video kako nanovo puni pušku, i na svoj uobičajeno hladnokrvan i vešt način uspeva da pogodi još jednog čoveka koji je stao da se penje uz merdevine prema postolju. Džon tada počeo da osluškuje ne bi li čuo Rodžera i ostale kako se sa one druge strane pužu uz ogradu, ali nije mogao ništa da razazna. Do sada su morali stići do ograde. Posmatrao je crnu ivicu na vrhu ograde, ne bi li ugledao svoje ljude kako se prebacuju preko nje.

Iznenada, krajnje prirodnim i jednostavnim tonom, Piri se obrati Džonu:

"Uzmite ovo."

Pružao mu je pušku.

Džon upita: "Zašto...?"

"Budalo", reče Piri. "Ranjen sam."

Jedno zrno zafijuka u pravcu njih površinom vode. Džon stade da zagleda Pirija sa sviju strana, i imao je šta da vidi: kod ramena je zjapila rupa iz koje je tekla krv. On uze Pirijevu pušku, svoju baci u vodu.

"Uхватite se za mene", reče on Piriju.

"Ostavite to sada. Merdevine su važne!"

Novo lice se pelo uz lestve. Džon opali, ponovo napuni pušku, opet opali. Treći metak je postigao svoj cilj. Zatim se okrete prema Piriju.

"Sada..." počeo on.

Ali Pirija više nije bilo. Džonu se učini da vidi njegovo telo nekoliko jardi niže niz vodenu struju, mada nije mogao biti sasvim siguran. Ponovo skrete pogled na važnije mesto - na ogradu. Na njenom vrhu ugleda bezbroj ljudskih figura; jedan čovek je već bio zaposeo mitraljez i okrenuo ga naniže.

Video je kako preostali protivnici bacaju puške i tada, sleđen i krajnje iscrpljen, počeo da traži

najpogodnije mesto da se prebaci na obalu.

U istu ovu sobu stupio je nekada zajedno sa Davidom; koračali su pripijeni jedan uz drugog, držeći se za ruke da bi se uzajamno ohrabivali i ublažili strah pred tajanstvom smrti. U sobi je tada ležalo mrtvo telo deda-Beverlija. Za dvadeset i toliko godina, unutrašnjost ove prostorije se vrlo malo izmenila. David nikada nije imao želju da modernizuje svoju neposrednu okolinu.

En reče: "Oprosti, dragi - zbog onog što sam ti sinoć govorila." On je ćutao. "Sada će sve biti drukčije. Ti si bio u pravu."

Popodne toga dalekog dana stigao je advokat iz Lipitauna; zatim je pročitao testament i David se sav zbunio, obuzelo ga je neko osećanje krivice kada se saznalo da je on jedini naslednik - gotovine i zemlje, jer dobar farmer neće nikada, ako mu je to ikako moguće, razdvojiti ovo dvoje. "Najzad sam je dobio", pomisli David.

"Nisi ti za to kriv", reče En. "Ne smeš tako misliti."

Tada je njegova mati rekla: "Nadam se da nisi ljubomoran, sine? Ne znači to da tebe deda nije voleo. Naprotiv, mnogo si mu bio drag. Još za života mi je rekao da će tako postupiti. Znao je da David želi da postane farmer, a da ti ne bi hteo to da budeš. Zatim, to znači da ću sav novac koji ja imam ostaviti tebi - sve što je ostalo posle smrti tvog oca. Ići ćeš u najbolju školu za inženjere. Shvataš li me?"

On joj je potvrdno odgovorio, pri tom ga je ozbiljnost njegove majke zbunjivala više od svega ostalog. Oduvek je pretpostavljao da će Slepí Džil pripasti Davidu; a u tom trenutku ni imanje ni novac ništa nisu značili za njega u poređenju sa neprijatnim osećanjem odvratnosti i gađenja zbog činjenice i prisutnosti dedine smrti. Pošto je pogreb bio obavljen i tamni zastori uklonjeni, poželeo je da zaboravi sav taj mrak i senku.

"Imaćeš sasvim dovoljno, sine", nastavljala je njegova mati. On je nestrpljivo klimao glavom, želeći da prestane ovaj razgovor koji je za njega značio poslednju vezu sa jezivošću smrti. Nije tada zapažao grčevitost sa kojom je govorila njegova mati, kao ni to da je tokom prethodne godine bivala sve bleđa i mršavija. Nije tada znao ono što je ona znala - da joj je ostalo još samo malo od života.

"Džoni", reče En. Zatim ga zagrlí. "Moraš se izvući iz tog stanja."

Posle toga su, razmišljao je dalje, raspuste provodili kod tetaka, a njih dvojica su se vezali jedan za drugog čvrsto i duboko snagom koja povezuje osamljene. Da li je negde ispod svih osećanja ipak postojala netrpeljivost prema bratu zato što je on jedini naslednik - prikrivena mržnja koje ni sam nije bio svestan? Nije mogao to da zamisli, ali mu se ta misao nametala i nije mu davala mira.

"Sve će biti kako treba", reče En. "Ovde deca mogu na miru da odrastu, pa ma ceo svet bio pretvoren u ruševinu. Dejvi će obrađivati zemlju u dolini." Ona iskosa pogleda telo mrtvacu na odru. "David je to želeo više nego išta na svetu."

Najzad Džon progovori: "Neće je samo obrađivati, zar ne? Biće i njen vlasnik. Lep je ovo komad zemlje. Doduše, ne tako veliki koliki je Kain ostavio Enohu."

"Ne smeš tako da govoriš. Sem toga, nisi ga ti ubio - već Piri."

"Misliš da je on? Ne bih znao reći. Bacićemo krivicu na Piriya, to hoćeš da kažeš? Piriya više nema, odnela ga je reka i sada ponovo ovom zemljom teče med i mleko i zavladała je nevinost. Jesi li sada zadovoljna?"

"Džone! Piri ga je ubio."

On je pogleda. "Piri mi je predao svoju pušku - sigurno je u tom trenutku bio svestan da mu je došao kraj. Kada sam se osvrnuo i video da je nestao pod talasima, pomislih da je bacim za njim - jer nas je ta puška i dovela do doline, sejući smrt duž cele Engleske. Bez nje bih se lakše probio do

obale, zato što sam bio umoran do iznemoglosti. Pa ipak je nisam puštao iz ruku."

"Još ima vremena da je baciš", reče ona. "A i zašto bi je čuvao."

"Neću da je bacim. Piri je bio u pravu. Dobro oružje se nikada ne baca." Zatim pogleda pušku prislonjenu uz toaletni sto. "Predaću je Dejviju, kada doraste za nju."

Ona lako ustuknu. "Ne! Neće mu biti potrebna. Tada će vladati mir svetom."

"I Enoh je bio miroljubiv čovek", reče Džon. "Živeo je u gradu koji je za njega izgradio njegov otac. Pa ipak je za pojasem nosio očev bodež."

Zatim priđe odru, saže se i poljubi brata. Samo nekoliko dana ranije poljubio je u lice jednog drugog mrtvaca, ali mu se sada činilo da vekovi razdvajaju ova dva poslednja pozdrava. Kada se okrenuo i pošao prema vratima, En upita:

"Kuda ćeš?"

"Mnogi poslovi čekaju", odgovori on. "Treba izgraditi grad."